TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
Ajaloo-Keeleteaduskond
Üldajaloo Kateeder

PEETER SOOKRUUS

INGLISMAA VÄLISPOLIITIKA 1960-TEL AASTATEL

Võistlustöö

TRÜ võistlustööde komisjoni otsusega 24. juunil
1973 a. õp. määratud käesolevale tööle
I auhind
E. Maiväli TRÜ Teaduslik sekretär

Juhendaja: v.-õp. Kaido Jaanson

Tartu 1973

Sissejuhatus.

Kahekümnenda sajandi kuuekümnendad aastad olid Inglismaa välispoliitikas suurte muudatuste ajajärgukes. Mitmete tegurite mõjul toimus Inglise poliitilises elus väärtuste põhjaliku ümberhindamine.

Kogu sõjajärgsel perioodil oli Suurbritannia välispoliitikine tegevus juhindunud Winston Churchilli poolt peagi pärast Teist maailmasõda formuleeritud põhimõtetest. Neude järgi võis Inglismaa avaldada maailmapoliitikale erakordselt suurt mõju kui peetakse silmi talle antud kolmekordsest rollist sõjast nõrgestatud kapitalistlikus maailmas.

1) Inglismaa on Ameerika Ühendriikide esimene ja tähtsaim liitlane tänu "erilistele suhetele" kahe maa vahel.
2) Suurbritannia on tähtsaim riik Lääne-Euroopas.
3) Inglismaa on liider suurt osa maailmast hõlmavas Briti Rahvaste Ühenduses.

Suurbritannia konkurentide tugevnedes ja Inglismaa nõrgenedes muutus seoste kolmekordse osa mängimine iha raskemaks. Viiekümnendate aastate lõpuks sai selgeks, et on hädavajalik valida üks välispoliitilistest peamõjudest ning leppida teiste samaaegse nõrgestamisega.

Suutmata küllaldase eduga kaitsta oma positsioone endises koloniaalimpeeriumis, oli Inglismaa

Kõige meelsamini nõus loobuma Brit. Rahvaste Ühenduse liidri kohast. Valikus langetamine kahe teise peamuna – USA ja Lääne-Euroopa-vahel oli mõnda keerulisem ning aega- ja vaevanõudvam protsess.

Kümnendate aastate jooksul oligi maailm Londoni nelleala kõhkluste tunnistajaks. Püüdes tihedamalt liituda teiste Lääne-Euroopa maadega, ei soovinud Inglismaa loobuda ka "eriliste suhete" ühendriikidega. Kogu läänd aastatuse vältel toimuski võitlus selle kahe peasuuna vahel – Suundumusi välispoliitikas.

Kümnendate aastate lõpul sai domineerivaks orientatsioon Lääne-Euroopale.

Käesolev töö püüdkski anda ülevaate peamistest protsessidest Inglismaa välispoliitikas ajavahemikul 1960– 1970. Et paremini mõista kümnendate aastate probleeme vaatleme vajaduse korral ka nende sündmuste eellugu varasemal ajal. Lühidalt antakse ülevaade ka järgmistest sündmustest Inglismaa välispoliitikas seitsmekümnendate aastate algul.

Põhirõhu asetatakse kahele tähtsamale suunale – suhted USA-ga ja Lääne-Euroopaga. Inglismaa poliitikat Rahvaste Ühenduse maadega ja kogu "Kolmanda maailmaga" eraldi ei käsitleta.[1] Samuti jääb käesolevast tööst välja Inglismaa poliitika sotsia-

[1] Inglismaa suhteid arengumaadega on mõnikord kirjanduses käsitletud kõige ülesnäitajalikumalt kogu Brit. välispoliitiliste probleemide kompleksist. NSV Liidu Teaduste Akadeemia Aasia Rahvaste Instituudi poolt on koostatud väga põhjalikud uurimustööd nende

listlikus maailma suhtes.[1] Siinsi valgustatakse
tähtsamaid momente nendel aladel nedavõrd,
mivõrd nad omavad otsustavat mõju Inglismaa
suhetele ühendriikidega ja Lääne-Euroopa maadega.
Olemasolev töö püüab valgustada ka peamiste
välispoliitiliste arengute majanduslikum alust.
Töös puututakse kokku ka agressiivse Põhja-At-
landi Lepinguorganisatsiooni [NATO] mitmete proble-
midega, mivõrd Inglismaa oli selle bloki juhen
tähtsamaks liikmeks. Ühina NATO liikmetest on seo-
tud nii USA-ga kui ka kapitalistlikus Euroopaga, vaa-
deldakse neid probleeme nähes eraldi peatükis.
Käesoleva uurimuse esimene peatükk valgustab Ing-
lismaa majanduslikke ja mõnevõrra ka poliitilisi posit-
sioone kapitalistlikus maailmas.
Teises peatükis leiavad käsitlemist Inglismaa suhe-
te kujunemine ja areng Ameerika ühendriikidega, kus-
juures suuremat tähelepanu pööratakse sõjalis-po-
liitilistele probleemidele.
Viimane, kolmas peatükk vaatleb Inglismaa poli-
tikat Lääne-Euroopas. Sealjuures on peatähelepanu
pööratud suhtlemisele "ühistuturiga."
Kommunistliku parteide dokumentide kõrval on käes-
olevas töös kasutatud kirjandust väga erinevatelt
probleemide osas. Aastatel 1966 ja 1967 ilmusid kolm
sellealast tööd: "Политика Англии в Африке, Москва 1967;"
"Политика Англии на Ближнем и Среднем Востоке, Москва 1966"
ja "Политика Англии в Южной и Юго-восточной Азии,
Москва 1966."

[1] Vihase aastakümne suhetest Inglismaa ja sotsialistliku rühi-
de vahel eraldi ülevaadet ilmunud ei ole. Ühes esimeses
kihistlevaates, mis puudutab ka nimetatud aastaid on
A.N. Krassilnikovi kirjutatud "СССР и Англия. Советско-анг-
лийские отношения 1917–1967, Москва 1967."

autoritelt Nõukogude ajaloolastelt A.S. Orlov, A.N. Krassilnikov, I.I. Žigalov ja teiste arvukatelt allikamaterjalidel tuginevatelt monograafiatelt ja artiklitelt kõigil kaasnemb töö üa mitmete kodanlike autorite arvamustele.

Inglise autoreist on uamtatud "Euroopa-meelsete" endiste poliitikute Ch. Mayhew' ja W.H. Carteri ning vana orientatsiooni pooldajate W.P. Hinumani ja V.D. Verney' töid. Eraldi tahaks mäuuida endise inglise diplomaadi, praeguse NSV Liidu TA Maailmamajaadme ja Rahvusvaheliste Suhete Instituudi üaastöölise ajaloodoktor Donald Maclean'i asjatundliku arvamust.

Töös on toetutud üa endise Briti peaministri H. Wilsoni kõnedele ja mitmetele Inglise valitsuse välispoliitilistele dokumentidele (lepingud teiste riikidega jne). Kasutatud on üa nõukogude ja inglise perioodikat.

Põhiprobleemiks antud töös on Inglismaa välispoliitilise orientatsiooni muutumise peategurid. Just neetõttu pürdutakse Suurbritannia suhetega teiste läänemaadega, üuna need olid otsustava tähtsusega; just USA ja Lääne-Euroopa vahel pidi London langetama valiku et tugevneda tulevikus ning mängida suuemat rolli kaasaegses maailmapoliitikas jagunemd maailmas.

Nõukogude ajaloouirjanduses pole Inglismaa välispoliitika viimaste aastate arenguprotsessid oma ajalise lähedune tõttu veel igakülgset käsitlemist leidnud. On ilmnemd küll mõned artiklid, mis piiremad ja põhjalikumad tööd meie maal uähtavasti puudwad. Kuid just kaasaegsemad aastad, eriti nende teine pool olid otsustava tähtsusega perioodina põhjalikes uuudatustes Inglise välispoliitikas. Jääb loota, et lähemas tulevikus ilmub meie põhjalikke uurimusi uaiua kapitalistliku maailma riigi poliitika kõigiest sõlmprobleemidest.

I Peatükk

Inglismaa majandusliku positsiooni kapitalistlikus maailmas 1960-ndail aastail.

Veel XIX sajandil majandusliselt nii võimas Inglismaa oli XX aastasaja teise poole alguseks kaotanud oma juhtpositsiooni maailmas. Suur-Britannia paljud enam ammugi see maailmariik; lagunemas oli tema endise võimsuse alusmüür – Briti kolonialimpeerium.

"Essõnas teosele 'Tööliselami olukord Inglismaal'" iseloomustas F. Engels XIX sajandi keskpaiga Inglismaad kui "kogu maailma tööstuse", kellele kõik teised maad olid "tunguderas tema tööstustoodetele, tema toorainete- ja toidumaterjalide allikaks."[1] Sada aastat hiljem oli olukord muutunud; enam polnud Inglismaa see "põllumajanduslik maailma suur tööstuskeskus, see tööstuslik põld, mille ümber tiirleb järjest rohkem kaaslasi."[2]

Mitmed maad Euroopas, Põhja-Ameerikas ja Aasias olid arenenud kiiresti ning jõudnud Inglismaast ette paljudel aladel. Suurbritannia positsioone olid tugevasti nõrgendanud ka kaks maailmasõda, vaatamata sellele, et Inglismaa väljus neist võitjana. Eriti suurt kahju tõi Inglismaale Teine maailmasõda, mis pani aluse Briti kolonialimpeeriumi kokkuvarisemisele ja allutas Inglismaa poliitika teisele kapitalistlikule riigile – Ameerika Ühendriikidele.

---

[1] K. Marx ja F. Engels. Valitud teosed, II kd., Tallinn 1960, lk. 341.
[2] Samas.

Inglismaa positsioonid maailmas nõrgenesid nii majanduslikult kui ka poliitiliselt. Ühe tähtsaima majandushaavu - tööstuse - toodangu osalest oli Inglismaa veel aastaid peale Teist maailmasõda USA järel teisel kohal kapitalistlikus maailmas. 1959. aastal möödus Inglismaast Saksa Föderaalvabariik ning 1967. aastaks tõrjus Jaapan Suurbritannia tööstustoodangu mahu poolest neljandale kohale kapitalistlike riikide hulgas.[1]

Ajavahemikus 1950-1960 oli Inglismaa tööstustoodangu keskmine juurdekasv aastas 2,6%. Viimimendate aastate lõpul see näitaja vähenes, aastail 1956-1961 oli keskmine kasvutempo vaid 2,1%.[2] 1960-ndail aastail oli Inglismaa tööstustoodangu kasvutempo keskmiselt 2,5% aastas.[3] Samal ajal (1960-1970) moodustas tööstustoodangu aasta keskmine juurdekasv Lääne-Euroopas tervikuna 5,3%, kusjuures "ühisturu" maades oli vastav näitaja isegi 5,7%.[4]

Tööstustoodang kasvas Inglismaal nägu ebaühtlaselt, näiteks 1964. aastal oli see näitaja 8%, 1965. a. - 2,8%, 1966. a kõigest 0,9% ja 1967a. - 0. 1968. aastal oli taas tõus - 4,6%, 1970. a - vaid 1%.[5]

Aastail 1958-1970 kasvas kogu maailma tööstustoodangu maht 126%, kapitalistlikes maades seal-hulgas oli kasv 107%. Ka sel alal oli Inglismaa, võrreldes teiste arenenud kapitalistlike riikidega, tugevasti maha jäänud. Tema tööstustoodang kasvas 48%;

---

[1] vt. Экономическое положение капиталистических и развивающихся стран. МЭиМО. Москва 1972, стр. 13.

[2] А. А. Мэддисон. Экономическое развитие в странах Запада, Москва 1967, стр. 38.

[3] Е. Ф. Вженев. Западноевропейская интеграция: некоторые итоги... и перспективы, "Новая и новейшая история" 1973, No 1, стр. 39.

[4] Ю. В. Шишков. Общий рынок: надежды и действительность, Москва 1972, стр. 248.

[5] Страны мира. Краткий политико-экономический справочник, Москва 1971, стр. 32.

samal ajal oli tõus Jaapanis tööstustoodangus 449%, Itaalial – 150%, Saksa FV-l – 110%, Kanadal – 109%, Prantsusmaal – 89%, USA-l – 82%. Inglismaa tööstustoodangu dünaamikat võrreldes teiste kapitalistlike suurriikidega – Inglismaa peamonumentidega – iseloomustab ka järgmine tabel (1963. a. tööstustoodangu tase = 100).[1]

Riigid	1958	1960	1965	1967	1970
Inglismaa	84	95	111	113	124
Saksa FV	73	88	114	114	153
Prantsusmaa	79	87	109	120	152
Jaapan	47	70	120	162	258
USA	75	87	117	131	139

Nagu toodud tabelist nähtub oli Inglismaa tööstustoodangu tõusutempo mõnigatavalt aeglasem teistest. Teistest madalamast arengutempost tingituna langes Suurbritannia osa maailma tööstustoodangus. (Tabelis on kogu kapitalistliku maailma tööstustoodang 100).[2]

	1960	1963	1965	1967	1969	1970
Inglismaa	8,3	7,4	7,2	6,6	6,2	6,1
Saksa FV	8,8	8,5	8,6	7,6	9,0	8,6
Prantsusmaa	5,1	4,9	5,2	4,7	5,2	5,0
USA	45,7	44,6	45,4	45,7	43,7	40,8
Jaapan	4,4	5,3	5,6	6,8	8,0	9,0

[1] Экономическое положение капиталистических стран, стр. 12.

[2] Samas, lk. 13.

Ennevalt teistest tabelistoodud riikidest langes Inglismaa osa kapitalistlike maade kogutööstustoodangus pidevalt ning ei vaheldunud ühelgi aastal tõusuga.

Mànusa madalam kui teistes juhtivates kapitalistlikes maades oli Inglismaa tööstures ja tööviljakus, mis jäi näiteks USA vastavast näitajast enam kui kaks korda maha.[1] Sõun oli tööpuudus.

Eriti rasked olukorras olid Inglismaa vanemad tööstushaud – màetööstus, laevaehitus, osalt ka tekstiilitööstus. Sunnimaid laostusi võistluses teiste kapitalistlike koumuntidega hellitasid unemate tööstushamde monopolid. Oma kõrgele konkurentsivõimele lootsid lennukiehituse, elektroonika, autotööstuse, keemiatööstuse ja mõnede teiste hamde monopolid. Maailmaturgudel tuli Briti monopolidel üha teravamalt konkureerida mitmete konkurentsiga USA, Saksa FV, Jaapani, Prantsusmaa ja Itaalia poolt. Seisakuga Briti tööstuses vaadeldi üha enam ka kriisinähtusi Inglismaa välismaksebilansis, mille defitsiit oli 1960-ndate aastate alguseks muutumas juba ähvardavaks. Sissevedu ületas pidevalt väljavedu. (Arvud miljardeis dollareis).[2]

	Eksport 1960	Import 1960	Eksport 1965	Import 1965	Eksport 1968	Import 1968	Eksport 1970	Import 1970
Inglismaa	10,21	12,64	13,24	15,62	14,84	18,41	19,35	21,69
USA	20,41	15,07	27,19	21,35	34,20	33,07	42,59	39,76
Saksa FV	11,42	10,10	17,89	17,47	24,84	20,15	34,19	29,81
Prantsusmaa	6,86	6,28	10,05	10,34	12,67	13,93	17,74	18,78
Jaapan	4,06	4,49	8,45	8,17	12,97	12,98	19,32	18,88

Toodud tabelist nähtub ka, et Inglise välismaksebilansi ild-

[1] vt. A. Мэддисон, Указ. соч. стр. 58.

[2] vt. Экономическое положение. стр. 63–64.

mahl nawas mànusa aeglasemalt uni teistel arenemd kapitalistlikel riikidel. See tingis Suurbritannia osa vàhenemise ka kapitalistlikus maailma eksportdis, kus Inglismaa oli kuni 1958. aastani teisel kohal USA järel; ekspordi kogumahult tõusis teisele kohale Saksa FV ja 1971. aastal möödus selle näitaja poolest Inglismaast ka Jaapan.[1] Kui võtame kõigi kapitalistlike maade vàljaveo kogusumma võrdseks 100-ga, saame mõnede juhtivate maade osatähtsust järgmise pildi:[2]

	1962	1964	1966	1968	1970
Inglismaa	8,7	8,2	7,9	7,0	7,1
Ameerika Ühendriigid	17,5	17,5	16,8	16,2	15,5
Saksa FV	10,8	10,8	11,3	11,8	12,5
Prantsusmaa	6,0	6,0	6,1	6,0	6,5
Itaalia	3,8	4,0	4,5	4,8	4,8
Jaapan	4,0	4,4	5,5	6,2	7,0

Lääne-Euroopa riikidest oli Inglismaa ainus, kelle osa üldeksportdis pidevalt vähenes kogu kuueaastmendate aastate vältel ning alles järgmise aastakümne algul võis täheldada väikest tõusu.

Aastail 1960-1970 toimunud olulised nihked nii Suurbritannia välismaanduse geograafilises struktuuris. Pidevalt vähenes Briti Rahvaste Ühenduse maade osa ning tõusis Lääne-Euroopa riikide osatähtsus Inglismaa kaubanduspartnerina. Aimiselt ajavahemikus 1956-1960 vähenes Inglismaa osa. Rah-

[1] vt. Экономическое положение, стр. 14.

[2] D. Маклэйн, Внешняя политика Англии после Суэца. Москва 1972, стр. 30.

vaste ühenduse maade impordis 59%-lt -48%-le. Samas ajavahemikus tõusis ainuüksi "ühinemu" osa Briti eksportis 19%-lt - 23%-le. [1] Kui viienumendate aastate algul, 1951.a. läks üle 50% Inglismaa eksportist Briti Rahvaste Ühenduse maadesse ja vaid 25% Lääne-Euroopasse, siis 1961. aastal olid vastavad näitajad juba 39% ja 32%. [2] Kümme aastat hiljem, 1971. aastal moodustas Lääne-Euroopa riikide osatähtsus nii Briti eksportis kui ka impordis juba 40%, kusjuures Rahvaste Ühenduse maade osa oli vähenenud 27%-ni. Nendatudest Inglismaa välismaakaubanduse geograafias annab ülevaate järgmine tabel. (Arvud on pootrendides Briti välismaakaubandusest). [3]

Peamised kaubandus-partnerid	Eksport		Import	
	1960	1970	1960	1970
Sterlingitsoon	39,5	27,5	34,0	27,2
sealhulgas: Austraalia	7,1	4,3	4,2	2,9
India	4,1	0,9	3,2	1,2
Lääne-Euroopa	29,5	41,1	28,7	37,7
sealhulgas: Euroopa Vabakaubandusassotsiatsioon	11,9	15,8	12,1	15,5
Euroopa Majandusühendus	15,4	21,8	14,4	20,1
Ameerika Ühendriigid	9,7	11,7	12,3	13,0
Kanada	5,9	3,6	8,1	7,5
NSVL ja Euroopa sotsialistlikud riigid	2,1	3,2	3,0	4,0
Ladina-Ameerika maad	4,7	3,5	6,7	3,6

[1] vt. Н.Н. Куликский, Великобритания, "Международный ежегодник. Политика и экономика." Выпуск 1962, стр. 137.

[2] Ю.В. Шишков, Указ. соч. стр. 56.

[3] Экономическое положение, стр. 100–101.

Tabelist on välja jäetud mõned vahemaltsad piirkonnad. Vaatamata sellele annab tabel kea ülevaate Briti välismaanbandluse pramuna muutumisest. Piima aega kindlalt domineerimd Rahvaste Ühendus annab oma koha Inglismaa tähtsaima kaubandspartnerina Lääne-Euroopale. Võib teha veel mida järeldusi:

1) Briti eksport ja import sterlingitsooni maadesse (kattub enam-vähem Rahvaste Ühendusega) kahaneb fundwalt, kusjuures väljaveidu enam kui sissevedu.
2) Aastatuhne jooksul tõuseb märgatavalt Lääne-Euroopa osatähtsus, kusjuures "ühisturu" osavaal suureneb kiiremini kui Vabakaubanduse Assotsiatsiooni oma ning gastamisne lõpnus iiletab EMÜ osatähtsus Inglismaale "seitsmiun" oma märgatavalt.
3) Eksport USA-sse tõuseb kiiremini kui sissevedu realt.
4) Märgatavalt väheneb kaubavahetus Austraaliaga, Indiaga ja ka Kanadaga, s.o. Rahvaste Ühenduse tähtsaimate maadega, mis iseloomustab selgelt ka kogu kaubavahetust Rahvaste Ühendusega.

Arvestades "ühistuule" jmude ja tema tulevased liikmesmaad (Iirimaa ja Taani) ulatus Euroopa Majandusühenduse osatähtsus Inglismaa eksportdis 1970. aastal 31,4%-ni, importdis — 29,2%.[1] Veelkordne kinnitus Inglismaa välismaanbandusliku orientatsiooni muutumisest aastatuhne lõpuks kindlalt Lääne-Euroopa kasuks. Samal ajal jätkus Inglismaa majanduspositsioonide nõrgenemine Rahvaste Ühenduses, kus "vana" võistleja — USA kõrvale ilmusid Saksa FV ja Jaapan. Juba 1964.

[1] Экономическое положение, стр. 101.

aastal iseloomustas Ameerika Ühendriikide väljapoolt kogumaksumus Rahvaste Ühenduse maadesse Inglismaa vastava näitaja enam kui viis korda.[1]
Välismaakaubanduslikum konvertiv tugevnemine ja impordi piiratus ülejaal eespoolist tingis Inglismaa maksebilansi kroonilise defitsiidi. See õõnestas riigi finantsolukorda ning viis 1967. aastal Brit. valitsuse äärmise abinõu rakendamiseni – devalveerida naelsterling. Kestva finantskriisi tõttu vähenenid Inglismaa kulla- ja valuutavarud ning 1970. aastal jäi Suurbritannia selle näitaja poolest talla kõigile peamistele kapitalistlisele riikidele.[2]
Tõhustud välislaenud stabiliseerisid küll ajutiselt olukorra kuid nurrendasid veelgi riigi riigi suuri välisvõlgu mis omakorda teenitavad rasuvad Inglismaa finantsolukorrale. Brit. kolonialimpeeriumi lagunedes ning kommunistide positsioonide tugevnedes ei saanud Inglismaa kunagi kindlate aastate finantsnasumites loota enam ka varem nii kindlale sterlingitroonile.[3] Suurbritannia

[1] vt. P.C. Овинников, Хозяева английской политики. Финансовая олигархия и внешняя политика Англии после Суэца, 1957 – 1966 гг. Москва 1966, стр. 254.

[2] vt. D. Макклэйн, Указ. соч. стр. 32.

[3] Kunagitroonidate aastate alguses oli sterlingitroon maailma suurim ning kõige kindlama organisatsiooniga valuutagrupeering. Siia kuulusid Inglismaa kõrval kõik Rahvaste Ühenduse maad (peale Kanada), kõik Inglismaale veel säilunud kolooniaalvalduses ning Jordaania, Jeemen, Iisland ja LAV (mõne aasta eest veel ka Birma ja Liibüa). Troonimaades oli reserv- ja arveldusraha ingliserahasterling, mis oli vabalt vahetatav iga liitumismaa valuutaga ja vastupidi. Sterlingitsooni mittekuulunud maade suhtes rakendati mitmeid tõkkeid. Troonimaad pidid andma enamuse oma eespoolist saadud dollareist (ja muudest tähtsamatest valuutadest) Londoni kesuserse kulla-valuutafondi, kust nad said oma arvele vastutamas naelsterlingseid, mida aga enamuses

rahandusasutusi suureadanid ua riigi rõjalised
ulutused välismaal. Briti vägede viibimise "ida-
pool Suessi" ja mujal väljaspool Inglismaad läks
aastas hesmiselt mausma 280-290 miljonit naela,
millest suur osa tuli tasuda teiste maade valu-
tas.[1] Üldse lasuid rõjalised ulutused rasue
keormana Inglismaa riigieelarvel. Arvestades
nende suurust protsentides rahvuslikust koguprodu-
tist ilmneb, et Suurbritannia oli teisel kohal
kapitalistlike riikide hulgas. 1967. aastal oli selle
näitaja poolest esimene USA - 9,8%. 2). Inglismaa - 5,7%,
3). Prantsusmaa 5,3%, 4) Saksa FV - 4,8%.[2]

Rasunstega Inglismaa tõõrtuse areneniseL, välisuan-
bandue suureneniseL ja riigi finantsolukuemas uaas-
nesid langustendentsid ua inglaste elatustasemes.
Kui veel 1960. aastal ületas Inglismaal rahvuslik kogu-
produut ühe elaniku kohta tunduvalt Lääne-Saksamaa ja
Prantsusmaa näitajad, siis 1963. aastal jäi Inglismaa ua
selles osas maha oma peamiaalidest Euroopa maadest.[3]

Olukord ei muutunud ua aastail 1964-1970. Ku-
na Inglismaa rahvuslikum kogutoodanuti uaw oli mada-

---

väljs ei nõutud. Inglismaa võlgnes trooni maadele pidevalt
sellise summa, mis ühekorral väljamõõdmisel oleks viinud Ingl-
ismaa finantskatastroofini. 1963. a. näiteks 2,816 miljardit naela,
samal ajal olid Briti kulla-valuutavarud kokku 2,657 miljardit.
Briti positsioonide nõrgenedes suureues trooni maades vastu-
sein sterlingitroonile. (vt. Л. Жихалова, Валютные зоны капита-
листических стран, "Международный ежегодник" Вопи. 1964, стр. 255-25
[1] vt. Е. Уссем, Англия: экономические трудности нарастают,
"Международный ежегодник", Вопи. 1968, стр. 167.
[2] D. Paulsen, Ukaz. col. стр. 33.
[3] Verney D.V. British Government and politics, New York 1966, p. 9, 12.

lasu kui teistes kapitalistlikes suurriikides, oli ka koguprodukti kasv ühe elaniku kohta aeglasem, jäädes näiteks Prantsusmaa vastavale näitajale alla enam kui kaks korda.[1]

Kümnendate aastate Briti majandus oli väiksemahulises. Nii tööstuse, välisvahetuse, rahanduse kui ka rahvuslikum koguprodukti poolest jäädi maha teistest arenenud kapitalistlikest riikidest, mis jõnnes mahajäämus suureneb pidevalt.[2] Laieneb inflatsioon. Millised olid sellise kõikehõlmava kriisi peamised põhjused?

1) Kümnendate aastate joonul lagunes lõpliselt maailma suurim kolonniaalvalduste süsteem — Briti Impeerium. Londoni poolt selle vaenemale loodud mitmemate meetoditega kooshoitav Rahvaste Ühendus oli Inglismaale küll kasulik, kuid ei suutnud kuidagi avendada rahvuslikku vabadusliikumise poolt häiritud Briti Impeeriumi. Koloniaate varustamisega kadus Briti riigivara üks tähtsamaid tulude allikaid — puhtkolonniaalsel rõhumismeetodil saadud kügelisetulemd. Oma töös "Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium" kirjutas Lenin, et kui aastail 1865–1898 Inglismaa rahvatulu kahekordistus, siis koloniaatest saadud kasumid, "tulu välismaast", kasvas sama aja jooksul ühekaksteist korda.[3] Tänapäeval on puhtad tulud välismaalt 1,5% Inglismaa rahvuslikust koguprodukti.[4] Seega langes

---

[1] vt. Ю. В. Шишков, Указ. соч. стр. 212.

[2] vt. А. Мэддисон, Указ. соч. стр. 18

[3] V. I. Lenin, Teoseid, 22 kd., Tallinn 1953, lk. 260–261.

[4] Е. Хесин, Ленинская характеристика британского империализма. "Мировая экономика и международные отношения," 1969, No 1, стр. 15.

Briti kolooniaalimpeeriumi kommunismiga ära ka väga tähtis komponent Inglismaa rahvusliku koguprodukti moodustumisel.

) Seoses teiste kapitalistlike suurriikide kiire-ma arenguga ja Inglismaast möödumisega mitmel alal, tekkis üha suurenev konkurentsioht Briti kaubanduspositsioonidele ka Rahvaste Ühenduse maades. USA positsioonid ületasid neis riikides peagi Inglismaa omad, täum eeluõige mitmetele jäärelealdmistele Inglismaa poolt mis soodustasid ameerika kaupade sissetungi Ühenduse maadesse. Juba 1958. aastal ületas S'aeva FV tööstustoodete väljaveo mahumnus Rahvaste Ühendusse Inglismaa oma.[1] Kuigi Inglismaale suurema kahju tekitamist muutis veel ära hoida impeeriumi eelistollide süsteem,[2] oli selge, et Briti positsioonid endises Impeeriumis nõrgenesid ning tekkis vajadus muuta majanduslikuu orientatsiooni, millega kaasneb ka poliitilise orientatsiooni muutumine. Nõrgenemid Inglismaa pidi laabuma oma koloniaalvaldustest ning peagi sai selgeks, et ta ei mundaa hoida ka oma positsioone Rahvaste Ühenduses. Kuid pi-

[1] vt. P.C. Обминков, Указ. соч. стр. 358.

[2] 1931a. ratifitseeritud nn. Westminsteri statuudiga muudeti endine Briti Impeerium Briti Rahvaste Ühenduseks, mille liidrius sai Inglismaa. Omavahelistes kaubandussuhetes säilitati nn. impeeriumi eelistollide süsteem, mille järgi kaubavahetusel liikmesmaade vahel olid mitmed soodustused. Inglismaale kuulid eriti tähtsus tähtsad tööstuskaupade eksporti- importi kohta, mille järgi olid inglise kaubad ühenduse turgudel peaaegu tollivabadena ekstsitatud olukorras, kolmandate maade tööstuskaupade vastu rakendati kõrgeid tariife. Inglismaale olid eelistoldid kaotamisel ka põllumajandussaaduste suhtes, kuna

kaajalisel aiamvalitreminel Rahvaste Ühenduse tegudel olid Briti monopolidele ka negatiivsed tagajärjed. Konkurentsivaba turg ei stimuleerinud Inglismaa tööstureid samm pidama ühe kiireneva teadus-tehnilise revolutsiooniga ning pidevalt uuendama toodangut. "Nooremad" konkurendid pidid aga seda tegema, et turge juurde võita, ning kaasajastasid igati oma tootmist. Selle tulemusena tekkis ja suureneb Inglismaa tehniline mahajäämus ning langes Briti kaupade konkurentsivõime ka väljaspool Rahvaste Ühenduse piire. Siit tuleneb väliskaubanduse ja maksebilansi defitsiit nimetus kroonilisena ning juba 1960-ndate aastate algul oli pidevas kriisolukorras vähiva Inglismaa kohta Lääne-Euroopas käibel termin "Euroopa kroomline haige".[1]

Oli selge, et Inglismaa majas midagi, nii majanduses kui ka poliitikas, et väljuda pikaajalisest seisakust. Endine majanduslik orientatsioon Rahvaste Ühendusele, mis oli säilinud kolonniaalimpeeriumi aegadest, ei õigustanud end enam. Oli saabunud aeg mõelda "uue peatüki Briti ajaloos ning liikuda edasi."[2]

Sel moel olid toidukaubad Inglismaal odavamad kui teistes Lääne-Euroopa maades, sest neid importis Rahvaste Ühenduse riikidest eelisolukorras peaaegu tollivabadena, mis võimaldas inglastel osta toitu odavate, ligikaudu maailmaturu hindadega. Impeeriumi eelistollide asemel võttis Rahvaste Ühendus Inglismaa vastu ning tühistas kolmandate riikide sisetungi ühendusse tungivatele (vt. Modern Britain. With A Contribution on Ireland, Leipzig 1965, p. 205–213.)

[1] Verney D.V. Op. cit. p. 207.

[2] Mayhew Ch, Britain's Role Tomorrow, London 1967, p. 128.

Kuna Rahvaste Ühenduse osatähtsus Inglismaale langes nii majanduslikult kui poliitiliselt, püüti seda kompenseerida Inglismaa positsioonide tugevdamisega Lääne-Euroopas. Protsessi, mis oli varem kulgenud pulitsitsiliselt, püüti hakata kunstlikult aastal nullpunkt plaanipäraselt. Nelja aastaks läbiviidi joonena Inglismaa püüe orienteeruda ümber Lääne-Euroopale nii majanduslikult kui poliitiliselt. Esialgu piirdumise kuni säilitada ka Inglismaa välispoliitilised teised vaid mitmekülgsed sidemed Ameerika Ühendriikidega ning Suurbritanniale kõige vastuvõetavad majandussidemed Rahvaste Ühendusega. Kuid reaalselt oli juba aastakümne algul suhtele Lääne-Euroopaga, kuigi veel mitte täielikult.

Praprobleemius mõjudumd aastakümnel kujunes Inglismaa majanduslik-poliitiline vahekord Lääne-Euroopaga, kitsamalt – täielik lõimumine Euroopa Majandusühendusega.[1] Inglismaa taotles seda järjekindlalt.

1

Euroopa Majandusühendus (ka "ühistu") loodi Rooma kokkuleppe põhjal 1957.a. märtsis. Prantsuse tegevus algas 1959. aastast. Kuus liikmesmaad – Saksa FV, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Holland ja Luksemburg – alustasid majandusliku integratsiooniprogrammi elluviimist. Esimeseks sammuks oli tollide järkjärguline kaotamine omavahelises kaubanduses, kõigete kaitsetollide rakendamine kolmandate maade suhtes, põllumajanduspoliitika ühtlustamine. Kaupade vaba ringluse kapitalide ja tööjõu liikumine "ühistum" maade vahel ning informatsiooni vahetamine igal alal. Kaugemas eesmärgiks on "kunstlik" majanduse lõimine ühes territoriumis ühtse finantspoliitika. (vt. "Общий рынок" и международные отношения в Западной Европе. Москва 1970, стр. 244–247).

S'aamd mitmetel põhjustel, (mida me vaatame lähemalt näiteolevas töö volmandas osas), liitmaistaathumisele "ühinemisega" ebaedu osalisem, hoogustas Inglismaa aeg-ajalt tema poolt juhitava Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni tegevust ning pühendis seda vaatada "ühinemise" konkurendina.[1] Ei vandund võlja ka Inglismaa püüdlused tugevdada oma vaatajad positsioone Rahvaste Ühenduse maades. Vabakaubanduse Assotsiatsioon jäi siiski näiteefektiivsemas konkurentsis võimalikus "ühinemisega" ega suutnud kompenseerida Briti monopolidele neid kahjusid, mida kaasi kaubanduses Euroopa Majandusühenduse maadega (seoses "ühinemise" kõngete välistollidega Inglismaa ees mitte-liikmesmaa kaupadele).

Majandussidemete tähtsus "ühinemisega põhjustas Inglismaa poolt veel mida vatsid selle kiimise majandusühendusega liitumiseks, mida aastatuimne lõpus nõudis ka edn. Briti monopolid, püüeldes "ühinemise"

---

[1] Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni loomise leping jõustus 1960. a. jaanuaris ning nägi ette tollide etapilist vähendamist vastastikuse kaubanduse tööstuskaupadega. Assotsiatsiooni liikmeid seitse maad: Inglismaa, Austria, Šveits, Rootsi, Taani, Norra ja Portugal. 1961. a. sai assotsieeritud liikme staatuse Soome. Vabakaubanduse Assotsiatsiooni loomisega ei püüeldud "ühinemise" sarnase laialdase integratsiooni poole. Alles aastaid hiljem võeti ette sarnane nõudmine kapitalide ja tööjõu liikumise liberaliseerimiseks. Praktiliselt jäi Assotsiatsioon tollilidumus, mida laiendati ka põllumajandussaadustele (nedagi vaid osaliselt), ning oli eelkõige kasulik tugevaimale tööstusmaale-Inglismaale. (vt. Хрестоматия по новейшей истории. том III, часть I, Москва 1961, стр. 114-115).

liikumas saamise poole, lootsid eelkõige oma uute-
le, konkurentsivõimelistele tööstushaludele ning
Inglismaa tunnustatud juhtpositsioonidele kapita-
listlike maade poliitilises ja finantsgrupeerin gus.
Neid veel säilinud eeliseid ära kasutades, loo-
dasid Inglismaa fautilised valitsejad tõusta esi-
da ua "ülistumus" ning taastada selle väiksa
sõjalise abil oma majandusliku ja poliitilised
positsioonid maailmas, tõsta Inglismaa osatähtsust
maailma asjade lahendamisel. Sel eesmärgil tegi
briti monopolistlik kapital mitmeid muudatusi—
loomutas oma positsioonid Rahvaste Ühenduses, loovu-
tas "erilised suhted" USA-ga ning orienteerus aasta-
mimne lõpul lõplikult Lääne-Euroopale.
Ikkid vaatamata Inglismaa osatähtsuse pideva-
le vähenemisele on Suurbritannia senini üks tuge-
vamaid imperialistlike riike maailmas. Veel 1965.
aastal oli Inglismaa valduses ~~veel~~ 35 kolooniaal-
territooriumi, millele elanike arv ületas 14 miljonit.[1]
Inglismaa on USA järel NATO-s teine sõjalis-poliiti-
line suurvõim. Briti relvastatud jõud paiknevad
laiali üle terve maailma ning omavad tugipunkte
kõigil mandritel, omades ka aatomirelva. Vaatama-
ta nõrgenemisele on Inglismaa endiselt Rahvaste Ühen-
duse juhtmaa ning inglise kapital omab tähtsaid posit-
sioone neis maades. Briti monopolidele kuulub Lääne-
maailmas teine koht (USA järel) välismaiste kapitalima-
htuste poolest, mis 1967.a. ulatusid 21,3 miljardi naelani.[2]
See summa ületab Inglismaa välisvõlad ja sia paigu-

---

[1] vt. Ежегодник БСЭ, 1965, стр. 227.
[2] Е. Хесин. Ленинская характеристика, стр. 26.

tatud välismaised kapitalimahutused enam kui kahe miljardi naelaga.[1] Inglismaa ja London on endiselt kapitalistliku maailma tähtsaimaks finantskeskuseks. 1960-ndate aastate keskel asus Londonis 98 välispankade osakonda ja kontorit. Sama näitaja oli New Yorkis 63, Pariisis vaid 48. Briti kapitalile kuuluvad tähtsad positsioonid nii USA, Saksa FV ja Prantsusmaa majanduses. Vaatamata naela positsioonide nõrgenemisele on ta kapitalistliku maailma teine reservvaluuta (dollari järel) ning naeltes teostatakse 1968. a. üle 1/4 kõigist rahvusvahelistest arveldustest.[2] Tundes omandsäilmud võimsust ajavad Inglismaa valitsevad ringkonnad agressiivset poliitikat; on ühes peaministeeriumi initsiaatoriteks antikommunismi kampaanias. Inglismaa ignoreerib ÜRO resolutsioone ning on endiselt ühes peatoetajas rassistidele Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Rodeesias.

Iseloomustades Inglismaa osa 1960-ndate aastate lõpul öeldakse 1969. a. Moskva nõupidamise põhidokumendis: "Briti imperialismi nõrgenemisest hoolimata kuulub Inglismaa endiselt peamiste imperialistliku suurriikide hulka ning püüab säilitada oma positsioone Aafrikas, Aasias, Kariibi meres ja Lähis-Idas neokolonialismi meetodite abil, sõjalise interventsiooni teel. Maailmapoliitikas tähtsamates küsimustes on Inglismaa üks ühendriikide kõige aktiivsemaid partnereid. Ja on üks julgivaid agressoreid.

---

1 vt. E. Hesse, Ленинская характеристика, стр. 26.

2 Samas, lk. 27. vt. ka D. Butler, J. Freeman, British Political Facts 1900–1968, London 1969, p. 115.

jõude NATO-s ja püüab sinse seada tihedamat lütu Lääne-Saksamaaga.[1]

Kõneldes samal nõupidamisel iseloomustas Inglismaa Kommunistlise Partei peasekretär John Gollan perspektiive, mis seisavad Suurbritaania välispoliitika ees järgmiselt: "Inglismaa ees on alternatiiv, kas minna edasi otsekuu teed, mida ta sammub liidus Straussi ning Lääne-Saksa revanšistide ja neonatsismiga, või teostada rahulikum kooseksisteerimise politikat ja välja astuda sõjaliste blokkide likvideerimise poolt, nende asendamise poolt Euroopa kollektiivse julgeoleku süsteemiga."[2]

Seega enam kui kümme aastat kestnud võitluse, kõhkluste ja nahtluste järel viidus Inglismaa end edasisees Lääne-Euroopaga, kui kõige rasuliumma variandiga Briti monopolidele nii majanduslikult kui ka poliitiliselt.

---

[1] Kommunistlike ja töölispartide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Moskvas, 5. – 17. juuni 1969, Tallinn 1969, lk. 262.

[2] Samas, lk. 177-178.

II Peatükk.

Inglismaa suhted Ameerika Ühendriikidega.

Sidemed Ameerika Ühendriikidega olid üheks tähtsamaks probleemiks 1960-te aastate Inglismaa välispoliitikas.

Pärast Teist maailmasõda eksisteerinid uued riigi vahel nn. "erilised suhted"[Special relations]. Praktikas tähendasid "erilised suhted" sagedasi konsultatsioone USA ja Briti juhtide vahel rõjalistes ja poliitilistes küsimustes ning vastastikusel toetusel rajanevat igakülgset ja efektiivset koostööd kogu maailma mastaabis. "Eriliste suhete" esimeseks propageerijaks oli Winston Churchill, kes juba 1946. aastal peetud Fultoni kõnes nägi Ühendriikide ja Briti Rahvaste Ühenduse vabelistes tihedates sidemetes kogu "vaba maailma" tagatist kommunismiohu vastu.[1] Kuid tihedate, eriliste suhete algust USA ja Inglismaa vahel dateerivad mitmed autorid erinevalt. Mõned mängivad nende alguseks juba esimesi aastaid peale USA iseseisvumist, teised - peale Esimest maailmasõda. Kõige arvukam hulk autoreid näeb erisuhete algust II maailmasõja aastail, mil anglo-ameerika koostöö rõjalis-poliitiline vallas oli oma kõrgpunktis.[2] Tihedate erisuhete algusena võib praktiliselt mängida Teise maailmasõja. Just siitpeale sai alguse ja

---

[1] Хрестоматия по новейшей истории, стр. 437-439.

[2] Д. Маклэйн. Указ. соч. стр. 56-60.

xrenes tihe sõjalis-poliitiline koostöö kahe liit-
?ase vahel, kes olid sõjas ühinenud võitluses ühi-
se vaenlase vastu.[1] Ühine tegevus USA ja Inglismaa
vahel jätkus ka peale Teist maailmasõda. Mõlemale
riigile omasid "erilised suhted" suunt tähtsust
nimel põhjusel. Oli ju Inglismaa ainsam sõjali-
selt arvestatavam liitlasest ühendriikidele maa-
ilmasõjas nõrgestatud imperialistlike riikide seas.
Suurbritannia omavonda vajas tugevama partneri
toetust maailmas laialipillatud ja rahvusliku vaba-
dusvõitluse tulemusena lagunева Briti kolonial-
impeeriumi säilitamisens. Ühens peategurites, mis
ühendas endisi liitlasi esimesel sõjajärgnel aasta-
tümnel oli antikommunism.

Kuid peagi vähenes endiste ühteliitvate tegurite
tähtsus ning USA ja Inglismaa vahel ilmnesid üha
teravamalt sügavad lahkhelid. Ägenes nende-
vaheline konkurents kogu maailmas. Nõrgenenud
Inglismaa ei suutnud efektiivselt vastu seista
ameeriklaste konkurentsile Briti valduste eri
paikades. Endised Inglismaast sõltuvad alad
nõudid üha enam orientatsiooni ühendriikidele.
Ilmus näiteks ses osas oli Kanada, vaatamata
nurulumisele Briti Rahvaste ühenduse orienteerus
ta üha rohkemalt USA-le. Sama teed läksid ka
mõned teised, endised Briti majanduslikult oluud
maad. Varem või hiljem, hiljem USA endale varem
Inglismaale kuulunud positsioonid Ladina-Ameerikas.
Veel 1940. aastal ületasid Briti kapitalimahutused
selle piirkonna maades üle miljardi naelsterlingit.

[1] vt. N.N. Jakovlev, США и Англия во второй мировой
войне, Москва 1961, стр. 137-142.

Viiekümnendate aastate keskel ulatusid Briti investeeringud Ladina-Ameerikas veel vaid 750 miljoni naelani, kusjuures ühendriikide kapitalimahutused siinsetesse riikidesse olid samal ajal mitmekordistunud.[1]

Ka Euroopa kontinendil iseloomustas Washingtoni mõju Londoni oma. USA suutis lühikese ajaga toime tulla sellega, mida varem olid kordnwalt püüdnud teostada Inglismaa vastased. "Kui Saksamaa ei suutnud purustada Inglismaa rõjalis-majanduslikku potentsiaali ja omastada ta imperiumi vahe maailmasõja jooksul, siis USA-l õnnestus tehaseda-rama Inglismaale rõda ümberlaamata."[2]

Pärast Teist maailmasõda lootsid inglased mitmel viisil mõjustada oma tugevamat partnerit nii viisil abiga säilitada positsioone maailmas. Londoni loodeti Briti diplomaatia suurtele kogemustele. Juba 1943. aastal rõhutas selle tuleva peaminister Harold Macmillan rääkides Inglise-Ameerika parlament: "Me peame mängima kreeklaste osa nende roomlaste rolli suhtes sellesama liidus — me peame õpetama oma hoopis tugevamaid liitlasi."[3]

Kuid ühendriigid ei lasknud neil inglaste lootustel täituda. Suurbritannia ei saanud USA-ga võrdväärset osa lääneriikide kaitsemisteemis. Washingtonis teostati edukalt politikat, mis nõrgestas Briti positsioone maailmas ja piiras tundkwalt Inglismaa

[1] vt. Britain and Latin America. Central Office of Information Reference. London 1968, p. 27–28.

[2] С.М. Соломонов, Дипломатическая борьба США за господство на море, Москва 1962, стр. 383.

[3] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 193.

rahvusliikumise sõltumatust ning ohustas isegi ta julgeolekut.[1]

Endistele Inglismaa positsioonidele maailma eri kohtades asusid järk-järgult ameeriklased. 1956. aasta Suessi konflikt näitas selgelt Briti imperialismi nõrgenemist ning endiste "heade aegade" tagasipöördumatut kadumist ajaluuen. Inglismaa ei suutnud enam mängida oma ülemaailmset rolli ilma liidumata USA-ga. "Pax Britannica oli andnud teed Pax Americanale."[2]

Vaatamata võimetusele mängida USA võrdväärse partneri osa ei loobunud Inglismaa "erilistest suhetest." Vastupidi — just Briti imperialismi nõrgenedes sai ja jäi tähtsaks Londoni poliitikute peasihiks säilitada USA "noorema partneri" roll ning eelisõigustega liitlase staatus, mis tõstaks Inglismaa esile teiste kapitalistlike maade hulgast. Aastate jooksul suutis Inglismaa jääda ühendriikide esimeseks liitlaseks, kellega USA aga üha vähem arvestas.

Suurbritannia oli juuni 1960. aastani USA kõrval NATO teine tuumarünnakuomas veel arvestatavaid positsioone maailmas, mis tagasid talle esialgu ühendriikide "esimese liitlase" koha teiste seast. Hiljem-

---

1 1948. a. juulis nõustus Briti valitsus andma USA-le tuumapommitajate jaoks baase Ida-Inglismaal. Kuna lennuaite sihtmärgiks oli NSV Liit, ähvardas selline samm kiskuda Inglismaa automaatselt võimaliku konflikti USA ja Nõukogude Liidu vahel. Londoni püüdele mängida liidri osa Lääne-Euroopas tegi lõpu 1949. a. loodud NATO, mis allutas Inglismaa teiste liikmete kõrval USA huvidele.

2 Verney D.V. Op. cit. p. 207.

rendate aastate algul olukord muutus. 1960. aasta 13. veebruaril teostas Prantsusmaa Sahhaara kõrbes oma esimese tuumakatse ja muutus sellega kolmandas tuumariigiks NATO-s, murdes sel alal anglosaksi maade monopoli Põhja-Atlandi blokis.[1] 1954. aasta Pariisi kokkulepete järel hakkas Lääne-Saksamaa taastama oma sõjalist potentsiaali. Selles protsessis abistasid teda USA ja Inglismaa ning kuuekümnendail aastail hakkas Saksa FV sõjaliselt tugeva riigina ise pretendeerima "teise riigi" staatusele NATO-s, USA järel.

Lõpliselt oli lagunemas Briti kolooniaalimpeerium ja sellega seotud Inglismaa jätkuv nõrgenemine oli põhjuseks, miks USA poolt endisel määral hüvitatud "eriliste suhete" säilitamisest ja tugevdamisest. Nõrk liitlane Inglismaa näol poleks Ameerikale kasulik, hoopis lootustandvam näib küsersti tugevnev Lääne-Saksamaa.

Kuid vaatamata nõrgenemisele säilusid "erilised suhted" kahe maa vahel tähtsa komponendina, kusjuures peapõhjuseks selles oli tugev vastastikune majanduslik sõltuvus. Sagedamini mängitakse vaid selle sõltuvuse ühe poolt – USA kapitali laialdast sissetungi inglise majandusse. Küllalt arvestatavad on aga ka Briti kapitali positsioonid ameerika majanduses, kuigi majanduslikult väiksemalt jääb Inglismaa USA-le mitmeid kordi alla.

Briti küsersti kasvasid Inglise investeeringud USA-s kuuekümnendate aastate teisel poolel, nagu teistegi lääneriikide

[1] vt. "Международной экономике", Вып. 1961, Хроника.

de kapitalimahutused ühendriikides. Samal ajal valitses sama tendents ka USA kapitalimahutustes Inglismaal.

Briti otseste investeeringute kasvu Ameerikas iseloomustavad järgmised arvud (miljonites dollarites):

1960 — 2248 (1958.a. — 2024).
1961 — 2484
1963 — 2665 [1]
1968 — 3409 [2]
1970 — 4100 [3]

1969. aastal moodustasid Briti investeeringud USA-s üle 1/3 kõigist välismaistest kapitalimahutustest siin. USA osa kõigist Inglismaa kapitalidest välismaal oli umbes 10%, mis oli suurem dollari investeeringuist igal teisel maal (välja arvatud Austraalia ja Kanada) ning ligikaudu võrdne inglise kapitalidega "ühinenud" maades kokku.

Ka USA otseste välismaistes investeeringuis oli Inglismaal tähtis koht. 1968. aastal moodustasid ühendriikide kapitalimahutused Suurbritannias 6,7 miljardit dollarit.[4] 1970.a. juba 7,2 miljardit dollarit.[5] Samal ajal moodustasid USA kõik investeeringud "ühinenud" maades kokku 10,2 miljardit dollarit.[6]

---

[1] R.C. Обминский, Указ. соч. стр. 227

[2] D. Mainäits, Указ. соч. стр. 62.

[3] vt. А.М. Сутулин, Европейское экономическое сотрудничество США. "США. Экономика, Политика, Идеология," 1972, №12, стр. 78–81.

[4] D. Mainäits, Указ. соч. стр. 61.

[5] Е. Ф. Евгеньев. Указ. соч. стр. 39–40.

[6] vt. Samas, lk. 31–48.

Tähtsat rolli USA finantspoliitikute liidulaminel Inglismaal mängisid ka rohued laenud, mida London tegi USA-lt nõja ajal ja pärast nõda. Inglismaa oli pärastnõda pidevalt lühendriikide võlglane ning selline finantssõltuvus ahendas mängatavalt Suurbritannia iseseisvust mitmetes tähtsates probleemides.[1]

Tihedalt olid USA ja Inglismaa seotud ka välisvahetuse liidulise iseloomuga. USA tung omas Inglismaale suurt tähtsust, suurendamaks nii Briti tung USA väljaveole. 1955.a. langes USA-le 7% Inglismaa eksportist, 1969.a. juba 12%, s.o. rohkem kui ühelegi teisele maale.

USA eksportist tuli 1966.aastal Inglismaa arvele 5,7%, samal ajal langes Kanadale - 20% ja Jaapanile 7,8% lühendriikide väljaveost. Siiski oli Inglismaa suurimaks turuks ameerika kaupadele Euroopas.[2] Kaubanduses võitles Inglismaa USA-st suuremal määral kui USA Britaniast ning see ühepoolsus mudis Inglismaad säilitama ja arendama suhteid lühendriikidega.

USA firmad omasid Inglismaa tööstuses mitmed võtmepositsioone. 1970. aastal langes saarenügis tegutsevale 1600-le USA firmale 10% Inglismaa tööstustoodangust

[1] Näitlikus arvab inglise uurija D. Maclean, et 1956.a. Suessi konfliktis püüdis Inglismaa algul tegutseda USA toetuseta. Kuna momendil poland agressioon Egiptuses USA-le kasulik, mõistas Washington inglasi evakueerima oma väed, ähvardades vastasel korral katkestada igasugune finantsabi Inglismaale. Samas meenutame, et peamiselt mudis Inglismaad loobuma agressioonist mitte USA, vaid NSVLiidu ja teiste rotsialismimaade resolutne hoiak. (vt. D. Maurzini, Ülev. kor. ctp. 10-12).

[2] D. Maurzini, Ülev. kor. ctp. 62.

ja 20% tööstustoodete eksportist.[1]

Omades tihedaid majandussidemeid nâol tugevat kaasi olid "erilised suhted" tähtsad nii USA-le kui ka Inglismaale. Aegamööda see tähtsus esimesele küll vähenes kuid seda agaramalt püüdis tähelepanu neid suhteid säilitada, kuigi see suurendas Inglismaa poliitilist sõltuvust USA-st.

Briti poliitikute arvates oli liitue — USA on küll Inglismaale tõsiseus võistlejaks, kuid sotsialistlikku maailmasüsteemi, rahvusvahelise tööliskluumise ja rahvuslikku vabastusliikumise võimsuse ja mõju pideva kasvu tingimustes vajatab Inglismaa liidus USA-ga siiski vähem kui ilma selline liitlaseta. Liidus USA-ga nähti Inglismaa tuleviumpanti.[2]

Samal ajal kui Inglismaa püüdles "erilise suhete" igakülgse tugevdamise poole, ilmnes USA-s aastail 1960 - 1963 vastupidine tendents.

Endine USA riigisekretär, tollal president J.F.Kennedy nõunaja Dean Acheson ütles 1962. a. 3. detsembril West Pointis peetud kõnes, et Britannia peab loobuma vajadusest mängida mingit iseseisvat rolli ilma Euroopata. Sellised püüdlused tuginevad vaid kujuteldavatel "erilistel suhetel" USA-ga ning praktiliselt olematu Rahvaste Ühenduse juhtimisel.[3]

Mida enam USA-s püüti vähendada "erisuhete" osatähtsust Inglismaaga, seda rohkem toonitati neile vajadust Londonis. Võimulolevad konservatiivid ja ka leiboristid oppositsioonis rõhutasid kordavalt, et "ainukordne ja

---

[1] vt. Страны мира. Справочник, стр. 32.

[2] vt. А.Н. Красильников, Внешняя политика Англии и лейбористская партия (1951-1964). Москва 1968, стр. 115.

[3] D. Mahajan, Ukaz. col. str. 66.

dus sõltub suurel määral Inglise-Ameerika liidust."[1]
Kuid samas oli Inglismaal tugev vastuseis tihedatele suhetele USA-ga.

Võitlus kitsamate sidemete loomise liidust USA-ga toimus Inglismaa suurimates parteides eriti laialdaselt ametiühingutes. Järjekindlalt astus selle liidu reaktsioonilise iseloomu vastu välja Inglismaa Kommunistlik Partei. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil ütles IKP peasekretär John Gollan: "Konservatiivide valitsus on Inglismaa sidumud kuuatuslikum tuumaliidu-ga NATO-ga, mis tema partneriteks on Ameerika Ühendriigid ja Lääne-Saksamaa... Kogu konservatiivide valitsuse poliitika ühjutab endast Suurbritannia julgeolekut ja tulevikku reetmist."[2]

USA-Inglismaa tihe koostöö leidis vastuseisu ka Londoni juhtivates ringkondades. Brit. monopolid, kes olid tihedalt seotud Lääne-Euroopaga ja soovisid sel alal tihedamat koostööd ei toetanud Ameerika-meelse orientatsiooni pooldajaid, neid, kes esindasid USA-ga seotud kapitali huve.

Opositsiooni tugevdas ka H. MacMillani valitsuse saamus, mis teenis lähendumisega tihedama koostöö huve. 1960. aasta oktoobris nõustus Brit. valitsus andma Inglismaa pinnal baase USA "Polaristega" varustatud tuumaallveelaevadele. Suurbritannia muutus USA-le sobivaks aatomirelvastuse Euroopas Washingtoni globaalses Nõukogude Liidu vastases strateegias. Valitsevas tunnaohus ning üha suurenevas sõltumises lähend-

---

[1] vt. A.H. Крамаренков, Указ. соч. стр. 67.

[2] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII Kongress, 17.-31. oktoobril 1961. Stenogramm, II Tallinn 1963, lk. 75.

riikidest nähti ohtu Inglismaale. Kardeti Briti osatähtsuse vähenemist NATO-s ning Inglismaa muutumist ülisõltuvaks teinejänguliseks riigiks.[1] USA järginimise mussi vastased nõudsid mundatuse nahe maa vahelise suhete isedoomus.

Ka ühendriikides kerkis päevakorda küsimus selise politika sobivusest Euroopa suhtes, kuid teisest aspektist kui Inglismaal.

Seoses "ühisturu" muutumisega arvestatavaks majanduslik-poliitiliseks jõuks ja Euroopa poliitilise tsentrumi kandumisega "kolmnurga Bonn-Pariis-Brüssel" vahvas USA huvi suhete arendamisest "ühisturuga." 1960-1961.aastal deklareeris USA ajakirjanduse kordusalt, et seoses "ühisturu" tugevnemisega ei suhtu ühendriigid Inglismaasse enam kui teistest kõrgemal asuvasse liitlasesse. 1960-1963.aastatel tehtud Inglismaa katsed liituda "kuuiuga" tugevdasid USA-s veelgi seda tendentsi. Neil aastail toimusid H. Macmillani kohtumistel president Kennedyga arutati tähtsal kohal Inglismaa ühinemist Euroopa Majandusühendusega, mis oleks USA-le olnud kasulik poliitiliselt ja majanduslikult. Inglismaa plaanidele säilitada oma sidemed Rahvaste Ühendusega ka pärast liitumist "ühisturuga, astus USA vastu.[2] Poliitiliselt oleks Inglismaa "ühisturu" liikmena olnud USA arvates sobivaks.." vastukaaluks Pariisi ja Bonni "eurotsentrilisele poliitikale" ja tagastanud Euroopa muutmist USA-le suletud majanduslik-poliitilises blokiks.[3]

---

[1] vt. А.Н. Красильников, Указ. соч. стр. 116-118.
[2] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 200-201.
[3] vt. Samas, lk. 202-203.

Lootuses saada peagi "Briti päranduse" omaniku Rahvaste Ühenduses teostas USA poliitikat, millele eesmärgiks oli "tõugata Inglismaa ühistungi."[1] Seoses Brüsseli läbirääkimiste ebaõnnestumisega 1963.a. jaanuaris kaotas "ühistumprobleem" ajutiselt oma aktuaalsuse ka Inglise-Ameerika suhetes. Järgnevad kahnnevahelised dukood lükkis ajutiselt taas uue võistlejat. Inglismaa toetas USA-d Berliini küsimuses, Genfi desarmeerimiskõnelustel ja mujal tähtsamates probleemides. Taoline vaadete ühesmeel saavutati eelkõige Inglismaa poliitika igakülgse kohaldamisega Washingtoni nõuetele.

Kriisnähtused Inglise-Ameerika "erisuhtes" ilmnesid 1962. aasta Kariibi kriisi ajal.

Kõneldes Briti alamkojas nimetas peaminister Harold MacMillan veidi enne kriisi Kariibi mere piirkonnas, et tema ja USA presidendi vahel eksisteerib kokkulepe, mille põhjal kumbki ei "või mõeldagi tuumarelva kasutamisest" üksnõus kus ilma eelnevad vastastikuste konsultatsioonideta.[2] Kuid 22. oktoobril 1962.a. kuulutas J. Kennedy välja mereblokaadi Kuuba suhtes, mis viis kogu maailma tuumakatastroofi lävele. Seda sammu astudes ei konsulteerinud USA eelnevalt põhjalikult oma "esimese liitlasega" – Inglismaaga. Kommenteerides veidi hiljem seda fakti ütles leibonistliku opositsiooni liider Harold Wilson iseloomustavalt: "Küsimus pole selles, et USA ei konsulteerinud varem Inglismaaga, vaid selles, et teda [Inglismaad – P.S] nii väike arvestatatakse, et USA ei tunne mingigimgust kohustust pidada nõu Inglismaaga."[3]

---

[1] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 202–203.

[2] vt. D. Kaiser, Указ. соч. стр. 76–77.

[3] А.Н. Красильников, Указ. соч. стр. 117.

Vaatamata sellele, et Inglismaa seato hoiatamatalitsalt sündimud faufi ette ja ta riskis maksimaalselt saada kistud tuumakonflikti, suutas H. MacMillani valitsus avaliselt toetama USA agressiivset tegevust.[1]

Kariibi kriis näitas ühiskond ühepoolse oli "USA ja Inglismaa vastastikune sõltuvus", mida konservatiivide valitsus laialt reklaamis. Tähtsaus järeldus oli see, et Kariibi kriisi ajal Inglismaa ei püüdnudki enam mängida mingit iseseisvat ona maailma tähtsates küsimustes ning järgis kuuleualt USA-d.

"Erilisi suhteid" ja usaldust Londoni ja Washingtoni vahel õõnestas ka küsimus rakettide "Skybolt" müümisest Inglismaale. Olles 1960. a. muutud firantsraskuste tõttu loobuma kodumaise raketi "Bluestreak" väljatöötamisest, nõudis Briti valitsus USA-lt võimalust müüa Inglismaale "õhu-maa" tüüpi rakett "Skybolt". Sellele raketile, millega loodeti varustada inglise "V" tüüpi pommitajad asetas London kõik oma lootused eratuumajõudude säilitamisel.

Kaotades olukorda, kus oli võimalik avaldada Inglismaale järjekordset survet nõrgendada Inglismaa sõltumatute aatomiuõõgijõudude osatähtsust, teatas USA peagi, et ta lõpetab tööd "Skybolti" loomisel. Ka selle tähtsa otsuse langetas USA eelnevalt Londoniga konsulteerimata.[2]

Washingtoni selline samm pani Briti tuumajõudude arendusplaanid niidest täielikum sõltuvusse USA-st, kuna Inglismaal oldi juba loobutud kodumaise tuumalaengut kandva raketi väljatöötamisest. Inglise tuu-

---

[1] vt. И.И. Жилалов, Великобритания: народы внешняя политика, Москва 1967, стр. 155.

[2] А.Н. Красильников. Указ. соч. стр. 117-118.

majoonde olemasolu muutus sel viisil mõistetavaks. USA püüdis Inglismaa rasuet olmonda ära usutada ning saavutada täielik kontroll Briti aatomirelva üle. 1962. a. novembris teatas lähendriikide kaitseminister Robert MacNamara Briti valitsusele, et Inglismaa võib "Skybolti" asemel tuumarelva sihiletoimetajana luota ameerika rakettile "Polaris," mis oh ette nähtud väljalaskmiseks allveelaevalt. MacNamara andis mõista, et London saab "Polarisred" vaid sel juhul, kui ta nõustub oma tulevased tuumaallveelaevad andma NATO kontrolli alla.[1] See oleks tähendanud Briti tuumalõgijõudude allutamist USA kontrollile.

Osa USA riigitegelasi nägi "Skybolti" programmi morjumises soodsat rahvusvahelist, mis teeb lõpu "eriliistele suhetele" ja muudab Inglismaad astuma "ühistungi". Rõhutati, et Inglismaa võib edaspidi loota eelkõige USA-ga vaid lähesimeste liitlaste alal, kus London on veel võimeline tegema arvestatavat panust.[2]

"Skybolti" programmi oli veel teinegi tagapõhi. Nagu teatas hiljem peaminister H. Macmillan, lubas Briti valitsus baasid USA aatomiallveelaevadele just vastutasuks nende rakettide saamise eest.[3]

Seega mundis USA varemantud kokkuleppe mis näitab, kuivõrd väike ta sõltuvus Londonist on.

Lähendriigid nõuavad kõigepealt Inglismaa sõjalis-poliitilist iseseisvust. Lähemas tähtsamas teetähises

---

[1] vt. Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 203–204.
[2] Samas, lk. 204.
[3] vt. D. Mauzaise, Указ. соч. стр. 74–75.

Selles protsessis oli Briti peaministro H. MacMillani ja USA presidendi J. Kennedy tippkõnelustel Nassaus (Bahama saartel) 18.–21. detsembril 1962.

Kohtumisel arutatavateks peaprobleemideks olid Inglismaa tuumajõudude arengukavad ja NATO tugevdamine. USA presidendi üks nõunikke, Th. C. Sorenson, kirjutades Nassau läbirääkimistest, märkis, et algul püüdis H. MacMillan veenda J. Kennedyt jätkama tööd "Skybolti"ga. Kuid Kennedy lükkas need palved kindlalt tagasi.[1]

USA president esitas omalt poolt ühe plaani NATO "mitmepoolsete tuumajõudude" loomise kohta.[2] MacMillan pooldas nõus selle ideega ning püüdis igati säilitada Briti iseseisvaid tuumajõude. Kuid USA poolse surve jõnel nõustus London liitlasena tulevikus oma tuumajõud NATO mitmepoolsetesse aatomijõududesse. Sealjuures nuttis Inglismaa saavu-

---

[1] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 204.

[2] NATO mitmepoolsete tuumajõudude loomise kava kooskõlastati üldjoontes juba Nassau kohtumisel. Jõudude alusena pidid saama merejõud, mis oleks komplekteeritud NATO maade segameeskondadega ning varustatud "Polaristega". Sel moel mehitatud ja relvastatud pealveelaevad kavatseti paigutada kaubalaevadele. Plaanis oli varustada 25 laeva ä 8 raketti. 1963. a. mais Ottawas toimunud NATO kõrgeima nõukogu istungjärgul otsustati luua "liitlaste vahelised tuumajõud", mis oleks I etapiks "mitmepoolsete tuumajõududes". Sellega andi NATO väejuhatuse käsutusse 3 USA "Polaristega" aatomiallveelaeva, 180 Briti strateegilist pommitajat ja muud. Kuid peale USA ja SFV, vähemal määral ka Inglismaa, ei olnud teised NATO maad neist kavadest huvitatud. Eriti oli vastu Prantsusmaa. (vt. Б. Халкома, План создания "многосторонних ядерных сил," "Международный еженедельник", Вып. 1965, стр. 146–147.)

tada vaid tühise järeleandmise USA poolt — "eraldi" kokkuleppe asjaolude "puhul võis Inglismaa "laenata" NATO-st oma tuumajõude nii kaugel neid iseseisvalt kasutada. Neil tingimustel nõustus USA müüma Inglismaale "Polaris"-tega" varustatud aatomiallveelaeva.

Nassau tehingu tulemusena sattusid Briti tuumajõud täielikum sõltuvusse Ameerika kohaletoimetamisvahendeist. NATO raames saavutas USA sõjalis-poliitilise kontrolli Inglismaa aatomijõudude üle. Praktiliselt tähendas see Briti tuumajõudude iseseisvuse lõppu. Kuid USA-l oli võimalus täielikult likvideerida Inglise tuumajõud — tarvitsemata vaid pärast "Skybolti" keeldumist ka "Polaris"-te müümist Inglismaale. Kuigi president Kennedyle xxx antati ei teinud USA lõppu Briti tuumajõududele.[1] Washingtoni kasutas "Skybolti" murjumist vaid surve avaldamiseks Londonile. Et nõustuda osalemaga NATO "mitmepoolsetes tuumajõududes", selleks pidi Londonil olema oma aatomisõõgijõud. Loobumine "Skyboltist" ja "Polaris"-te paikumine oligi selleks vahendiks, millega USA mudis Inglismaad oma võtma Washingtoni plaanidest. Inglismaa nuttis siiski vastutasuna saada aatomiallveelaevad "Polaris"-tega" ega sidunud end eialgu konkreetsele kohustustega NATO tuumajõududest osavõtuks.[2] Siiski saavutas USA kontrolli Briti tuuma-

---

[1] vt. D. Maurice, Yuaz. cor., стр. 176.

[2] Inglise ajakirja Donald MacLean väidab, et järeleandmised Nassaul poland Inglismaale nii tähtsate tagajärgedega. 1962. aastal apogee saavutanud Inglise-Ameerika lahkuhelid tuumadküsimustes olevat Nassaul lahendatud Inglismaa kasuks. D. Maclean polemiseerib nõukogude ajakirjatega, ega nõustu Nassau leppe nimetamisega "Inglismaa kapitulatsiooniks" (vt. D. Maurice, Yuaz. cor. стр. 175–177.).

lõõgijõudude üle. "Inglismaa ja USA "atlandi solidaarsus", millele tuginesid kõik sõjajärgsed Inglise valitsused, ei segamud USA-d Nansen mudima oma "noorenat partnerit" loobuma tuumaalasest iseseisvusest ja nõustuma oma tuumalõõgijõudude allutamisega Ameerika diktaadile."[1]

Tihedamale koostööle ühendmüüdega mudis Inglismaad ka Lääne-Euroopa kommunistide tugevnemine. Toetuse otsimine USA-lt nõrgendas omakorda Suurbritannia positsioone ja viis välispoliitilise iseseisvuse edasisele vähenemisele.

1963. aasta juunil peeti USA ja Inglismaa juhtide vahel rida konsultatsioone, et töötada välja ühine tegevusliin suhtlemisel "ühistumuga."

Kloosevatüüride valitsusaja lõpul võttis Inglismaa endale suunamaid kohustusi "Lääne kaitsesüsteemis" ning suurendas oma panust NATO sõjalises blokis.[2]

London kavatses osta USA-lt 10 aatomiallveelaeva rakettidega "Polaris". Laevad pidid valmima 1970. aastaks ning nende kogumaksumust planeeriti 350 miljonile dollarile.[3]

NATO tugevdamisega ning Inglismaa osa suurendamisega koostöös London tõsta Inglise mõju selles blokis ja kaotada NATO-t kui USA ja Brit. hegemoonia tööriista. Sel eesmärgil püüdis Suurbritannia tugevdada ka suhteid Ameerika ühendriikidega. Analoogset poliitikat

---

[1] Вл. Петров, Дипломатия Даунинг-стрита, Москва 1964, стр. 253.

[2] Aimüki 1963 a. tõusid Inglismaa sõjalised kulutused 164 miljonit naela. Mõnevõrra suurendati ka Briti maavägesid. (vt. Е. Хесин, Великобритания, "Международный ежегодник", Вып. 1964, стр. 82).

[3] vt. А.Н. Красильников, Указ. соч. стр. 279.

kurssi jätkuvaid üle 1964. aasta 15. oktoobri parlamendivalimiste tulemusena võimule saanud leiboristid. Üks peaminister Harold Wilson ruttas teatama, et Inglismaa näeb endiselt oma poliitilise munganiiv liidus USA ja teiste lääneliitlastega.[1]

Kohe pärast valimisi toimunud pressidel USA-ne rõhutas Inglismaa uus välisminister Patrick Gordon Walker, et liidumehete alluses lihendriikidega on see, et "... mõlemad maad on suurriigid kel on huve kogu maailmas," Inglismaa ja USA huvid on üldjuhul ühtsed kuid laiemas mõttes kattuvad teineteisega.[2]

Et tõsta oma prestiiži ja osaluse NATO-s säilitamist üle leiboristid mõnevõrra erinevat seisukohta "mitmepoolsete tuumajõudude" loomisel. Kogu Inglismaal oli tugev opositsioon plaanidele, mis oleks lubanud Lääne-Saksamaa aatomirelva juurde, kuigi NATO raames.

NATO tuumajõudude loomise plaanid, mis nägid ette Kuluva segameeskondadega pealveelaevastiku loomist, ei leidnud peale USA ja Saksa FV teiste NATO liikmete heakskiitu. Eriolgsed USA ülevad selliste jõudude loomisees olid eeluõige kaalumud Bonnile, kelle tahtline panus plaani teostamise oli suurem Inglismaa sisemaistest ning ues loobis tõusta NATO "mitmepoolsetes tuumajõududes" USA järel tähtsuselt teise riigi seisuse.[3] Vaatamata mitmekordsele survele USA-st ei tahtnud Inglismaa teokise ülevaga nõustuda.

---

[1] vt. Harold Wilson, Purpose in Power. Selected Speeches, London 1966, p. 15–16.

[2] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 205.

[3] Saksa FV nõustus tasuma 40% 5 miljardi dollarilisest summast, mis kavatseti 10 aasta jooksul anda tuuma-

Briti valitsus püüdis välja vanbelda mitmed
soodustusi. Juba 1964.a. algul toimunud kohtumisel
püüdis konservatiivist peaminister Alec Douglas-Home
saamtada Lääne-Saksa kantslerilt järeleandmisi.
Erhardt lubasid toetada Inglismaa liitumispüüdlusi
ühisturuga, vastutasuks Briti nõusolekule osaleda
NATO tuumajõudude loomisel.
Vaatamata sellele teatas Inglismaa veidi hiljem,
et ta ei võta osa läbirääkimistest NATO "mitme-
poolsete tuumajõudude" üle, kuid ei loe end sellega
kohustatuks osalema neis jõududes.[1]
NATO juhtivate maadevahelised lahkuhelid tuuma-
relvaga seotud küsimustes püsisid ja teravnesid.
Vastuvaalutes Washingtoni ja Bonni poolt agaralt
toetatavatele plaanidele töötas Inglismaa välja ja
esitas omapoolse plaani endale koopis sobivamale
tuumajõudude loomiseks. 1964. aasta jooksul esitas
London selle plaani NATO maadele kolmel korral.
Lõpuks, 1964.a. detsembris nõustuti antama Briti
projekti "Atlandi tuumajõudude" loomiseks. Kava-
kohaselt pidid neude jõudude aluseks olema USA,
Inglismaa ja Pariisi roori vonal ka Prantsusmaa tah-

jõudude väljaarendamiseks. Finantsraskuste tõttu ei
suutnud Inglismaa ses osas SFV-ga võistelda. Juri 1964.a. mä-
gisel USA organiseeris eksperimendina negameeskondadega
miinistleja "Rickets" sõidu (rakettidega pardal), mis omas
sel laeval suureselt teist meeskonda (USA järel) Saksa FV.
Bonn taotles, et viidaks kooskõlla siinide finantspanused ja
meeskondade suurus laevadel. See andmas SFV käsutusse 8-12
peaaegu laeva 64-96 "Polarisega" pardal." (vt. E. Kaasoma,
План создания..., стр. 148).
[1] vt. D. Mahnken, Указ. соч. стр. 178.

vusliund tuumajõud. Peajõuks pidid saama USA ja Inglismaa "Polaristega" varustatud aatomiallveelaevad. "Atlandi tuumajõududesse" pidid kuuluma veel Brit. strateegilised pommitajad ning loomisjärgus olevad uued tuumapommitajadja mitut liiki tuumalised relvad, mis Lääne-Euroopa NATO maadel juba olemas olid. Tuumajõudude koosseis pidi kuuluma ka pealveelaevastik, kuid tundub valt väikesem, kui Washingtoni plaanides NATO tuumajõududest. (Pealveelaevade arvu tuli vähendada 25-lt 10-le). "Atlandi tuumajõud" pidid eksisteerima "niikaua kui eksisteerib NATO."[1]

Omapoolse kava esitamisega pidas Inglismaa silmas mitmeid tähtsaid sihte. Olles varem oppositsioonis, olid leiborist id kindlalt kriitilisemad konservatiivide valitsuse nõustumist NATO "mitmepoolsete tuumajõudude" loomisplaanidega. Need jõud oleksid läinud Inglismaale väga kulukaks ning olnud poliitiliselt ebaseadsate tagajärgedega – Lääne-Saksamaa oleks saanud vaba juurdepääsu tuumarelvale.

Jätkates praktiliselt konservatiivide poliitikat NATO tugevdamisel ja tihedal koostööl USA-ga, pidid leiborist id võimule tulles täitma oma valimislubadusi vähemalt vormiliselt. Seepärast haaratsidki nad kiiresti suures osas USA plaanidega tarbasest kavast, kuidtõstsid omapoolse "Atlandi tuumajõudude" kavas kindlalt Inglismaa osatähtsust.

Lähtuki ua koalitsioonipoliitikast. Inglise plaani realiseerimine korral pidas London pidama tegema täiendavaid lisakulutusi, kuna uued pommitajad ja tuuma-

---

[1] vt. Б. Халкина, План создания..., стр. 148-153.
vt. ka D. Mackintosh, Указ. соч. стр. 177-179.

ellveelaevad olid nüüdseks juba plaanitud ehitada, eraldus strateegilisi pommitajaid oli varem olemas.

Tegemata täiendavaid kulutusi oleks Inglismaa kindlustanud oma positsioone NATO-s ning tugevdanud oma "USA peamise liitlase" seisundit, kuna Briti panus oleks olnud võrreldamatult suurem mitte-tuumavägi Saksa FV omast.

USA ja Saksa Föderaalvabariigi poolt toetatud NATO "mitmepoolsete tuumajõudude" loomine oleks aga tohutult kulutuste kõrval viinud Lääne-Saksamaa seisundi järsule tugevnemisele NATO-s.

Briti valva oli peatleenud 7.–9. detsembril 1964. aastal Washingtonis toimunud H. Wilsoni ja USA presidendi Lyndon Johnsoni kohtumisel. Ilmnesid teravad lahkuhelid, kumbki pool kaitses oma seisukohta. Suutmata saavutada mingit ühismeelt lükati küsimuse arutamine edasi suhete läbirääkimiste teostamiseni teiste NATO liikmetega.[1]

Kuid ka edasilükkamine ei parandanud olukorda ega leevendanud lahkuhelisid. Detsembri nõupidamisel toimunud NATO Nõukogu istungjärgul Pariisis otsustati nõustuda lahkuminekute tõttu jätkata 1965. a. kohtumisi läbirääkimiste ettevalmistamiseks NATO "mitmepoolsete tuumajõudude" loomise plaani projekti üle.[2]

Briti kaitseminister Denis Healey tunnistas avalikult, et "Atlandi tuumajõudude" loomise plaan pidi õõnestama ideed "mitmepoolsetest tuumajõududest." Nõustes nägi peaminister H. Wilson vaid täiendavat tarvistust Ida ja Lääne vahel kokkuleppe saavutamiseks.[3]

---

[1] vt. Б. Халкина, Указ. соч. стр. 150–152.

[2] Samas, lk. 153.

[3] vt. D. Mahnken, Указ. соч. стр. 179.

Ägedalt ja järjekindlalt astus nii Washingtoni kui ka Londoni plaanide vastu välja Prantsusmaa, kes üha teravamalt nõudis NATO reorganiseerimist, kuna „praegune kaitsesüstem ei vastanud nõuetele".[1] Kuid lõplikult otsustas tuumajõudude integratsiooni kinnituse nimel USA. Kui aastatunnel tõusis päevakorda tuumaarsenalevälist tõhustava lepingu sõlmimine, millekohaseks olnud tõsineus taanistuseus eriti Lääne-Saksamaa juurdepääsu aatomirelvale, loobus Washington igasugustest plaanidest NATO tuumajõudude loomisel. Saamata rahuldakonflikti Saksa FV-ga nimase tuumapüüdluste tõttu, arendas USA hilisemal perioodil koostöö tuumakünnimuste kalendamise alal ilma Bonnile kontrolli-õiguse andmiseta tuumarelva üle otseselt.[2]

Vaatamata USA prioriteedile NATO tuumakünnismustes püüdis Inglismaa sel alal igati autäivet rolli mängida. Kuid sinevate majandusraskuste tõttu olid leiboristid sunnitud 1965. aasta kevadelteatama sõjalüste kulutuste osalisest vähendamisest välismaal.[3] Finantsraskuste tõttu püüdis Inglismaa oma tähtsuse tõstmiseus realiseerida väikesuulmat „Atlandi tuumajõudude" plaani. Rõhutades kordwalt NATO tähtsuse ja tugevuse tõstmise vajadust jätkas peaminister H. Wilson isikliku kontaakte Briti kaval tõetuse leidmiseus.[4]

Kujuneud kahuhelde olukorras tuli USA välja uue omapoolse initiatiiviga. Juunis 1965. aastal esitas ta

---

[1] Б. Халкина, Противоречия в англо-американских блоках, „Международные отношения", Вып. 1966, стр. 176–177.

[2] vt. D. Mainäim, Указ. соч. стр. 180–182.

[3] vt. Б. Халкина, Противоречия ..., стр. 201.

[4] H. Wilson, Op. cit. p. 33–35.

nn. "MacNamara plaani" NATO eriline tuumakomitee loo-
miseni. Kuid peale Saksa FV ja Türgimaa polnud ükski
NATO liikmesriik huvitatud USA ettepanekust. Eriti
teravalt nõudis ühendmõõde projekti tagasivõtmist.
Washingtoni initsiatiivil loodi Pariisis mitu töögru-
pid "eriliste tuumakomitee" küsimuste uurimiseks,
mis lahahelide tõttu ei suudetud ka seda korda
realiseerida.[1] Ametlikult oli see tingitud ka Türgimaa
kõhklevast hoiakust, kes ei soovinud lubada Kreeka-
Saksamaad tuumaküsimuste lahendamise juurde.
Just tollal, kui arutati NATO tuumaintegratsioo-
ni küsimusi, võtsid Türgimaal ennekõigest ula-
tuse sõjavastased väljaastumised. Nõuti valitsuse
poliitika muutmist NATO suhtes ning mitte lubada
revanšistlikke jõude Saksa FV-s tuumarelva juurde.
Nõuti ka üleeilsete suhete USA-ga, kes oli
Kreeka-Saksamaa tuumapüüdluste peatoetaja.[2]
Tugevnevate sõjavastaste meeleoludega pidi arves-
ma ka leiboristlik valitsus. 1965. aastal püüdis H. Wil-
soni valitsus näidata üles välispoliitilist initsiatiivi. Lon-
doni algatusel valmistati ette Rahvaste Ühenduse rahu-
misiooni saatmine Indo-Hiinasse, mis pidi aitama "kõigi-
le vastuvõetavail tingimustel" vaherahu saavutada.
Rahvaste Ühenduse misiooniis ja selle õnnestumises
näht abinõu Türgimaa üha langeva rahvusvahelise prestiiži

---

[1] Plaanide järgi pidi NATO eriline tuumakomitee koosne-
ma 4-5-st kaitseministrist ja uurima liitlaste osavõ-
tuvõimalusi NATO tuumajõudude kasutamise plaanidest.
Peale Prantsusmaa olid taolise vaba vastu ka Norra, Por-
tugal, Island ja Luxemburg. (vt. Б. Халкома, Противоречия..., стр. (77).
[2] vt. И. И. Жиналов, Указ. соч. стр. 214-221.

tõstmiseks.[1] Reaalseid tulemusi aga missioon ei saavutanud, kuna Inglismaa poolt Indo-Hiinas pakutavad tingimused olid ligilähedased USA püüdlustega see piirkonnas. Räägides ka Inglismaa poliitikast Indo-Hiinas toonitas peaminister H. Wilson oma kõnes 13. juunil 1965, et Inglismaa kursi aluseks on igati USA-d toetav. Peapüüdlus Euroopas kujutab NATO veelgi „tihedam ühtelühtumine tõhusama kaitsepoliitika teostamiseks."[2]

Tähtsaks teetähiseks Inglise-Ameerika ~~suhete~~ suhetes oli president Johnsoni ja peaminister Wilsoni kohtumine 16.–17. detsembril 1965. a. Washingtonis.

Kohtumise tulemusena muudeti kogu Inglismaa sõjalis-strateegilist doktriini, piiride ja kohalolu kujunemist tingimustega.

Vaatamata Briti koloniaalimpeeriumi kokkuvarisemisele ja Inglismaa osa pidevale vähenemisele maailmas ei muutunud kuna aega Suurbritannia välispoliitika avaliselt agressiivne ja koloniaalne iseloom.

Oli teatud ilmne vastuolu: ühelt poolt välispoliitika selline iseloom ja teiselt poolt taolise poliitika teostamine nii traditsiooniliste kui moderniste vahendite piiratuse tõttu.[3]

Autud, üha teravneva vastuolu leevendamiseks üritasid Inglismaa valitsejad suunitud muutma oma seniseid strateegilisi kontseptsioone. Kõnealuselt – tuli veel enam loobuda iseseisvast välispoliitilisest kursist ning lootuses tugevama partneri toetusele säilitada endini po-

[1] vt. H. Wilson, Op. cit. p. 214–221.
[2] vt. Samas, lk. 103–104
[3] vt. Вл. Петров, Указ. соч. стр. 247.

sitsioone, allutada end veelgi rohkem USA-le. Briti imperialism lootis, et ühendriigid jätavad talle ümar- gi suurema osa kui Inglismaa ise suudaks säilitada.[1]

Peatselt pärast Washingtoni kohtumist avaldatud Wilsoni valitsuse välispoliitikat käsitlevas "Valges raamatus" öeldi selgelt, et müüdnest peale võtab Inglismaa suuremaid rõjalisi operatsioone ette vaid koostöös liitlastega.[2]

USA survel pidi London käspima ka varem väl- jamuutatud välismainte rõjaliste kulutuste vähenda- mise programmi. Samas "Valges raamatus" märgiti, et Inglismaa peab ka edaspidi säilitama oma rõjaline kohalolek "idapool Suessi".[3]

Inglismaa rõjaline võimsuse osalisegi säilitamise- ga globaalses mastaabis piiidis leibonistlik valit- sus tõsta oma "hinda" ühendriikide silmis ning olla endiselt kapitalistlik suurim nr. 2.

Avaldades Inglismaale survet pidas Washington silmas mitmeid ühendriikide strateegiale vastuvõe momente:

1) Majanduslikult seisukohalt tuleks USA vägede ülalpidamine rajoonides "idapool Suessi" mõnus kuluvam kui seal juba asuvate Inglismaa jõudude oma.[4]
2) Neisse rajoonidesse ilmuvatesse ameerikalastesse ühi- kuis mi tugevuse ja ebameeldivuse mõtlemisesse,

---

[1] R.C. Обухович. Указ. соч. стр. 209.
[2] vt. Samas, lk. 206-207.
[3] H. Royal Institute of International affairs. Annual Report of the Council. 1965-1966. London. p. 9-10.
[4] vt. R.C. Обухович, Указ. соч. стр. 207.

elle agressiivse naabrus igati ohtlik. Briti väed olid neil aladel "juba ammu", nendega oli juba "harjutud" ja neile pälvud taolist vastureisu mõõdetav oluline ilmnevaine USA vägedesse.[1]

). Washington tõi ettekäänduseks ka võimalikud muudatused kahe maailmasüsteemi jõudude tasakaalus. Nõnda, kuid see piirnemas siinsel veel mõjuva ja efektiivse Inglismaa rõjalise kohalolek ei muudaks USA strateegiate arvates jõudude tasakaalu. Hoopis tugevamate ühendriikide saabumine najaomaduse "idapool Suezi" mundaks Washingtoni arvates tasakaalu jäänult. "Kui Malaisiasse saabumisid USA väed võib kiudlasti arvestada peagi Singapuri saabunute meelelastega" – arvestas ka endine konservatiivist parlamendiliige Christopher Mayhew.[2]

Kuid ka strateegid Londonis pidid mõõnma, et USA ja Inglismaa vahel ei tähendanud ühist rõjalise kohalolekut Inglismaa huvidele vastava poliitika teostamist, eriti neis piirkondades, kus nähe maa huvid ei kattu (Tai, Vietnam jt). Ühes 1965. aastal peetud kõnes nentis Briti rõlisminister George Brown, et rõhtsus ühendriikidest muudab pidevalt ning on hädavajalik muuta USA ja Inglismaa vahele ineloomu võrdõiguslikumaks suunas.[3]

Suunistamata rahvuslikele huvidele vahjuliksem partnerlust USA-ga võtsid teravalt Inglismaa kommunistid, kes nõudsid mitte ainult loobumist USA ja NATO toetamisest, vaid ka kogu Inglismaa agressiivse välispoliitika muut-

---

1 vt. Ch. Mayhew, Op. cit., p. 47-48.

2 Samas, lk. 49.

3 Samas, lk. 104.

nist pingeid lõdvendamaks ja rahuarmastavaks.[1]
Kuid naaberriikidele vastuseisule vaatamata tugevnevale vastuseisule negatiivsele suhtumisele jäi ka 1966. aastal Suurbritannia välispoliitika peamotiiviks "erilise suhete" tugevdamine USA-ga.[2]
Suurbritannia toetas ühendrinde vaidlusküsimustes Prantsusmaaga, kes 1966. aastal teatas, et viib oma väed NATO allüürsest välja ning nõudis ka kõigi välisriikide väegade lahkumist oma territooriumilt. Prantsusmaa ei võtnud osa ka sammudest NATO tugevdamiseks lahendamiseks. 1966. a. detsembris otsustati USA algatusel luua praktiliselt ebaõnnestunud "MacNamara Komitee" asemele uus mitmelaalist organit, mis tuleviku määramisel kõiki ühist tugevpoliitikat:

1) Tuumaalaste konsultatsioonide komitee, mis oleks avatud kõigile NATO maadele,

2) Tuumaplaneerimise alaline grupp, mis oleks koosnenud ajutiselt ja neli alalist liiget. Viimaste valitsuste arvelt USA, Suurbritannia, Itaalia ja Saksa FV.[3]

Oli asetleidnud kursimuutus USA tuumapoliitikas. Andmata Saksa FV-le otsest kontrolli tuumarelvade üle toetas Washington oma liitlase soovitööle tuumaprobleemide lahendamisel. Kuid Lääne-Saksamaa palumel valmis tuumaprobleemide "poolitud kontrollist lahendusega" ja taotles endiselt otsest osavõtuõigust aatomirelvade üle.[4]

---

[1] Vt. Дис. Голлан, Коммунисты Великобритании в борьбе за социализм, Москва 1968, стр. 56-58.

[2] Vt. Royal Institute Of International Affairs. Annual Report of the Council, 1967 - 1968, London 1968, p. 8.

[3] Vt. Б. Халкина, НАТО: противоречия углубляются, "Международная жизнь", 1967, стр. 145.

[4] Seoses edasiga Genfi desarmeerimiskõnelustel tuleks võimalus tuumarelvaleping mõlemat poolt rahuldavalt lahendada 1. juulil 1968. aastal sõlmitud leping sõlmitigi USA, NSVLiidu ja Suurbritannia osavõtul. See fikseerib ka Saksa FV tuumapiirdlute realiseerimise (vt. D. Mahnke, Указ. соч., стр. 181-182).

Saksa FV tunnapiiridlusle mitterahuldamise ja
samise Inglismaale ning könealdas suurema abu
Suurbritannia osale NATO-s USA "esimese lütlasena."
Suhete tugevnemisele USA ja Inglismaa vahel
mõjus soodsalt ka ühine majanduslik võistleja "ühis-
turu" nàol. Eriti ilmne oli see faktor pàrast Ing-
lismaa teise katse sisenemist ühineda Euroopa Majan-
dusühendusega 1967. aastal. Peamiseks komistuskiviks
Inglismaa teel oli Prantsusmaa, kes ühe tàhtsama
argumendina Suurbritannia mittelubamisel "ühistu-
ga" tõi "erilised suhted" Londoni ja Washingtoni vahel.[1]
Tugevnes konkurents "ühisturu" poolt ja majandus-
liku olukorra halvenemine sundisid USA-d laiaulatu-
tama koostööd Inglismaaga uue lütlasega võitluses "ühis-
turuga". Koostöö areneb nii majanduslikul kui ka
poliitilisel alal. USA andis Inglismaale järjekordselt
hügellaenu finantsolukorra tugevdamiseks pàrast naela
devalveerimist 1967.a. 18. novembril.[2]
1966. aasta 30. detsembril sõlmitavad USA ja Inglismaa
alla sõjaline koostöö lepingule kestusega 50 aastat.
Peamisteks olid kahe maa ühised piirided kooskõlas-
tada sõjaline koostöö kaovu pàrast Inglismaa sõjaväe
lahkumist najaoonidest "idapool Suessi." Seoses
jàtkuva majandukriisi nõrkusega sai üha selgemaks,
et Inglismaa ei suuda enam hoida oma najaoonides
oma vàgesid. USA tuli oma lütlasele appi vaatamata tàit-
misel.[3] See tugevdas USA mõjuvõimu neis piirkondades.
Seoses Inglismaa ebastabiilse finants-majandusliku olukor-

[1] vt. Ch. Mayhew, Op. cit., p. 105.
[2] В. Хесин, Англия, Экономические трудности нарастают, "Международная экономика", Вып. 1968, стр. 168.
[3] vt. "За рубежом", 1967, No 37.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

:aga ning sooviraata "ühinstumi"-poolse majanduslikku sealetungi ärpimusten tugevdada püüped Inglismaaga, :ki USA munitud aastatuinne lõpul nõustuma varem ;aganiiuatud Brit valitsuse uavadega Inglismaa näiinainste rõjalise osaluse küsimiseks.

Kuluturite vähendamine võiwal rajoonide "idaaal Suessi" teostas leitoiistide valitsus mõningast kontrolli na Lääne-Euroopas. See ei tähendand ingagi Inglismaa ega vähendamist NATO-s. Londoni piiidis jätuata vana poliitiuat lihtsalt õigustamata meetoditega. 1967. aastal saavutatud kokkulepete tulemusena USA ja Saksa FV-ga vähendas London oma väegrupi Lääne-Saksamaal, tuues "Reini armee" 1 peamiselt enam nõutõsemad üksused Inglismaale.

Kaotades Inglismaad liitlasena "ühinstumi" vastu püüdis USA teda uustada na vahendina "ühinstumi" ameerika-vastase majandusliku survestuse nõrgestamiseks.[2] Brit monopolide võiwal avaldas na USA Londonile survet "ühinstumi" astumiseks.[2] Võitluses integreerumud Lääne-Euroopaga püüdis USA "kaotada Inglismaad traaja hoburena ning ühendrüüde eelpostina Atlandi-ellel ualdal."[3]

Kuid 1967. aastal tugevnes Inglismaa välispoliitikas tendents edasisele orienteerumisele Lääne-Euroopale, paralleelselt majandusliku orientatsiooni muutumisega Lääne-Euroopa kasuks. Sünnudades sel eesmärgil oma rõjalist paarust NATO-s rõhutati Londo-

---

1 vt. Внешняя политика Большой Советской Энциклопедии, 1968, стр. 236.

2 Внешняя политика США на современном этапе (обмен мнениями), "Международная жизнь", 1968, No 2, стр. 82.

3 Carter W.H. Speaking European. The Anglo-Continental Cleavage, London 1966, p. 205.

sin, et nägede äratoomise "idapoolt Suessi" li tähenda Inglismaa loobumist aktiivsest osast "läänemaailma kaitsel."

Inglaste orientatsioon Lääne-Euroopale põhjustas järjekordseid muudatusi Londoni strateegilistes kontseptsioonides. Teatati, et Britannia rojalise aktiivsuse fookus kandub nüüdsest Lääne- Euroopasse. Kaitseminister Denis Healey märkis ühes 1968. a. peetud kõnes, et edaspidi kuulub Inglismaa "rõjaline strateegiast prioriteet Euroopa rõjateatrile."[1]

Tõeliselt ei loobutud ka sellist väljapool Euroopat. London piiridis jätkata aktiivset poliitikat "idapool Suessi". Tulevikus pidi Inglismaa tegutsema nelipünnondades rõjaliste blokkide SEATO ja CENTO kaudu.

Kuid ollen muutnud loobuma endisest globaalsest strateegiast, suutmata enam kaitsta omahuve kogu maailmas koncentreeris Inglismaa oma edasised rõjalis-poliitilised jõupingutused Lääne-Euroopale.

Püüdes kompenseerida oma ülemaailmse mõjuvõimu vähenemist nüüd tugevdada oma positsioone Euroopa kontinendil suunendas Inglismaa rõjalist paanust NATO-s ühendrüüde toetuseks.

1968. aasta novembris teatas Inglismaa, et ta annab USA 6. laevastikule Vahemeres appi täiendavaid jõude.[2] Ilma omapoolse initsiatiiviga enies London ka NATO maajõudude edasisel tugevdamisel Lääne-Euroo-

---

[1] Л. Зак, Англия; ~~Возмущение~~ Рост недовольства политикой лейбористов, "Международный еженедельник", Вып. 1969, стр. 189.

[2] Ст. К. Розин, США наметают напряжённость в Средиземноморье, "Международная Жизнь", 1969, No 2, стр. 50. Ст. ка К. Тимофеев, Военно-морской флот в политике империализма, "Международная Жизнь", 1969, No 11, стр. 57.

ja sõjateatris. Tekib ettepanek luua NATO raames eriline "Euroopa kaitsegrupeering", kus peajõududeks oleksid Saksa FV ja Inglismaa reajõud.[1]

Tihendades sõjalist koostööd Lääne-Saksamaaga loodis London valmistada ette soodsat pinda lähinemiseks "ühistunnega" tulevikus.

Orienteerumine Lääne-Euroopale tingis ka muudatusi "eriliste suhetes" lähendusmuudega. Inglismaal näib tuleviku perspektiivi sel alal jäigumielt – USA ja Inglismaa vaheliste suhete tähtsus väheneb ning üha suurema osatähtsuse omandavad tulevikus suhted lähendusmuude ja Lääne-Euroopa vahel, kelle liikmeks saab ka Inglismaa.[2]

Lääne-Euroopa osatähtsuse kasvuga kaasneb ka avalik püüd muuta ebavõrdsete suhete iseloomu USA-ga. 1969. aasta jaanuaris parlamendis esinedes ütles Briti rahandusminister Roy Jenkins, et ta usub tihedatesse suhetesse USA-ga, mis need peavad olema rajatud võrdõiguslikkuse põhimõttel. Võrdõiguslikkus saab aga eksisteerida vaid Lääne-Euroopa ja USA vahel, iga üksiku riigi ja USA vahel on see võimatu. Inglismaa peab otsima oma tulevikurolli liidus teiste Lääne-Euroopa maadega, kes on temaga võrdsed nii võimsuselt kui seisundilt.[3]

Taolised avaldused ning Inglismaa edasised sammud suhete arendamisees Lääne-Euroopaga tähendavad praktiliselt traditsiooniliste "eriliste suhete" lõppu. Leiboristide valitsusaja lõpuks tõusid Inglismaa

---

[1] Vt. I. Bain, Англия: рост недовольства..., стр. 190.

[2] D. Mansfield, Указ. соч. стр. 38.

[3] Samas, lk. 42.

välispoliitikas üldiselt eriseisu suhted lääne-Euroopaga ning "erilised suhted" USA-ga ja sidemed Kanadaga liikumine maadega jääd juba selgelt tagaplaanile.

Tänu mänusa "Euroopa-meelsemale" kursile õnnestus Inglismaal saavutada edu kümneaastased aastate Briti välispoliitika tähtsamas küsimuses - liitumisel "ühistturuga." Prantsusmaa, kui senise ebaedu peapõhjus, andis 1969.a. detsembris oma põhimõttelise nõusoleku Inglismaa vastuvõtmiseks Euroopa Majandusühendusse.[1]

Vaatamata poliitilise orientatsiooni muutumisele säilus sõjaline koostöö ühendriikidega, eriti NATO raames. 1969.a. märtsi algul toimunud valitsuse kaitsepoliitika üle nimetas kaitseminister D.Healey uuesaega Briti kaitsepoliitika aja-lahutamatuseks muutumisest, mis viib välispoliitika kooskõlla majanduslike võimalustega. Samas teatas minister, et Inglismaa tugevdab veelgi NATO jõude Vahemere basseinis. NATO peasiht olevat kaitsta rahu ja... "vaid NATO tugevus ja resoluutsus suudavad ära hoida III maailmasõda."[2]

NATO jubeliaastapäevajärgsel Washingtonis 10. aprillil 1969. aastal uutmus Inglismaa veelgi enam koondama bloki ridu. Ühtmoel NATO-s olevat..." esiti vajalik püsivat Varssavi pakti maade invasiooni Tšehhoslovakkiasse. Lääne lüdu efektiivsus on praegu vajalikum kui kunagi varem." Sarnasest argumentidest lähtudes võtiseesis London ka Kanada otsust vähendada oma

---

1 vt. "The Financial Times", Dec. 3, 1969.
2 "The Financial Times", March 3, 1969.

rõjajõude NATO-s.[1]

Briti parlamendis käivad märtsis-aprillis ägedad vaidlused valitsuse ja opositsiooni vahel. "Idapoolsuesti" nuumi kapitalimahutusi omavad ringkonnad astuvad vastu valitsuse kursile sõjaliste kulutuste kärpimisel ning nõudnud Inglismaa kuuride efektiivset vaitsmist ülemereemaades, toetudes sõjalisele liidule Lähendriikidega. Konservatiivid nõudnid, et ka Inglismaa, kogu Euroopa annaks oma panuse "vaba maailma" kaitsmisel. "On vale arvata, et Euroopa võiks hoolitseda ainult oma huvide eest rasmal ajal mil USA hoolitseb kogu maailma eest," ütles konservatiivide "varjuvabaneti" vaitseminister Geoffrey Rippon.[2]

Kriitikale paremalt lisandus nõu vastupoolse-le jõudude nõudmine laabuda agressiivse NATO bloki tugevdamisest ning õelda lahti rõjalisest koostöönt USA-ga. Kõneldes Moskva nõupidamisel ütles Inglismaa Kommunistliku Partei peasekretär J. Gollan: "Euroopas etendab Inglise valitsus häbiväärset osa, aidates tugevdada NATO-t."[3]
1970. aasta algul väheneb leibonistide valitsuse indu NATO tugevdamisel nuvel toimuvate üldvalimiste perspektiiv. Tööerakonnale ootamatult said 18. juuni valimiste tulemusena võimule konservatiivid.[4]

NATO nõval hakati edaspidi pöörama suurematähele-

---

1 "The Financial Times", April 11, 1969.
2 "The Financial Times", March 6, 1969.
3 Kommunistlike ja töölispartiide rahvusvaheline nõupidamine, lk. 178.
4 vt. Ежегодник БСЭ, 1971, стр. 233.

saan tihedamale koostööle USA-ga ning Inglismaa huvide kaitsmisele rajoonides "idapoolt Suessi." Mõnedes leibonistide ringkondades tugevdasid tooni rõjalist faktorit Inglismaa välispoliitikas. Loobuti leibonistide alustatud vägede välgatõmbamisest "idapoolt Suessi" ning arendati USA-ga tihedamat koostööd kogu maailma mastaabis. Konservatiivide võimuletulekuga muudeti mõnevõrra rõjalisi suhtumisi ning tugevdati antikommunismi ja antisovetismi joont Briti välispoliitikas.[1]

Raskused Inglismaa politikas jäid ka konservatiivide võimuletulekuni järel Lääne-Euroopaga tihe koostöö, mis tundmatult tõusis rõjaline liidu tähtsus ühendriikidega.

Käsitledes eelnevalt põhiliselt rõjalis-poliitilist koostööd ühendriikide ja Inglismaa vahel ei tohi unustada teravaid lahkhelisid mitmes tähtsas küsimuses. Lisaks huvide lahknemisele NATO küsimustes, mida eelpool naaberdi, arenes äge võitlus ka maavahel ka mujal. Kogu maailmas, eriti Lääne-Euroopas, ägenes rendevaheline konkurents relvatarnijate pärast.

Eriti vastuolid olid Londoni ja Washingtoni vahel ka kaubavahetuse arendamisel sotsialistlike riikidega. Briti monopolid loobusid mõnes vanem kui USA mõlma rõja poliitikast sellel küsimusel ning valitsusid ühendriikide ägedat vastuseisu. Näiteks 1964. aasta veebruaris ähvardas USA katkestada igasuguse rõjalise abi Inglismaale, kui too ei loobu kaubavahetusest Kuubaga.[2]

---

[1] vt. В. А. Рожков, Внешняя политика английских консерваторов (1970–1972 гг.). "Новая и новейшая история", 1973, №2, стр. 57–62.

[2] vt. Ежегодник БСЭ, 1965, стр. 227.

Kuigi Inglismaa toetas enamuel juhtudel USA agressiivset kurssi Indo-Hiinas, esines ka selle seravat kriitikeerimist. 1967. a. eitas grupp leiboristide juhte H. Wilsoni valitsusele noudmise laiendada täielikult ühendriikide Vietnami-poliitika toetamisest.[1] Leiboristlik valitsus seda ellu ei viinud. Põhijoontes toetas London oma tugevamat liitlast ka teistes rahvusvahelise iseloomuga küsimustes. Kuid Inglismaa elulised huvid nõudsid vaneile vastava poliitika teostamist. Enamjuhtudel allutati end mill ühendriikidele mida vahel näitas London üles omapoolset initsiatiivi konfliktide lahendamisens. Olles edukalt kvalitatud Suessi kanalist astus Briti diplomaatia nitmesid samme lähis-Ida konflikti rahumeelsens lahendamisens. Mahitades tegudes Iisraeli agressoreid, esines Inglismaa ranalajal ÜRO julgeolekunõukogus omapoolsete kavadega kriisi rahumeelsens reguleerimisens ning 1967. a. 22. novembri resolutsiooni alusens, mis nõuab Iisraeli väge de lahkumist okupeeritud aladelt, oligi Inglismaa resolutsiooniprojekt.[2]

Kuid üldiselt järgis London enamasti USA joont, kahjustades sellega oma elulisi huvisid ning naotas liidripositsiooni Lääne-Euroopas ja Rahvaste Ühenduses, olles mõlemal juhul ühendriikide poolt kõrvale tõrjutud.[3] Just USA tegevus aitas igamilgelt kaasa sellele, et ei täitunud Briti Impeeriumi hui-

---

[1] vt. С. П. Перегудов, Антивоенное движение в Англии и лейбористская партия, Москва 1969, стр. 201-203.

[2] vt. В. Хесин, Англия: экономические трудности нарастают, "Международный ежегодник", Вып. 1968, стр. 172.

[3] vt. Р. С. Овинников, Указ. соч. стр. 254-255.

te riimare suure kaitsja Winston Churchilli patee-tilised sõnad II maailmasõja lõpu puhul: "Päärast kõike seda oleme inimesi meie võitnud. Inglismaa jääb elama, Rahvaste Ühendus ja Impeerium jäävad elama![1]

Inglismaa suhted Ameerika Ühendriikidega tegid läbi pikaajalise arenguprotsessi ning kaotasid kunagisel aastalsenise tähenduse ja endise täht-suse. Päärast lõplikku majanduslikku orienteerumist Lääne-Euroopale muutus ka Inglismaa välis-poliitika ning varem Suurbritanniale esmajärgulist tähtsust omanud "erilised suhted" USA-ga loomtasid prioriteedi poliitilisele koostööle Lääne-Euroopa "ühistunnuga." Sõjaline koostöö USA-ga jätkus.

---

[1] J. D. B. Miller, Sir Winston Churchill and the Commonwealth of Nations, University of Queensland press, 1967, p. 12.

III Peatükk

Inglismaa suhted Lääne-Euroopa riikidega.

Suhete kõrval ameerika Ühendriikidega oli Suurbritannia välispoliitikas teisese tähtsusega küsimuseks suhtlemine Lääne-Euroopa maadega. Nende tähtsus Inglismaa jaoks nii majanduslikult kui poliitiliselt kumekümnendate aastate vältel suurenes ning ületas lõpuks Ühendriikide osatähtsuse.

Aastate vältel oli Inglismaa püüdnud mängida jõudude tasakaalule Euroopa mandril, ise enamal juhul eemal seistes. Käesoleval ajajärgil olid inglased otsustavatel momentidel liitunud Prantsusmaaga, vaatamata omavahelistele lahkhelidele astunud ühiselt välja ohtlikult tugevnenud Saksamaa vastu.

Kuid Teise maailmasõja tulemusena oli olukord tundmatult muutunud. Enialgu ei pannud sõjast nõrgestatud Lääne-Euroopa riikidest keegi Inglismaale konkurrentsi.

Lääne-Euroopas tegutses aga edukalt uus suurvõim, kes tõrjus peagi Inglismaa eemale ka nõrgenud kapitalistlikus Euroopa lüüdi positsioonilt. Algul nägi Briti diplomaatia meelsasti Ühendriikide positsioonide tugevnemist kontinendil, kuna ameeriklastest liitlastesnähti võimsat jõudu "kommunismivastases ühinemises." Peagi muutus USA mõju suhetele Lääne-Euroo-

oa riikide vahel ueues tähtsaus tegurius,
millega tuli üha enam arvestada.
Muutunud olukorras polund enam võimalik
Inglismaa traditsioonilise eemalseisja roll Euroo-
pa maade vahelistes suhetes.

Mänesa tugevnemd Prantsusmaa välispoliitikas
toimus 1950. aasta paiku olulise pööre. Endine
orientatsioon Inglismaale asendus tihedama koos-
tööga Lääne-Saksamaa ja teiste mandririikide-
ga. Taoline pööre nätkes endas ohtu Suurbritan-
niale saada isoleeritud Lääne-Euroopast.

Eeltoodud asjaolude tõttu langes pidevalt Ingli-
se mõju kapitalistlikus Euroopas.

Uus faas selles protsessis algas esimeste samm-
dega Lääne-Euroopa majandusliku integratsiooni
teel, mis tõusis päevakorda riikidevahendate aasta-
te keskel. Suurenev USA mõju, kiirete majandus-
ühenduse loomine teele asunud Prantsusmaa ja Sak-
sa Föderaalvabariigi esimeste sammude tagajärjed
ning halveneu olukord kodumaises majanduselus-
ree kõik moodustas Inglismaale äärmiselt eba-
soodsa olukorra Lääne-Euroopas. "Inglismaa elas
veel sõjajärgseles illusioonides uni USA arendas Lää-
ne-Euroopas laiaulatuslikum tegevust. Ühendriikide kon-
sortsiume ostsid ära Euroopa kompaniid ja lõid tohu-
tud tütarettevõtted... Arenesid ka teised Euroopa ri-
gid ja nii tõrjuti Inglismaa üha enam eemale Lääne-
Euroopa piirkua jagamisest."[1] Et seda ohtlikku pro-
sessi pidurdada arendas London aktiivset tegevust

[1] О. Орестов, Европейские интеграции Англии, "Меж-
дународная Жизнь", 1969, № 2, стр. 20-21.

oma uuspadele soodsamate tingimuste loomisest Lääne-Euroopa turgudel. 1950-te aastate lõpul oli päevakorras laialdase vabakaubanduse tsooni loomine. Selles mõnumes põhiaand aga nouun mitmed erinevad seisukohad. Lääne-Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia ja Benelluxi maad, eriti kaks esimest, püüdsid luua kvaliteedilt täiesti uut majandusühendust, mis ületaks tavalise kaubandusliidu raamid, oleks kindla ja efektiivset tegevust tagava struktuuriga ning võimaliuult sõltumatu välismõjudest.[1]

Inglismaa taotles avara vabakaubandusliidu loomist, mis jääks Inglismaale soodsa tolliliidu raamesse ega kohustaks Londonit millelegi enamale. Neil eesmärkidel püüdis Briti diplomaatia uuntada ära juba eksisteerivaid üle-Euroopalisi organisatsioone — Euroopa Majanduskoostöö Organisatsiooni ja Põhja-Atlandi Ühenduse eesmärke ja funktsioone lihtsalt laiendades.[2]

Peamiseks põhjuseks Briti poliitika erialgse vaenulikkuses efektiivse integratsiooni suhtes Lääne-Euroopas oli Inglise kapitalismi struktuuri eripära teiste riikidega võrreldes. Erinevalt teistest Lääne-Euroopa maadest sõltus rõjajärgse Inglismaa riikuus ja väimsus positsioonide tugevusest väljaspool Euroopat.

[1] vt. tO.B. Шишкова, Указ. соч. стр. 42-55.

[2] Euroopa Majanduskoostöö Organisatsioon loodi Inglismaa juhtimisel "Marshalli plaani" raames USA-lt saadava abi koordineerimiseks. Integratsioon selle ühenduse baasil oleks viinud Inglismaa suurele üleolekule tulevases ühenduses (vt. D. Maurice, Указ. соч. стр. 119).

Inglismaale omand esmaulatuslikst tähtsust:

1) tohutud kapitalimahutused Kanadas, Austraalias, Araabia maades, Aafrikas ja mujal.

2) sterlingitsoon ja impeeriumi eelistollide süsteem, millesse kuulus enamik tolalmetatud maid – endisi Briti kolooniaid.

3) Briti poliitiline mõju ja sidemed neis maades.[1]

Soov säilitada need positsioonid ja "eriliid suhted" ühendriikidega oli peatuunistuses, mis li lubanud Londonil tollal veel osaleda Euroopa kapitalistlikus integratsioonis. Ühtlasi Inglismaa soovis sellega tuge oma nõrgenevatele positsioonidele Lääne-Euroopas ja suutnus ära hoida Bonni-Pariisi liidi Inglise-vastase momendi, olles osavõtt Euroopa integratsioonist pakkunud tingimustel tollal veel tähendamud suurt ohtu Inglismaa tegevusvabadusele "meretagustes maades."

Ühes põhjuses, miks Inglismaa ei nõustunud liituma Lääne-Euroopa integratsiooniga oli valitsuse selgelt antikommunistlik hoiak. Suurbritannia peaminister Attlee ütles hiljem, et Saksamaa jõu loomine Euroopas, mis oleks sõltumatu nii USA-st kui NSV Liidust, paneb tollal ei materiaalset ega vaimset baasi.

Inglismaa arvates pakkund Euroopa millalt tugev, et ..." iseseisvalt seista Vastu Venemaale. Ühtsus nii astutause välja maailmajõu vastu, tuleb ka tugineda maailmajõule."[2] Selle all mõeldi USA-d ja Kahvarste Ühendust.

---

[1] vt. D. Mahnaim, Yhay. con. ctp. 117-118.

[2] Samas, lk. 108.

Kuid juba viiekümnendatel aastatel oli mõnigatel Briti poliitikutel piiri mõnekümne Rahvaste Ühenduse maaga ühteaegselt Lääne-Euroopa suurenev tähtsus nii majanduslikult kui poliitiliselt.

Inglismaa, hoides kinni kolonialismiaegsetest tugevadest oma välispoliitikas, ei soovinud end siduda enialgu veel vähemtähtsa, kuid järjest suurenemat määra Suurbritanniale omava Lääne-Euroopaga.

Kui hiljem toimus üle kurssimuutus kapitalistlikku Euroopa vastu, siis oli aluseks taas ebarahu Inglismaa tarvitsale. Analüüsides hiljem 1957. aasta kapitalistlikku integratsiooni algstaadiumit, ütles hiljem peaminister Alec Douglas-Home ..." me oleksime võinud Euroopat juhtida, kuid lasksime selle võimaluse endal libiseda käest."[1]

Kuid 1957. aastal pandi Rooma kokkuleppega alus tugevale majandusühendusele Euroopas, millest Inglismaa jäi välja.

Oli mujuneud olukord, milline Suurbritannia poolt rahuajal veel ühtegi alust — Euroopa kontinendil sõjalises tugevas majandusblokis, mille vahe peamine liikme (Saksa FV ja Prantsusmaa) liit oli suunatud "Atlandimeelset" poliitikat ajava Inglismaa vastu.

Arvestades hiljem Briti valitsuse valearvestusi tolleaegse olukorra hindamisel Lääne-Euroopas ütleb inglise ajaloolane M. Camps: "Kõik Inglise valitsused nii leiboristlikud kui ka konservatiivsed, olenes pidamd omistama koopis suuremat tähtsust suhetele Euroopaga kende algstaadiumis, siis, kui nad [Briti valitsused – P. S] olid veel suutelised pretendeerima juhtpositsioonile

[1] D. Mauléim, Ukaz. col. cip. 104.

Euroopa kontinendil."[1]

Kümneaastate aastate alguseks oli Inglismaa juba veel "hoopis mitmemõõtmelisema orientatsiooniga kui ükski teine maa."[2]

Olude sunnil pidi Suurbritannia peagi põhjalikult ümber hindama oma seniseid kontseptsioone ning lõpliselt loobuma talle aegade vältel nii omasest "hiilgava isolatsiooni" tahtmisest.

Lühikese ajaga näitas oma elujõulisust kontinendi turgudel Inglismaad ühistav "ühistung", millesse London oli algul suhtunud üleolevalt tundega.

Ajavahemikul 1958-1963, seega esimese viie tegevusaasta jooksul liiketaid Euroopa Majanduskõenduse maad Inglismaad tundvalt mitmete näitajate osas. Kui Inglismaal uuenes rahvuslik tulu selle ajavahemikus 26,2% ühe elaniku kohta, siis Lääne-Saksamaal oli vastav näitaja 58,2%, Itaalial - 58,3%, Prantsusmaal 47,5%, Hollandil - 41% ja madalaim Belgias 25,3%.[3] "Ühistuse" rahvuslikum koguprodukt aasta ühe elaniku kohta oli seega ~46%. Vahe Inglismaa sellealase näitajaga oli rõhuvalt "Kuuiku" kasuks.

Juba varem oli Briti valitsus astunud esimesi samme, et mitte jääda võistluses ühistunga "liitlasteta. Juba 1958. a. lõpul lõpliselt ebaõnnestunud Londoni katsed loialdase vabakaubanduse tsooni loomiseks, abiks organiseerima omapoolset jõudu, mis pidi pakkuma efektiivset konkurentsi "ühistunule."

---

[1] D. Mainzäim, Ukaz. kol. cit. p. 105.
[2] D.V. Verney, Op. cit. p. 11.
[3] vt. D. Mainzäim, Ukaz. kol. cit. p. 112.

1959. a. lõpul sai Inglismaa algatusel teoks Teistme Euroopa riikide vabakaubanduslõu liit - Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsioon. Uus ühendus vastas enam Briti huvidele ning jäigi praktiliselt tolliliidumes. Sellised tähtsad probleeme, nagu kapitalide ja tööjõu vaba liikumine ühenduse piires, Assotsiatsioon ei püüdnudki lahendada.[1]

Oli selge, et majanduslikult võimsamalt haaval Vabakaubanduse Assotsiatsioon jääma mõnevõrra maha "ühistumust"; ega suuda seepärast oma kitsaste tingudega asendada Briti monopolidele heapiis avaramate võimalustega Euroopa Majanduskeskust. Seepärast jäi Inglismaa peaaegu mõnigus Lääne-Euroopas endiselt "ühistung"; üksi veel mitte nõudpüüdes "kunikunga" liituda, kuivõrd sundida "ühistugu" efektiivse kontrolliga Assotsiatsiooni poolt nõustuma Londoni esialgsete ettepanekutega laialdase vabakaubanduse tsooni loomisest.[2]

Teistme maa kaubanduslõhendus oli Inglismaale eelkõige vahendiks, millega ta lootis muuta "ühistumu" nõusi paindlikumaks Briti tingimustele. Assotsiatsiooni vaadeldi Londonis üksi sildu, mis lähiaimisel "kunikuga" kergendaks Inglismaale nii tähtsa loppresultaadi saamistamist kui seda oli kogu Lääne-Euroopat hõlmav kaubanduslik koostöö.[3]

Nüüdsi sai selgem, et hoopis kõrgem ja lõdvalt liidetud Vabakaubanduse Assotsiatsioon ei ole võimeline lahendama ka seda ülesannet. Teistmu oli selleks liialt nõrk, et mudida "kunikut" muutma oma nõudmisi

---

[1] vt. Хрестоматия по новейшей истории, стр. 114-115.
[2] vt. D. Mainejm, Указ. соч. стр. 125-126.
[3] Ю. В. Шишков, Указ. соч. стр. 58.

Inglismaale meelepärases mõttes.[1]

Vabakaubanduse Assotsiatsiooni ebaefektiivsuse tõttu oli siiski veel vida põhjusi, mis mundi Londoni revideerima tendentsi "ühinemise" suhtes.

Nüüdne muutus oli enam suletud majanduspoliitikalt ühendumisvõimelisele Inglismaa ees seisis hiiliga perspektiiv olla välja tõrjutud "Kuuiku" turgudelt.

Üha tugevnes ka Pariisi ja Bonni liit, mille nii Prantsusmaal kui ka Lääne-Saksas nähti "alust kõigile konstruktiivsetele ettevõtmistele Euroopas."[2]

Jäädes ka edaspidi kõrvale "ühinemist" sisuks Suurbritannia olla ka poliitiliselt Lääne-Euroopast välja tõrjutud.

Laialdaselt reklaamides mõjutati 1960. aasta ametlikku propaganda poolt "Euroopa aastaks Inglismaa välispoliitikas ajaloos."[3]

See sama oli esimene tunnusmärk peatsetest muudatustes välispoliitikas, sest kunagi varem poldud nähtud Euroopaga tõstetud nii võrd ensile Briti välispoliitika kolme peasuuna hulgast.

Endine mure "ühinemine" mhtes ei andnud Londonile soovitud tulemusi ning nüüd pidi Inglismaa juba ise astuma samme lähenemiseks "ühinemule."

Eelnevalt soodsamini pidada "Kuuiku" vähem-Inglismaalt meelestatud pealinnades, kuna Pariisi ja Bonni suhtes ei hellitatud suuremaid lootusi. Nagu kirjutas hiljem peaminister H. MacMillan, oli selge, et saavutada on

---

[1] vt. Ю. В. Шишков, Указ. соч. стр. 58-59.

[2] D. Mahlajm, Указ. соч. стр. 128.

[3] Н. Н. Кутынский, Великобритания, "Международный ежегодник", Вып. 1961, стр. 105.

endid igas suhtes prantlastele naha müümd ja "saaslased ning prantslased löid ebaausa lüdu inglaste vastu."[1]

1960. aasta novembrisuumus käisid peaminister H. Macmillan ja välisminister A. Douglas-Home ametlikul visiidil Itaalias. Kõhelustel Roomas Itaalia riigijuhtidega arutati ka "ühistuu" probleeme. Inglismaa sondeeris pinda "ühistuu" kolmandas riigis ning visiidile lisas tähtsust veel asjaolu, et see oli esimene Briti valitsusjuhi ametlik külastus Itaaliasse pärast 1939. aastat.[2]

Roma toetust London oma püüdlustele ei saavutanud.

Inglismaa võimalikum ühinemist "ühistuuga" pupudati ka märtsis 1960.a. asetlevnud H. Macmillani ja president Charles De Gaulle'i kohtumisel Pariisis. Mingeid lootusi Prantsusmaa leiandmud, vest peale majanduslikus võistluse Euroopas ja Aafrikas seganid vahe maa lähenemist ka teravad poliitilised lahkhelid. Inglismaa suhtus ilmse vaenulikkusega Prantsusmaa püüetesse saada endale valduvese aatomirelvega suurimd anda prantslastele võrdseid õigusi NATO-s USA ja enda kõrval.[3] Tähtsaim tegurites, mis sundis Inglismaad otsima võimalusi "ühistuuga" liitumiseks oli ka Briti kolonialimpeeriumi iha hoogustuv kommunaniseerine, mis just aastail 1960-1961. saavutas erilise ulatuse. Suvet avaldavad Briti valitsusele ka need töösta-

---

1 D. Maclean, Указ. соч. стр. 125.

2 vt. Энциклопедия БСЭ, 1961.

3 vt. А.Н. Красильников, Указ. соч. стр. 178-181
vt. ka W.H. Carter, Op. cit 204-205.

:te ja pankurite ringkonnad, nes laotsid oma võn-
ele kommunistivoimele "ühistum" maades. Euroo-
ga Majandusihendusega liitumisest laotsid suurimad
'ulu inglise naftamonopolid, keemia- ja autotöös-
'use ning elektrotehnika tööstuse monopolid ja
Briti pankurid. 1 Samuti lennukitööstus.

Arvestades ka USA-poolset survet teatas Bri-
peaminister 31. juulil 1961.a., et valitsus kavat-
seb alustada läbirääkimisi Inglismaa liitumistingi-
'uste üle "ühistum" juhtidega. 2

Põhjendades hiljem seda ramma otles H. MacMillan,
et valitsuse peaeesmärgiks "ühistumga" liitumisel oli
lääne ühtsuse edasine konsolideerimine. "Kuna lääne-
Euroopas on kujunemas välja kaks grupeeringut [EMÜ
ja EVKA - P.S], võib see viia tõsiste tagajärgedeni."
Sellistes tingimustes tuli Inglismaal koobuda, H. Mac-
millani sõnade järgi "oma saareriikluust isolatsionismist." 3

Kuid Inglismaal oli ka arvukalt vastuseisjaid
valitsuse uuel kursile. Inglismaa Kommunistlik
Partei seitsmeis järjekindlat valitsuse ühinemispüüd-
lusi "ühistumga", mis oleks mõjunud hoobina rahva
elatustasemele. Kõneledes NLKP XXII kongressil kriti-
kati valitsuse agressiivsest välispoliitikast ja nõja-
lisest koostöost USA ja Saksa FV-ga, öeldes IKP peasekre-
tär J. Gollan: "Mitte nahuldades sellega ..., küünistab
valitsus ühinemaga "ühistumga", asetades sellega oma
maa tõelised huvid veelgi suuremasse ohtu... See on
selle ulatuslik poliitika, millele kaasmaalaste saamine on

1 vt. А.Н. Красильников, Указ. соч. стр. 183.

2 vt. И.И. Жилалов, Великобритания и "общий рынок", - "Вопро-
сы истории", 1967, No 1, стр. 64-65.

3 Samas, lk. 65.

kõige kõrgem eesmärk."[1]

Konservatiivide poliitikat iseloomustas ka enamus Leiboristliku opositsiooni juhte, kes rõhutasid, et liitumine "ühinemisega" tähendaks Inglismaa iseseisva riigi lõppu. Tööerakond esitas valitsusele nõudmise rangelt kinni pidada järgmistest tingimustest ühinemispüüdlustes "ühinemisega":

1) Inglismaa peab säilitama õiguse teostada sõltumatut välispoliitikat.

2) Inglismaale peab garanteeritama õigus ise planeerida oma majandust.

3) Liitumine "ühinemisega" ei tohi kahjustada Rahvaste Ühenduse maade huve.

4) Inglismaa peab täitma oma lubadused ja kohustused Vabakaubanduse Assotsiatsiooni riikide suhtes.

6) tuleb garanteerida Inglismaa põllumajanduse huvid.[2]

Konservatiivide propaganda püüdis seletada ühinemist "ühinemisega" kui internatsionaalset ja igati progressiivset ettevõtmist. Proletaarne internatsionalism "olevat vahanemud ning pea andma teed koopis ebasündlikumale nähtusele – integratsioonile."[3]

Kapitalistliku integratsiooni olemuse avas juba V. I. Lenin. Rääkides võimalikust integratsioonist Euroopas ning omaaegsetest püüdlustest luua Euroopa Ühendriike, kirjutas Lenin tõsi "Euroopa Ühendriikide loomisest: "Kaasaegsel majanduslikul alusel, s.o. kapitalismi tingimustes, tähendaks Euroopa Ühendriigid reaktsiooni

1 NLKP XXII Kongress, Stenogramm II, Tallinn 1963, lk. 75.

2 vt. A. N. Краснобаев, Указ. соч. стр. 185.

3 Samas, lk. 180.

organiseerimist [minu allajoonitus – P.S] Ameerika kiirema areneming piduramisens.[1]

V.I. Lenin märkis juba Esimese maailmasõja ael., et Lääne-Euroopa lõigub valitsevate klihtide liidu nimmas, mis aitaks reaktsiooni ühiste jõududega paremini rõõvida Aasiat ja Aafrikat ning võitelda edukamalt ühendriikide ja Jaapaniga.[2]

Kuigi ajad ja nihid olid muutunud, jäid ka Euroopa kaasaegse kapitalistlikus integratsiooni sisu ja eesmärgid üldjoontes samaks.

Kommunistide ja leibosistide kõrval astusid "ühistumu" vastu veel mõned rühmitused. Inglismaal eeluõige need majanduslik-poliitilised ringkonnad, kes olid tugevasti seotud Briti kapitalimahutustega Rahvaste Ühenduses.

Konservatiivide valitsuse kursi vastu olid ka Austraalia, Kanada, Uus-Meremaa ja teiste Rahvaste Ühenduse maade valitsused, kuna Inglismaa astumine "ühistusse" oleks nende maade kaupadele sulgenud Inglise turu.[3]

MacMillani valitsuse Euroopa-poliitikat ei poolda-nud ka kolm elavat eelmist peaministrit – C. Attlee, W. Churchill ja A. Eden. "Ühistuu" vastu oli ka feldmarssal Montgomery, kes väitis, et liitumine "ühistusega" tähendaks samaaegselt Briti Rahvaste Ühenduse lõppu.[4]

Rahustades kõiki "ühistuu" vastaseid kinnitas pea-

---

[1] V.I. Lenin, Teosed, 21. Tallinn 1953, lk. 307.

[2] vt. Samas, lk. 306–307.

[3] vt. lähemalt N.A. Saltõkov, Англия и "общий рынок", "Международная жизнь", 1963, стр. 211.

[4] vt. И.И. Жилинков, Указ. соч. стр. 65.

minister H. Mac Millan kordavalt, et Inglismaa "ühinemise" astumine eeltingimuseks on järgmiste nõudmiste rahuldamine "kuniks" pooltki:

1) tuleb garanteerida Brit. Rahvaste Ühenduse huvide rahuldamine,

2) mingil moel ei tohi kahjustada ka Vabakaubanduse Assotsiatsiooni teiste liikmete huve

3) kahjustada ei tohi Inglise põllumajanduse huve.[1]

Augustis, ühe esinemise ajal, avaldas oma poolset nõuet kordamile ka USA president J. Kennedy, kes muuhulgas ütles: "Euroopa, vaba maailma ja Atlandi liidu stabiilsuse tagab kõige rohkem Inglismaa astumine "ühistusse". Oleks suur ebaõnn, kui tal [Inglismaal - P.S] ei õnnestuks ühineda."[2]

1961. a. augustis esitasid Briti valitsusametkiku palve "ühistuu" peakontorile Brüsselis alustada läbirääkimisi Inglismaa ühinemise üle.[3]

Läbirääkimised Brüsselis algasid 8. novembril 1961. a. ning kestsid kuni 29. jaanuarini 1963.[4]

Briti valitsuse alalisem esindajaks Brüsseli läbirääkimistel oli lord-pitsatihoidja kohuseid täitmud Edward Heath, üks inimesi "ühistuu" poolt-dajaid ja praegune konservatiivide valitsuse juht.

E. Heath esitas "ühistuu" juhtidele Inglise valitsuse peamised nõudmised, mis olid grupeeritud kolmes.

Neude üle käisid läbirääkimised kuni 1963. a. jaanuarini.

I nõudmiste grupp puudutas Rahvaste Ühenduse seisu-

---

[1] vt. P.C. Овинников, Указ. соч. стр. 396.

[2] Н.А. Самсин, Указ. соч. стр. 211–212.

[3] vt. И.И. Жигалов, Указ. соч. стр. 67.

[4] D. Macleish, Указ. соч. стр. 132.

Lit. Inglismaa püüdis säilitada ühenduse maade-
ga endisi majandussidemeid ning tõkestada tolli-
de abil "ühistum" tööstustsaampade tungimist
Rahvaste ühenduse tungudele. Euroopa majandusiben-
duse ühinemist talle ei tahtnud Inglise nõudmiste
põhjal rakendada ka Inglismaale üleveetavaile
toiduainetele Rahvaste Ühenduse maadest.

II grupp nõudmisi sattes Inglise põllumajandu-
sesse. Inglismaa nõudis, et inglise põllumaja-
duse puhul ei rakendataks "ühistum" ühist põllu-
majanduspoliitikat, mis viiks kodumaise põllumajandus
ekvivalentse miinimängi alla ning põhjustaks toiduaine-
tehiudade järsku tõusu ja elatustaseme langust.

III nõudmiste grupp oli seotud Vabakaubanduse Assot-
siatsiooni teiste liikmete edasise saatusega. London
taotles neile maade automaatset liitumist "ühistu-
gu" koos Inglismaaga.
Läbirääkimistega nõuti pikemat kohanemisperioodi
"ühistum" oludega ja luba vedada Inglismaale tol-
livabalt sisse 27 liigi kaupu (peamiselt taoraine) mil-
lede import oli Inglismaale eriti tähtsin. 1

Kuid pärast piiraajalist arutelu lükkas "ühistung"
tagasi kõik need Londoni nõudmised. Prantsusmaa
ja Saksa FV andsid selgesti mõista, et Inglismaa astumine
"ühistunga" saab toimuda vaid Inglise-poolsete järele-
andmiste teel, mitte aga ei tule Londonil oodata vas-
tutulelnt "Kuuiku" poolt. 2
Nagu London oli uurinud, põrkunud ta Brüsselis

---

1 vt. H. A. Саттин, Указ. соч. стр. 211–214.
2 Samas, lk. 213.

koman Bonni ja Pariisi liiduga „mis piiraks Inglise mõju vähendamisele Lääne-Euroopa majanduses ja poliitikas. Peamiseks oli poliitilise mõtte selle, milline osa omandab „väikeses-Euroopas" Inglismaa. Selge, et Suurbritannia liitumine „ühistumiga" oleks vähendanud Prantsusmaa ja Saksa FV mõju kontinendil. Bonnis ja Pariisis kardeti, et Inglismaa, saamud „ühistumu" liikmeks, hakkab edaspidi takistama Lääne-Euroopa integratsiooni, püüdes, nagu oma varasemates taotlustesse, jäädavalt vaidlustada jõudude ning tõmmata tihedamat majandusliidu ühinemist.

Läbirääkimiste ajal Brüsselis tugevnes aga vastuseis „ühistumule" ka Inglismaal endas.[1]

10.–13. septembril 1962.a. toimus Londonis järjekordne Rahvaste Ühenduse maade peaministrite konverents, mis eesmärgiks valitsusjuhte mõistis hukka Inglismaa liitumise „ühistumiga". Selles nähti Rahvaste Ühenduse maade tähtsate huvide reetmist.[2]

Läbirääkimisi Brüsselis komplitseeris ka Briti valitsuse tegevus, mis ranges püüdis arendada suhteid ühendriikidega.

15.–16. novembril 1962.a. viibis H. MacMillan kohtumistel Pariisis. Läbirääkimistel president De Gaulleiga oli ühes peateemaks USA-st sõltumatute Inglise ja Prantsuse tuumajõudude arendamine. MacMillani nõusolemist tõlgendas De Gaulle kinnitusena Briti kursile tihedamaks koostöös Euroopaga ka nõjalises vallas, ilma ühendriikide osavõtuta koos-

[1] vt. И.И. Жданов, Указ. соч. стр. 69.

[2] vt. W.P. Kirkman, Unscrambling an Empire. A Critique of British Colonial Policy 1956–1966, London 1966, p. 201.

tööst umes staadiumis.[1]

Ühed hoobiks Inglise-Prantsuse võimalikule läheneminele oli Nassau lepe, mis tähendas rõjalist koostööd USA ja Inglismaa vahel ning allutas Briti tuumajõud ühendmüüde kontrollile. See lepe õõnestas tundwalt Prantsusmaa usaldust Inglise poliitika "euroopalikkuse" suhtes. On selge, et Nassau lepingul ja peagi järgnenud Prantsuse vetol Inglismaa läbumisele "ühistungu" oli kõige otsesem mõju.

Umbusaldust Briti poliitika suhtes Euroopas tekitasid ka H. Macmillani kõnnumad lubadused Rahvaste ühenduse maade valitsusjuhtidele tugevdada koostööd neude riikidega.[2]

Läbirääkimiste edumaaus külgemisens Brüsselis püüdis London saavutada Bonni toetust.

Briti ja SFV riigijuhtide kohtumistel jaanuaris ja juunis 1962 saavutati küll kokkulepe rõjalise koostöö arendamises, mid peaeesmärgiks - Bonni toetust Brüsselis - London ei saavutanud. Kompensatsioonina Briti saatele jäid varem loodud Bundeswehri poliigoonide eest nõustus Lääne-Saksamaa ostma täiendavalt inglise relvastust, mis seeläbi seduma mõjuka poliitilise kohustusega Inglismaa ees.[3]

Mitte-poliitika sfääris areneb koostöö ka Prantsusmaaga. Saavutab lepe ja intensiivistab ühist tööd ülehelikiirusel lendava reaktiivreisilennuki "Concorde" loomisens. Kavatseb ka ühiseid kosmoseuuringuid ja tun-

---

[1] vt. P.C. Овинников, Указ. соч. стр. 380.
[2] vt. W.P. Kinuman, Op. cit. p. 202-204.
[3] vt. D. Butler, J. Freeman, Op. cit. p. 132-133.

neli ehitamisest La Manche'i alla. Kuid need majandusliimd ja rõjalised edusammud olid ua nõiu, mida Briti diplomaatia suutis mandril uonda saata.

Kuigi kapitalistlikus Euroopa uanbatumd muutsid Inglismaale üha enam ehtlselt tähtsaks, ei suudetud poliitiliselt neid endale mõnllustada.[1]

Eelneva poliitilise arengu loogiline jätkuna järgnes peagi Prantsusmaa veto Suurbritannia taotlustele liituda "ühistumga." Juba 1962.a. suvel, vahetult enne läbirääkimiste algust Brüsselis, ütles president De Gaulle, et Prantsusmaale tähendab Inglismaa liitumine "kuningu" ilmset riski. Tegevuses töörühmades, muutuus märgatavalt ka poliitiliste jõudude vahekord "ühistumus" – sellest olevat millalt, et Pariis ei mõtle Inglismaa vastavaisse püüetesse eriti kaalutlusult.[2]

Lõplikus hoobi Londoni taotlustele andis mõnikal De Gaulle'i otsustav "ei" 1963. a. 14. jaanuari pressikonverentsil, mis puudutas täielikult Brüsseli läbirääkimisi. Pressikonverentsil ütles president De Gaulle, et Inglismaa on liiga tihedalt seotud "kõige erinevamate ja tihti väga kaugete maadega" ning et ta peab end veel tugevasti muutma, enne kui võib astuda "ühistumga." Eriti oli Prantsusmaa vastu sellele, et Inglismaa nõudis "ühistumus" mingit lisandit Atlandi liidule."[3]

---

[1] Näiteks juba 1962. aastal ületas Briti eksporti kogumaht Lääne-Euroopasse eksporti ülejäänud Rahvaste Ühendusse maadesse. (vt. P.C. Овинников, Указ. соч. стр. 398).

[2] H.A. Самлиы, Указ. соч. стр. 215-216.

[3] vt. D. Mahlejm, Указ. соч. стр. 118, 133.

Samal presidendivalimiste eel kordas Prantsuse president "ühistumi" peaeesmärgi Inglismaale – loobuda kõigist eelistest Rahvaste Ühenduses; loobuda püüdest saavutada "seestpoolt" järeleandmisi inglise põllumajandusele; saata laialt Londoni poolt juhitav Vabakaubanduse Assotsiatsioon. De Gaulle lisas ka, et ollex "suletud ja mereline maa", eirab Inglismaa ildse sigavalt Lääne-Euroopa kontinentaalsüüdest.[1]

Juhul, kui Inglismaa liituks "ühistumega", usaldas president, ei kaasneks tavaline ühendus kaua aega lõppkokkuvõttes tekiks "hüglaslik Atlandi-ühendus, mis sõltub ameeriklastest ja on juhitav ameeriklaste poolt, kes kiiresti neelavad alla Euroopa ühenduse."[2]

Antud seisukoht oligi üks peapõhjusi, miks Prantsusmaa oli nii nõuga vastu Inglismaa astumisele "ühistusse". Pärast Nassaud oli selge, et Inglise-Ameerika koostöö jätkub ka edaspidi nii, selline Inglismaa, kelle seljataga oli tugev liitlane ühendriikide näol, polnud Prantsusmaale vastuvõetav "väikese-Euroopa" liikmena. Laiemas plaanis oli tegemist konfliktiga Prantsusmaa "europismi" ja Inglise "atlantismi" vahel.[3]

Käsitledes hiljem Brüsseli läbirääkimisi kirjutas inglise ajakiri "The Economist", et tollal püüdis ... "Macmillan liigitada Euroopasse, vaadates samal ajal teise suunas – Rahvaste Ühenduse poole."[4] Sest suhete normaliseerimine USA-ga oli Rahvaste Ühenduse teisel tõukeel Brüsselis. Inglise uurija W.H. Carter ütles, et kui varem veel oli loota edu ühinemistaotlustes "ühistusega", siis Nassau

---

[1] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 381.

[2] Н.А. Самлин, Указ. соч. стр. 216.

[3] Ст. Д. Маклэйн, Указ. соч. стр. 136.

[4] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 399.

Kohtumisel J. Kennedyga kompromiteeris peaminister Mac Millan end kindral De Gaulle'i silmis lõplikult ning sellega endale ise ning ka Suurbritannia Euroopa Ühenduse taotlemise.[1]

Vaatamata Prantsuse presidendi eitavale seisukohale jätkusid aga läbirääkimised Brüsselis ka pärast 14. jaanuari. Teiste "ühinemas" maade vaatekohad poolt Inglismaale ongi nii vaenulikud.[2] Kuid "kuninga" lahkumise korral ei astuvat keegi autoriteetsemalt välja Prantsusmaa seisukoha vastu.

Arvestades USA ja Inglismaa tihedat koostööd, püüdis Pariis juba varem luua liitu Bonniga. Lähenemispretsess Prantsusmaa ja Lääne-Saksa vahel kulminee-rus kohe pärast De Gaulle'i 14. jaanuari pressikonverentsi. 1963. a. jaanuariamm 22. päeval kirjutati alla koostöölepingule kahe maa vahel (Elysee lepe).

Elysee leppega reaalses mõttes Pariisi-Bonni telgjel oli juba avalikult "Atlandi-vastane" iseloom.[3]

Prantsuse-Lääne-Saksa leping oli teisest vaatepunktist lõögiks Euroopa vähevatele kompromissidele Briti sõnumede pihta.

Brüsseli läbirääkimised katkesid lõplikult 29. jaanuaril 1963, ega oland ette näha nende peatset taasalustamist.

---

[1] W. H. Carter, Op. cit., p. 204–205.

[2] Saksa FV positsioon oli ses küsimuses kahesuguse. Suur mõju oli kantsler K. Adenaueri seisukohal, kes toetas De Gaulle'i et ehitada Lääne-Euroopa poliitiline integratsioon üles Prantsuse-Saksa FV liidule. L. Erhardt juhitud teine liin Bonnis toetas Inglismaa kiiremat ühinemist EMÜ-ga. Benelluxi maad esinesid samuti Inglismaa vastuvõtupoolt, kuna see nõrgutas "kuninga" jõudude vahekorda nii, et vähendas Pariisi-Bonni liidu mõju majandusühenduses. Samal seisukohal oli ka Itaalia (vt. H. A. Cahnman, Указ. соч. стр. 216–217).

[3] vt. D. Mahnken, Указ. соч. стр. 134.

Ühinõud Londoni esimesed pommistused "hüpata üle La Manche'i" jooksid liiva. Inglise välispoliitikas edaspidi mängatavalt muud "eriliste suhete" igapäevases arendamises ühendriikidega, samuti koostöö intensiivistamises Rahvaste Ühendusega ja Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooniga.

Väärtamata liitumisaja osas Brüsselis ei kadunud "ühistumu" probleem Briti välispoliitika põlemisküsimuste seast. Lahendamine kiiratsivaid edasi "paremate aegade saabumiseni"? Inglise valitsevate ringkondade püüd NATO tugevdamisele, Briti positsioonide jätkuv nõrgenemine Rahvaste Ühenduses, inglise monopolide üha kasvav huvi oma positsioonide tugevdamiseks Euroopa kontinendil ning jätkuv antikommunismi välispoliitikas — need olid faktorid, mis ei lubanud Inglismaad veel loobuda liitumispüüdlustest "ühistumuga".[1]

Kaotust Brüsselis püüdis kompenseerida tegevus aktiviseerimisega teistes suundades, eriti Vabakaubanduse Assotsiatsioonis. Eesmärgiks sai muuta assotsiatsioon haavatavas vastuseisus "ühistumule".

Silmast ei lastud ka eriolukorda — kasutada "seitsmikut" trumbina soodsamate liitumistingimuste väljakauplemiseks "ühistumult" kunagi tulevikus.

Mängatavalt laiendati kaubandustegevust, nii et juba 1963. a. ületas "seitsmiku" kogukaubavahetuse USA näitaja, jäädes alla vaid "ühistumule".[2]

Seegagi oli Assotsiatsiooni-siseste kaubavahetuse liberaliseerimise initsiaatoriks Inglismaa. Mais 1963 toimus Lissaboni "seitsmiku" maade konverents, mis otsustas 1966. a.

---

[1] vt. А. Н. Красильников, Указ. соч. стр. 187.

[2] vt. Е. Хесин, Великобритания, "Международный ежегодник", Вып. 1964, стр. 80–81.

lõpuni laotada täielikult tollid tööstuskaupadele liikmesmaade vahelises kaubanduses.[1]

Määratud tähtaeg oli 3 aastat varem. Uni nähti ette Stokholmi konventsiooni. See ühing oli eelkõige vastuolus Assotsiatsiooni võimsaimale tööstusmaale – Inglismaale.

Kuid Inglismaa pidi tegema ka omapoolseid järeleandmisi teistele liikmesmaadele; vähendada kitsendusi ka põllumajandussaadustega kauplemisel. Vastavad läbirääkimised lõpetati 1959. aastal Inglismaa tollisüsteemi Assotsiatsiooni maadega kui Taani,[2] Portugal,[3] samuti assotsieerunud Soome.[4]

Oralt langes eksporditoimingute kaupluste müüdlustele ülesandeks – formeerida eksporti, et tasakaalustada riigi maksebilanssi.

Hoolimata muudatustest lõpetas Väikekaubanduse Assotsiatsiooni varsti, aastal 1959, välja arvatud veel kuuenda "ühistumu" maadest. Ajavahemikul 1959–1964 kasvas Inglismaa eksport "seitsmikus" maadesse 61%, "kuuikus" riikidesse aga 82%.[5]

Poliitikas "ühistumu" maade suhtes üritas Briti diplomaatia vältida Pariis – Bonni telge ja sellest "tiivalt mööduda". Majandus-poliitilisi kontakte arendati eelkõige nende "kuuikus" maadega, kes olid Brüsselis toetamas Inglismaa vastuvõtmist "ühistumu". Tihedad poliitilised kontaktid peeti Itaalia ja Benelux-riikidega. Kuid teatada lõhet "ühistumu" Brit. diplomaatia ei suutnud. Suhtlemisel Euroopa Majandusühendus-

---

1 Энциклопедия БСЭ, 1964, стр. 225.

2 nt. Great Britain Foreign Office Treaty Series No 2. 1965.

3 nt. Great Britain Foreign Office Treaty Series No 5. 1965.

4 nt. Great Britain Foreign Office Treaty Series No 9. 1965.

5 Р.С. Овинников. Указ. соч. стр. 407.

rega kaotas Inglismaa Lääne-Euroopa liidu, aiavat eksisteerivat ühendust, kus kõigi "ühinetud" maade kõrval oli liikmena ka Suurbritannia. Kuid ka selle liidu raames ei suutnud London mudida "kuningat" uusi nõudmisi.

Mitmete välispoliitiliste ja sisepoliitiliste mõõdalasumiste tõttu kahanes toetus konservatiivide valitsusele. Tooni püüdsid olukorda päästa vormilise vahetusega. Oktoobris 1962 läks ema endine peaminister H. Macmillan ja valitsusjuhiks sai sir Alec Douglas-Home. Uus peaminister oli tuntud kui neokolonialistliku ringkondade esindaja ning seetõttu võis Ameerika püüdu tugevdada sidemeid endiste koloonvatega, Rahvaste Ühenduse maadesBriti positsioonide tugevdamine kujul.[1]

Valitsusjuhtide vahetuses kajastus inglise tööstusringkondade püüd leida väljapääsu ummikust, kuhu oli sattutud pärast Brüsseli-reisi.

Kuid võita tagasi endisi võtmepositsioone Rahvaste Ühenduses osutus võimatuks. Kõikjal tuli puutuda kokku üha tugevneva konkurentsiga, seal hulgas ka "ühinetud" maade poolt.

Seoses majanduskriisiga mõnikuise paranemisega ning peatselt lähenevate parlamendivalimistega ei võtnud Toonid ette uut katset "ühinetuse" päästmiseks.

Jätkati tegevuse arendamist Vabakaubanduse Assotsiatsiooni raames, kuid nimetama edu saavutamist takistas Londoni kahepalgeline hoiak selles küsimuses. Inglismaa positsiooni tõttu, mis loobis "seitsmikut" kaotada seadusandlikus liikmuses "ühinetuga"; ei mindud Assotsiatsiooni maade ühtelülitamisel nii kaugele, kui läks "ühinetu".

[1] vt. E. Heath, Bonn. 1964, lk. 82.

Sellõige Inglismaa initsiatiivil tugevnes tendents kapitalistlikus Euroopa riike majandusühenduse lähenemisel teineteisele. Mandrieelne vaibavaheturu ruum vähenes ühtsi, vastamata mõlemapoolsetele tollibarjääridele.[1]

Ühtse Assotsiatsiooni jäi nimi vähe-efektiivsemaks peetava "vihistumle" ega muutnud täita Inglismaa lootusi.

Ott raada välja tõrjutud "kolmiku" tugevdelt muutus Inglise monopolidele liha, reaalsemaks. Kui 1962.a. ruumis Inglismaa eksport "vihistunu" maadesse 17%, siis 1963.a. oli see arv 15%, 1964.a. 2% ja 1965.a. väljavedu "vihistunu" isegi vähenes.[2]

1964.a. oktoobrivalimistega võimule saanud leiboristid rakendasid nüüd rasket majandusolukorra parandamiseks mitmeid ekstraordinaarseid abinõusid. Oktoobri lõpul tõstis H. Wilsoni valitsus separatistlikult, isegi partneritele Vabakaubanduse Assotsiatsioonis ette teatamata kaitsetolle kõigile importuumpadele — peale toorainete ja põllumajandussaaduste. Sel teel loodeti ülle saada raskolisest välismaksebilansi defitsiidist.

Astutud ekstraordinaarne samm tõi Inglismaale mitmesuguseid probleeme. Jäänu halvenemine toimus suhetes "vihistunu" maadega, kellele kaubandusele toid kõrged kaitsetollid tõsist kahju. Peagi olid H. Wilsoni suunitud lubama mitteduute tühistamist Assotsiatsiooni kaupadele.[3] Ühtlasi sellise lubaduse põhjustas tavapärase reaktsiooni "vihistunu" maade poolt, kes nõudsid, et lisatollid kaotataks kõikide nende kaupade suhtes, mille mõnedele eraldi.[4] "Vihistunu" maad ähvardasid vastavat samal kombel lõpetada Inglismaale nii napilise laenude andmise Rahvusva-

---

[1] vt. Ю.В. Шишков, Указ. соч. стр. 54-58.
[2] Р.С. Овчинников. Указ. соч. стр. 408.
[3] vt. H. Wilson, Op. cit. p. 71.
[4] vt. D. Mauldin, Указ. соч. стр. 144.

heliste Valuutafondi kaudu. Wilsoni valitsus ei nõ-
kerinud täita oma varasemaid lubadusi "seitsmi-
mile" ning vähendas lisatolle nõigile riikidele varem
gaalles 1965. aastal.[1]

Assotsiatsiooni maades põhjustas Londoni taotlus
tegevus teravat vastuvat ning viis selle kaubandus-
ühenduse lagunemise kümnisele.

Põhjamaad kaotasid üha enam tagasi tõmbu-
ma tegevusest organisatsioonis ning arendasid koos-
tööd oma regionaalses majanduslõdus.

Teised Assotsiatsiooni maad (Austraja't) piirdusid ise-
seisvalt arendada sidemeid "ühistuga".[2]

Tööerakondlik valitsus Londonis seisis varasti "lõhu-
se ääre" ees. Parteiesid Vabakaubanduse Assotsiatsioo-
nis hakkasid eraldama ning silmapiiril paljud ka
sissepääsmisvõimalust "ühistusse". Taolises situatsioonis
üritas London uut omapoolset algatust ning püüdis
anda juhtkohale Lääne-Euroopa vahe majandus-
ühenduse juba varem alanud lähenemisprotsessis.
Peaminister H. Wilsoni sõnade järgi näitas Inglis-
maa initiatiivi sellest, et..." lõhunda maha tõkked
kaubanduse arendamisest EVKÜ ja EMÜ vahel."[3]

Vahepeal oli muutunud mõndagi ka "ühistus",
mis elas momendil üle üleminekperioodi, eelkõi-
ge tõsiste lahkuelvode tõttu Lääne-Saksamaa ja
Prantsusmaa vahel. See avas Londonile uued
tegevusvõimalused Euroopa kontinendil.

Suhted kiiresti areneva Lääne-Saksa ja ühe Ingli-
maale pidevalt olnud väga keerulises probleemiks.

---

[1] М. Максимова, ЕЭС и ЕАСТ, "Международные отно-
шения", Вып. 1965, стр. 143–144.

[2] Ut. P.C. Овинников, Указ. соч. стр. 407.

[3] H. Wilson, Op. cit. p. 82.

Vastavalt oma majandusvõimsuse kasvule pretendeeris SFV ka üha tähtsamale osale läänemaailma sõjalis-poliitilises süsteemis ning põhjas sel teal koos Inglismaaga, kui USA "esimese liitlasega". Hiljem Lääne-Saksa positsioonid NATO-s tugevnesid suuresti ka Inglismaa arvel ali Londoni huvides tihe sõjaline koostöö Bonniga. Ühen tähtsamaks tegurites Lääne-Saksamaa tugevamas liitumises USA ja Inglismaa kõige pidas London ka pidevat sõjalist kontrolli tema üle.[1]

Eesmärgiks oli Saksa FV kasutamine lõõgimuruna sotsialismimaailma vastu.

Mitmemõõtmelise sõjalise koostöö kõrval arendas Inglismaa ka majandussidemeid Lääne-Saksaga. 1964. a. moodustasid Inglise kapitalimahutused siin umbes 1,6 miljardit dollarit, olles suurimad Briti investeeringud Lääne-Euroopas.[2] See loi laia tihedamaks majandusbilansis ja poliitilises koostöös.

Just Inglismaaga ja USA-ga edasise tihedama koostöö pooldajad said 1963. a. oktoobris Bonnis võimule. Kantsler L. Erhardt-uus valitsus püüdles energiliselt SFV sõjalise potentsiaali järsu tõstmise ja aatomirelva poole.

Ilmid Lääne-Saksamaa tunnustamise vastu oli Inglismaa nii samuti SFV partner "lihtsustus"-Prantsusmaa. Saamata toetust tunnustamisele Euroopast, asus Bonn intensiivistama sõjalis-poliitilist koostööd USA-ga.[3]

---

[1] 1966. a. paiknes SFV-s ligi 430000 välismaist sõjaväelast. Neist 240000 ameeriklast, 72000 prantslast, 51000 inglast, 30000 belglast ja samapalju hollandlasi plus 6000 kanadalast. (vt. P.C. Овинников, Указ. соч. стр. 349).

[2] Samas, lk. 356.

[3] vt. И. Лемин, Противоречивое партнерство, "Международная жизнь", 1967, ~~Нью-Йоркский, Вып.~~ No 12, стр. 73-74.

See tõi uuesa suhete halvenemise Prantsusmaaga. L.Erhardti valitsuse ajal, kes eelistas tihedaid sidemeid Pariisiga suhetele Washingtoniga, jahenesid varem nii tihedad kontaktid Bonni ja Pariisi vahel nõnda nimetatud "kuhisturm" ja NATO kriisini.

Bonni uus juhtkond poleks nõustunud "atlandistlike" poliitikat teostanuda Prantsusmaale ning see viis prantslastelt loobumiseni Elysee kokkuleppest.[1]

Suhteliselt kiiresti hakkas uuesti kujunema SFV-ga oli Prantsusmaal eeltingimuseks, et USA-l tuli omavahelistes suhetes vaadelda uusi mingeid kohustusi, võõrast jõudu. Uuesti seda tingimust ei täidetud ning valdusid lõplikult tihedale koostööle ühendusüksidega, tõmbus Prantsusmaa peagu tagasi ja natuurtes endine koostöö. Nii toimus ka Lääne-Saksa puhul.

Suhete jahenemise asemel Bonniga ei toonud aga lähenemist Pariisi ja Londoni vahel, mingi eeldused tihedate majandussuhete nõol olid sellest olemas. Eduvalt areneb inglise-prantsuse koostöö teaduse ja tehnika vallas. Tihedad olid ka finantssidemed kahe maa vahel. 1963. a. ulatusid Inglise kapitalimahutused Prantsusmaal 835 miljoni dollarini, mis oli 18,1% kõigist nimetatud välismaistest investeeringutest.[2]

Eeldusest poliitilisele koostööle kahe maa vahel oli ka Lääne-Saksamaa veenev ületamine teistest "tihistumis"liikmetest, ühendades mõjustada ka Pariisi poliitilist kurssi.[3]

Ilmid DeGaulle seadis sindlalt eeltingimuseks Inglismaaga lähenemisele Briti välispoliitika muutmise "euroopalikuks".

---

[1] vt. D. Mahnken, Указ. соч. стр. 137.

[2] Р.С. Овинников, Указ. соч. стр. 384.

[3] vt. И. Лемин, Указ. соч. стр. 72.

Ühiskond Briti valitsevad ringkonnad pakkusid veel küpsed välispoliitilisena mitmesuguseid plaane, jäid Inglise - Prantsuse suhted pikka aega pärast naastust Brüsselis ääretuselt pingelisteks. Lääne - Euroopas nägi London oma poliitilist peavastast endiselt Prantsusmaas, kes oli peatähelepanu Inglismaa liitumispüüdlustes "ühistumega".

1965. aastal asendus kapitalistlikus Euroopas konkurentsi vahel majandushühmitune - "ühistumi" ja Assotsiatsioon-vahel teraava sisemine võitlusega "ühistumis" endas. Kui oli vaduund ühine välispoliitiline side "Atlandi-vastane" ringi näol, avaldusid kogu oma teravuses Prantsuse-Lääne-Saksa majandusliidud vastuolud ka "ühistumi" raames. Eriti teravnes olukord ühise põllumajanduspoliitika teostamise küsimustes. Prantsusmaa keeldus isegi osavõtust "ühistumi" organite tööst, kuni teised liikmed, eelkõige Saksa FV, rahuldavad ta nõudmised põllumajanduspoliitika osas. [1]

Kahe maa seisukohad olid diametraalselt erinevad ka mitmetes NATO-ga seotud küsimustes, eelkõige tuumajõudude integratsiooni alal. [2]

Teravalt põrkusid Saksa FV ja Prantsusmaa plaanid ka "ühistumi" poliitilise tuleviku küsimustes. Bonn püüdis luua "rahvustest kõrgemat Euroopa poliitilist ühendust," mille kaudu oleks kergemini realiseeritav ka SFV majanduslik ülekaal. Prantsusmaa nägi selles ohtu oma rahvuslikule sõltumatusele ja kinnas Bonni sellekohased plaanid kindlalt tagasi. Ainus aga Haaga ja Beneluksimaad toetasid osaliselt

---

[1] vt. М. М. Максимова, Кризис западноевропейской интеграции, "Международ. ежегодник", Вып. 1966, стр. 163.

[2] vt. Б. Халкома, Противоречия в империалист. блоках, "Международ. ежегодник", Вып. 1966, стр. 176-182.

Lääne-Saksale lähedani vaateid, ähvardas Prantsusmaad oht jääda isoleeritus.[1]

Sellest peitusid ühes peapõhjusi, miks varsti hakkas toimuma mõningane lähenemine Inglismaale, mis aastatuhande lõpul otsustas Suurbritannia astumise "ühistungu."

Erialgu elas Inglismaa majanduselu üle üha suurenevaid raskusi. Tööstuslik tootmine areglustus jälle mõnigatavalt. 1965. a. oli toodangu kasv vaid 3,1% (1964. a. — 7,6%).[2] Ühued raskused madinid Briti valitsust üha enam otsima abistavaid väljapääse. Ühest taolisest peeti ka laialdase ärenguplaani väljatöötamist ja vastuvõtmist. 1965. a. lõpul määratas H. Wilsoni valitsus välja suurejoonelise Rahvusplaanimajanduse edendamiseks. Briti rahvustulu tuli kasv nähtavasti vähemalt 4,25%, seda kuni 1970. aastani.[3]

Ühid peapõhjused selgeks ka selle plaani ebaõnnestumise tugevnes püüd mitte lahendusite leidmiseks.

Inglismaa peaeesmärgiks oli endiselt liitumine "ühistuga". Sellest lähtuden arendas ta ka suhteid Vabakaubanduse Assotsiatsiooniga. Püüdes saavutada "suurimat" kasusolukorda ning Skandinaavia osalist isoleeritust, tugevdas London püüdlusi "väikeste rajamiseks" uute rühmituste vahel. 1965. a. oktoobri lõpul Kopenhaagenis toimunud Assotsiatsiooni konverentsil õnnestus Inglismaal teistele peale suruda ühise läbirääkimise saatmine "ühistusse".

Sellest dokumendist teatati Assotsiatsiooni valitsuselt alustada kohaseid läbirääkimisi "ühistuga" tihedama koostöö arendamiseks igal alal.[4]

---

[1] vt. M. Maksimova, Вып. 1966, стр. 165 – 166.

[2] Ежегодник БСЭ, 1966, стр. 229.

[3] vt. H. Wilson, Op. cit. p. 70.

[4] Ежегодник БСЭ, 1966, стр. 234.

Kuid "ühinstumu" poolt ei ilmutatud ses osas erilist vaimustust, mina ei soovitud teravdada lahkhelisid Prantsusmaaga, kes oli sellele plaanile vastu. Kuis niveres ka Vabakaubanduse Assotsiatsioonis. Enamus liikmeid toetas selle riikmat muutmist efektiivsemaks majandusliiduks. Inglismaa aga, väites, et Assotsiatsiooni liigne tugevnemine isoleerib teda veelgi enam "ühinstumst" ja lõhestab Euroopat, oli sellele plaanile vastu.[1] Inglismaa järjekordselt eitavhoiak oli otseseks põhjuseks, miks Skandinaaviamaad taasalustasid intensiivse majandusaastöö Põhjamõõnuga raames ning eemaldusid veelgi enam Inglismaast.

Londoni "mildadelajamise" poliitika nurjus ning nõrgestas ja lõhestas Assotsiatsiooni veelgi. See vähendas järsult "seltsimu" võistlusvõimet "ühinstumga".

Kui 1963. a. kasvas Assotsiatsiooni kogueksport "ühinstumu" maadesse 12%, siis 1964. a. veel 7% ja 1965. a. kõigest 2%.[2]

See sundis Lääne-Euroopa avaratest turgudest ääremaalt huvitatud inglise monopole avaldama energilisemat survet valitsusele "ühinsturgu" pääsemiseks.

Briti poliitikute sfääris avaldati mõtet, et "ühinstumu" eriline tingimustes oleks saadud võimalus sellega liituda. Kõneldi, et Inglismaa võiks asendada Prantsusmaad majandusühenduses. Taoline kurss aga ei leidnud soojemat vastuvõttu teistes "ühinstumu" peaminadres ning president De Gaulle andis mõista, et sellest ei saa juttugi olla. Inglismaa võiks liituda "ühinsiga" vaid selle seitsmenda liikmena. De Gaulle rihjas ka, et

---

[1] vt. M. Maksimova, Burn. 1966, стр. 168.

[2] Samas, lk. 169.

Nõudsaus eelduseks Inglismaa vastuvõtmisele "ühistunga" oleks Inglise-Prantsuse seisukohtade lähenemine Lääne-Euroopa poliitilise struktuuri tuleviku küsimustes.[1]

Kuigi ka Londonis ei pooldatud Bonni plaane Lääne-Euroopa poliitilise integratsiooni osas, ei soovitud rikkuda suhteid SFV-ga. Inglismaa toetas täielikult Bonni ametlikku "Halsteini doktriini" - püüdes olla sama range aluse aimeisandaja. Tihedat koostööd jätkati ka NATO raames.

1965. a. andis Inglismaa Bundesrehni käsutusse oma raketipolügoon Hebriididel.[2]

London toetas ka USA-d konfliktis Prantsusmaaga NATO küsimustes. H. Wilson kritiseeris teravalt "... Pariisi õõnestustöid NATO ühtsuse vastu."[3]

Oma külaskäigul Londoni 1966. a. juulis ründas Prantsuse peaminister G. Pompidou ka Inglismaa võimalikku liitumist Euroopa Majanduskogukondadega.[4]

Londonis saadi sest julgust võtta taaspäevakorda otsene ühinemine "ühistunga".

See tähendas lõplikum lahkuminekut varem väljakuulutatud suunast Vabakaubanduse Assotsiatsiooni tugevdamisel.[5]

Kuid "ühistunga" liitmine ähvardas raasa tuua mitmeid ebameeldivaid tagajärgi. "Kuninga" uue põllumajanduspoliitika tõttu tähendanuks Inglismaa liitumine toiduainete hindade tõusu 10-14%, osalt isegi 20% võrra inglise tarbijatel. See tekitas ägedat vastuseisu

---

1 M. Maksimova, Bun. 1966, стр. 168-69.
2 Энциклопедия БСЭ, 1966, стр. 232.
3 H. Wilson, Op. cit, p. 102-103.
5 vt. "За рубежом," 1965, No 47.
4 Vt. Энциклопедия БСЭ, 1967, стр. 240-241.

"ühistumle" nagu Inglismaal.[1] Naatamata sellele teatas peaminister H. Wilson novembris 1966. et valitsus kavatseb peagi taasalustada läbirääkimisi Brüsselis. 1967. a. jaanuaris teostasid H. Wilson ja välisminister G. Brown pika turnee pikka rondeerimisega mõigis "ühistumu" pealinnades.[2]

Kuid londoni plaanid näägida lahuhelidele "ühistumu" ei saadnud nälja. 1966. aasta detsembris tuli Lääne-Saksamaal võimule kristlike-demokraatide ja sotsiaaldemokraatide "suure koalitsioon".

K. Kiesingeri ja W. Brandti juhtimisel võttis Bonn taas suuri tihedamale koostöölle Pariisiga.[3] See oli otsesem jätkuus 1963. a. lõpul saavutatud K. Adenaueri valitsuse ajastule, tugevdades "ühistumu" ükskeelt ning rasendades Londoni olukorda.

Inglismaad kiusatas nõtka taas suurse "ühistumle" ka jätkuv sidemete nõrgenemine Rahvaste Ühendusega. Aastatüsi minne aastaga (1957 - 1967) vähenes Ühendune osa Inglismaa eksportis 41% -lt - 26%-le.[4] Mitmed Rahvaste Ühendune liikmesmaad (Nigeeria, Ugandа, Tansaania, Keenia) võtsid iseseisvalt ette saatsid assotsieeruda "ühistumuga".[5]

"Ühistumu" tähtsus oli Inglismaale mitmeti suurem. 1961 - 1963. a. ühinemispüüdlustes läbitutsi ehanemas poliitilistest raskustest, misjuures majanduslund

---

[1] vt. D. Mainäim, Ukaz. sol. str. 138.

[2] E. Hesin, Anglia: Trudnosti i protivorečija.., "Meždunarodn. ežegodnik", Vyp. 1967, str. 174.

[3] vt. M. Maksimova, EES i EAST: v poiskah vyhoda iz krizisa, "Meždunarodn. ežegodnik", Vyp. 1967, str. 148.

[4] E. Tabrov, O sudbah britanskogo sodružestva "Novoe Vremja", 1968, №43.

[5] vt. R. S. Ovinnikov, Ukaz. sol. str. 407.

taotlused olid tollal veel teinejärgulised.[1] 1967. aastaks olid aga majanduslikud raskused juba kindlalt domineerinud. Inglismaa majandus oli otseselt orienteerunud Lääne-Euroopale ning eeldatavalt "ühinemist" kahjustas Inglise huve üha enam.

Teisest küljest pidurdas Inglismaa veel täielikult valmis loobuma lõplikult "erilistest suhetest" USAga ja ohverdama Rahvaste Ühenduse ning orienteerumata ka poliitiliselt Lääne-Euroopale.

Selline ebajärjekindlus saigi edaspidu raskenduseks ka teistele katsele pääseda "ühinemisele".

11. mail 1967.a esitas Inglise valitsus ametlikult palve võtta ~~Suurbritannia~~ vastu "ühinemise".[2] London jälgustas end sellega, nagu oleks MacMillani katse pääseda "ühinemise" võetud ette ebasobival ajal ning alles momendil olenat olukord sellekohps.[3] Püüti näita ka Prantsusmaa toetust ning rõhutati, et Inglise-Prantsuse liit on alati olnud rahu alustoeks Euroopas. Väideti, et Inglismaa võib olla teistele kontinendi maadele... "sillaks laia maailma, nii poliitiliselt, majanduslikult kui ka strateegiliselt." Populaarseks sai loosung "Inglismaa tuleviku on koos Euroopaga."[4]

Endine poliitik Ch. Mayhew kirjutas, et enne Rahvaste Ühenduse osatähtsus pidevalt väheneb ei saa alla mingit kahtlust, et Inglismaa tugevuse, arengu ja õitsengu

---

[1] vt. P.C. Обиденков, Указ. соч. стр. 408.
[2] D. Маклэйн, Указ. соч. стр. 142.
[3] vt. W.H. Carter, Op. cit. p. 217.
[4] Samas, lk. 217-218.

agab aimult "ühistung."[1] Illusoorsed eelised suhe-
lest Rahvaste Ühendusega on muutunud lõplikult
nulliseeritud vaid liitumine "ühistumiga" suutnud muu-
ta võrdõiguslikumaks "erilised suhted" USA-ga ja taas-
tada Inglismaa osa maailmas.[2]

Tüüpiliste muutumist varasema perioodiga võrel-
des märkisid üks vaatlejad "ühistumi" raadet. Rõhu-
tati, et enam pole küsimus selles, kas Inglismaa peab
saama "ühistumi" liikmeks, vaid selles, mil moel see
saaks peab astutama, sest Inglismaa ei ole enam mitmed
tähistused mis varja ületada.[3]

1962. aastal saigi peaministeeriumis Briti välispo-
liitikas liitumine "ühistumiga". Nõudmised, mis Inglismaa
Brüsselis esitas, olid enam-vähem samad, mis 1961. a.[4]

Teemis küsimus, millistest oma nõudmistest loobuda,
sest "ühistumi" juhid toonitasid taas, et liitumine eel-
dab järeleandmisi Inglismaa poolt.

Ühtegi majanduslikku koostöö raames oli toimunud mõ-
nihkeid lähenemise Prantsusmaaga (soodustati mõnetivas-
tastikust kaubavahetust ja ka kapitalide liikumist)[5],
ei tähendanud see veel Pariisi ja Londoni vahelist poli-
itilist harmooniat. Prantsusmaa jäätmevastuseis saigi
põhjuseks, miks teine 1967. a. teise poole nõudmised läbi-
rääkimised Brüsselis katkesid novembris. Prantsusmaa
vetole vaatamata ei olnud läbirääkimiste lõppniitraa-
giline enne 1963. a. Inglismaa (ja ka Norra, Taanimaa, Iirimaa)

[1] vt. Ch. Mayhew, Op. cit. p. 116.
[2] Samas, lk. 106–110.
[3] vt. "Общий рынок", сборник статей, стр. 89–93.
[4] vt. Royal Institute of International Affairs. Annual Report of the Council. 1967–1968. London 1968, p. 8–11.
[5] vt. Great Britain Foreign Office. Treaty Series No 14. 1965.

ühinemispalved jäeti endiselt "ühinsturm" Ministrite Nõukogu istungite päevakorda, kuigi nende arutamine katkestati. Põhjuseks siin olid lahkhelid "kuuiku" vahel. Saksa Föderaalvabariik ja ka teised liikmed toetasid, eriti-valt Prantsusmaast "Euroopa integratsiooni edasist laiendamist.[1]

Seekordset vetot motiveeris Pariis Inglismaa ebastabiilse majandusolukorraga, mis viimase liitumise korral halvendaks ka kogu "ühinsturu" seisundit. Prantsusmaa nõudis, et Inglismaa peab enne tõestama valmisolekut välispoliitilise orientatsiooni muutmiseks "ameerika-meelselt" kursilt "Euroopa-meelsele" ning võimelist parandada põhjalikult oma finants-majanduslikku seisukorda.[2]

Vahetult ajendiks Prantsusmaa teistkordsele vetole oli naelsterlingi devalveerimine Brit. valitsuse poolt 18. novembril 1967. a. tervelt 14,3 % võrra.[3]

Järjekordne välispoliitiline ebaõnnestumine ning rahvusvahelise olukorra teravnemine sundisid Londoni mõnevõrra revideerima oma välispoliitikat Venemaa ning kohaldama seda Euroopale.

Algas etapiviisiline vägeda äratoomine "idapoolt Suessi" ning jõudude koondamine Euroopasse ja Vahemere basseini. Strateegilisi kontseptsioone muudeti muutma ka fakt, et Inglismaal lubatakse osaleda Lääne-Euroopa integratsioonist vaid siis, kui ta "hindab ümber oma rolli maailmas, loobub ... oma kohustustest "idapoolt Suessi ja muutub euroopalikumas riigis ilma preten-

---

[1] vt. D. Mainländer, Указ. соч. стр. 143.

[2] vt. М. Макашова, Вена. 1967, стр. 151.

[3] В. Хесин, Англия: Экономические трудности нарастают, "Международные исследования", Вена. 1968, стр. 168.

sioonideta ülemaailmsele osale.[1]
Pärast 1967.a juunikonflikti Lähis-Idas halvenes Inglismaa välismajandusliku olukord. Kaotused Suessi kanali mulgemisest ületasid 1 miljon dollarit päevas.[2] Lähis-Ida ürits oli ka ühelt põhjuselt, miks Londoni strateegid keskendasid enamat tähelepanu Vahemere basseinile.
Majanduslikus abinõuna olukorra parandamiseks kavatses Briti valitsus organiseerida laialdase kaubanduskõhenduse – Põhja-Atlandi Vabakaubanduse Assotsiatsiooni, milles peale Euroopa "seitsmiku" osalesid ka USA ja Kanada. Kuid seda plaani unitiseerinud teravalt teised "seitsmiku" liikmed mitmesuguseid end millegagi taolisega sidumast.[3] Nii jäigi see Londoni murejooneline kava paberile.
Kuid peagi algas tähelepanuväärne protsess Inglise-Prantsuse poliitilise lähenemise näol. 1968. aastal astus sel teel esimesi samme Pariis, eeluõige sepses kaartastega Saksa FV lõigse tugevnemise ees, kes püüdles ainuvõimule "ühinemises". Oma osa suhete paranemisele kahe endise vastase vahel oli ka kogu kapitalistliku maailma toimunud ühinemistendentsil pärast augustisündmusi Tšehhoslovakkias. Üle La-Manche'i hoogustati kontakte.
Inglismaa koostöö areneb ka Lääne-Saksamaaga, mõlemad riigid taotlevad NATO edasist tugevdamist. 1962.a. detsembris Brüsselis toimunud NATO Nõukogu istungil olid Inglismaa ja SFV peaministrid NATO uue aatomistrateegia väljatöötamisel,

1 "За рубежом", 1967, No 13.
2 Е. Хесин, Вчн. 1968, стр. 167–168.
3 Vt. М. Макаимова, Западноевропейская интеграция, "Международный ежегодник", Вчн. 1968, стр. 150.

mis nägi ette võimaliku konflikti korral Euroopas tuumarelva kohest kasutuselevõtmist.[1]

Initsiatiiviga sõjalistes küsimustes kaotis Inglismaa tähtsa oma osakaalu NATO-s ja kogu Lääne-Euroopas ning luua soodsamad tingimused "hippeguide de Gaulle'i".[4] "Ühisturu" tingimustele vastuvõetavaks tegi London oma finantspoliitika. Inglismaa vähendas sterlingitsooni iseseisvust ning andis ta "ühisturu"; USA ja Briti valitsuse ühise kontrolli all paigutati suurem osa Lääneväest 1967.a. lõpul ja 1968.a. algul.[2] See oli taas vastutulek "emamaale"; nii Prantsusmaaga eelnevalt nõudnid Briti naela ülemaailmse osa vähendamist. Tulevasest lähenemisest Lääne-Euroopa riikidele toi eeldused ka jätkuv väljatõmbumine sõjalistelt positsioonidelt "idapool Suezi" ja Euroopale selge prioriteedi andmine "eriliste suhete" asemel USA-ga. Ühinemispüüdlustele "väike-Euroopaga" "lootis London leida toetust Bonnis, arendades sõjalist koostööd. Võrreldes Lääne-Saksamaaga jäi Inglise sõjaline panus NATO-sse millalgi tagasihoidlikumaks (kui välja arvata tuumarelv). 1968. aastal olid mõlemad nügid andmed NATO allüksuse jängmised jõud:[3]

	Määrae-diviisid	Isikuline koosseis	Lahinga-tankid	Tuumarelva-kandjad
Saksa FV	12	266000	2800	457
Inglismaa	3	58000	666	93

Bonni relvajõud NATO-s olid 4-5 korda suuremad kui-

[1] vt. A.Слободенко, NATO "перестраивается", - "Международная жизнь", 1968, No 2, стр. 52-53 ~~Внешняя политика~~

[2] vt. D. Maclean, Указ. соч. стр. 149-150.

[3] Н. Гладунов, Милитаристская инфекция в ФРГ, "Международная жизнь", 1969. No 2, стр. 32.

doni rõjalisest paunest. Ametades mõlema maa armeede üldsummast,[1] oli Lääne-Saksamaa andmed NATO alluvusse 58% oma relvajõududest, Inglismaa vaid 13%. Seda ruhet püüdis London muuta eeluõige "idapoolt Sõjesi" äratoodud väeosade andmisega NATO käsutusse.[2]

Prantsusmaas nähti Londonis aga eeskätt peatükist Inglismaa liitumises "ühistumga.

Püüdes saavutada toetust Bonnis üritas London isoleerida Pariisi teistest "ühistum" liikmetest. Kaotades Prantsusmaa diplomaatia püüdlusi läheneda Inglismaale vastuseluna tugevale SFV-le, alustas London siinsamt president De Gaulle'i isoleerimiseks ja üritas milvata umbusaldust Prantsusmaa suhtes teiste "ühiku" liikmesmaades. Selle siinsama tõpuks sai nn. "Soumes'i äfäär" 1969.a. kevadel.[3] Kuid see sinnagi jäi loodetud tulemuseta.

Poliitilist olukorda kapitalistlikus Euroopas mõjutis kardinaalselt Charles De Gaulle'i lahkumine ja uue Prantsuse valitsuse moodustamine 1969. a. juunis, kes peagi ilmutas diplomaatilise austiosuse tõusu lähenemispüüdlustes Inglismaale. Viimast tendentsi soodustas ka Prantsusmaa kahvenemd frantsmajanduslik olukord ja frangi devalvatsioon novembrikuus.[4]

---

[1] vt. D. Mauлэйш, Указ. соч. стр. 33.

[2] vt. "The Financial Times", March 5, 1969.

[3] Ootamatult avaldas London prees üksikasjad Inglise Pariisi saadikuga "Soumes'i" ja De Gaulle'i salajasest juturajamisest, kus De Gaulle esitas kava "ühistumu" ja NATO võimalikust reorganiseerimisest. Sellele järgnes tõsine poliitiline skandaal (vt. Encerogamu БСЭ, 1970, стр. 228).

[4] vt. L. Zau, Общий конфликт.., "Международ. отношения", Bonn. 1970, стр. 759.

See nimitud ramm nõttis Prantsusmaalt tunnbi, mida ta naeru all kordamisi Inglismaa naastu naastamad. Ilmes olukorras ei saanud Pariis enam nõuda Inglismaalt finants-majanduslikku reisimaoma parandamist eelkingimusena pääsule "ühistuppu".

Olukorda muutis üa realistlikuma suuna välispoliitikas, mis oli peapääs Lääne-Saksamaa välispoliitikas, mis W. Brandti juhtimisel alustati kontaktide loomist sotsialistliku riikidega. Selline uus tõstis SPD poliitilist prestiiži ning suurendas tema osa üa "ühistuses", lisaks nägi tugevale juhtpositsioonile ühenduse majanduses.

Eelnevat arvestades ei mõjunud ootamatuna Prantsuse uue presidendi G. Pompidou kõne "ühistuse" juhtide nõupidamisel Haagis, mis ta teatas, et "Prantsusmaa on nõus alustama läbirääkimisi Inglismaa ühinemisest "ühistusega"."[1]

Konsultatsioonide tulemusena nõustus Pariis toetama ka "suurim" ühist seisukohta - alustada Brüsselis läbirääkimisi 1970. a. suvel ning nõustuda andma Inglismaale 5 aastane üleminekuperiood, eelkõige põllumajanduse kohaldamiseks "ühistusega".[2]

Kiirenes lahendamine veenis parlamendivalimiste tõttu Inglismaal. 1970. a. 18. juuni valimistel võimule saanud konservatiivid muutsid määrusa läbirääkimiste teostatud suurse Prantsusmaa suhtes. Ilmes peaminister, "ühistuse" asutajaliikme poolduja E. Heath, nõudis tihedat kaastööd mitte ainult SPD-ga, vaid ka Parüüga.[3]

---

[1] "The Financial Times", Dec. 3, 1969.
[2] vt. "The Financial Times", Dec. 22, 1969.
[3] vt. D. Maurseim, Ykas. teos, lk. 148.

Laieneb mängadavalt rõjaline koostöö Prantsusmaaga.[1]

Kahe endise oponendi omavahelise suhete määratav paranemine oligi põhjuseks, mis lubas Inglismaal peagi asuda "ühinemisele", jätkates nüüd rõjalist koostööd USA-ga ning loobumata täielikult oma osast üle rajoonides "idapool Suezi."

"Ühinemisega" liitumise eest tuli Inglismaal loovutada impeeriumi eelistollide süsteemist ja naelsterlingitsoonist saadud kasud, samuti kahjustada mänguasja ka Inglise põllumajanduse huve.[2]

Nõukogude vastu "ühinemise" tingimused kiitis Briti parlament 28. oktoobril 1971. a. heaks liitumise "ühinemisega", kuigi enamus tööerakondlasi oli selle vastu.[3]

Saavutati kokkulepe ka enamuse Kahvaste ühenduse maade liitumisest "ühinemisega" lähemas tulevikus.[4]

Koos Inglismaaga võeti 1. jaanuaril 1973. a. Euroopa Majandusühenduse vastu ka Vabakaubanduse Assotsiatsiooni liige Taani ning Iirimaa. See tähendas praktiliselt Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni lõppu.

Briti monopolid olid enam kui kümme aastat kestnud võitluse tulemusena lõpuks pääsemud "ühinemisega", kuigi see samm kahjustas töörahva huve.[5]

Lääne-Euroopa monopolid võtsid Inglismaa oma ühenduse vastu kaotuses ühiste jõududega edukamalt kon-

---

[1] vt. D. Mackintosh, Ukaz. kor. lk. 148 – 149.

[2] vt. Ю. В. Шишов, Ukaz. kor. lk. 210 – 212.

[3] "The Financial Times", Oct. 30, 1971.

[4] vt. Ю. В. Шишов, Ukaz. kor. lk. 213.

[5] vt. D. Mackintosh, Ukaz. kor. lk. 138.

kureerida ühendriikidega ja Jaapaniga kogu maailmas. Lõppkokkuvõttes langesid Inglismaa ja Lääne-Euroopa monopolide hukid ja püüdlused kokku, kuna "ühistumga" mittelülitumise korral oleks Inglismaa muutunud varem või hiljem lihtsalt "ühendriikide tavalisemas satellüüdiks olma erilise kootuseta kuidagi mõjustada maailmaniadmusi."[1]

---

[1] Ю. В. Шишков, Указ. соч. стр. 212.

Kokkuvõte

Kuuekümnendad aastad olid pöördelises ajastus Inglismaa välispoliitikas. Alustanuna joonelt lagunes lõpliselt Briti monopolide endise suurvõimu alusmüür – koloniaalimpeerium. Inglismaa majandus elas pidevas kriisidukoras.

Olles konkurentide survel manitud loovutama järjest uusi võtmepositsioone endises koloniaalimpeeriumis – Rahvaste Ühenduses, tõusis Londoni ette valiku langetamise küsimus. Tuli valida üks, kõige perspektiikam, muud endisest kolmekordsest orientatsioonist. Kolme suurrolli üheaegsus mängimiseks polnud Suurbritannia enam võimeline.

Inglise majandus ja poliitika olid tihedalt seotud nii Ameerika Ühendriikidega kui ka Lääne-Euroopaga – nahe tähtsaima peamaaga varasemas kolmekordses rollis. Rahvaste Ühenduse perspektiivitust silmas pidades tuli valida USA ja Lääne-Euroopa vahel.

Poliitiliselt olid Inglismaal tihedamad sidemed Ühendriikidega, baseerudes juba Teises maailmasõjas tekkinud "erisuhetel" nahe riigi vahel. "Erisuhted" tugevdasid aga ka tihedad majanduslikud sidemed Londoni ja Washingtoni vahel. Väga mõjuvad oli Ameerika kapitali positsioonid Inglise majanduses. Kuid ka Briti kapital oli USA-se laialdaselt sisse tungimud. Just selle seose teinele poolele – Inglismaa kapitalimahutuste laiaulatuslikule – on meie vaatluses järjanduses seni veel väga vähe tähelepanu pööratud, piirdudes vaid USA poolse mõjuga Inglismaal.

Majanduslikult olid Suurbritannial tihedamad side-

med Lääne-Euroopa maadega. Kapitalistliku Euroopa tungude tähtsus Inglismaale ületas nii Rahvaste Ühenduse kui USA tungude osatähtsuse.
Poliitiline koostöö Lääne-Euroopa riikidega toimus eelkõige NATO raames, olles eelkõige sõjalise loomuga.
Tungude raotamist Rahvaste Ühenduse maades püüdis Londoni valitsus kompenseerida majanduslikku ümberorienteerumisega Lääne-Euroopale. Algul oli see protsess toimunud stiihiliselt, kuid juba kuuekümnendate aastate algul püüdis Briti valitsus hakata seda plaanipäraselt suunama. London üritas kordurelt pääseda "ihiistungi", mis, olles kiirine majandusühendus, ähvardas üha enam Inglismaa tööstuste ja pankurite huve Lääne-Euroopas. Suurbritannia eemalejäämine ulatuslikust ja üha arenevast kapitalistlikust integratsioonist Euroopas tähendanuks Briti monopolidele ilmajäämist üha tähtsamaist suundumaist Lääne-Euroopa turgudest. Suutmata langetada lõpliku valiku USA või Lääne-Euroopa kasuks, seisis Inglismaa kaua kõhkluste ees, arendades üheaegselt koostööd mõlemaga. Suutmata lugu pajatuse kontaste "ühistungiga", püüdis London oma positsioonide tugevdamiseks kontinendil nüüd vastuseisus ja tuumbörs võistluses "suurimga" arendada Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni. See ühtus aga väheefektiivsemaolles majanduslikult nõrgem "ühistust", ei vastanud assotsiatsioon oma kitsaste ja Briti monopolide staatusnõuetele mittevastavate tungudega Inglismaa huvatsustele. Ka ei suutnud assotsiatsioon muuta "suurimat" Inglismaale järele andma.
Inglismaa peaminister Lääne-Euroopas kuuekümnendatel aastatel sai ja jäi liitumine "ühistuniga" võimalikult raskeks.
Valiku langetamisel USA ja Euroopa vahel räägivad siinsed asjaolud tegurid, mis ka asja lõpuks otsustavad.

USA oli majanduslikult ja poliitiliselt liiga võimas. Tihedamate majandussidemete korral temaga oleks Inglismaa aja jooksul lõpliselt kaotanud oma sõltumatuse iseseisvuse. Nügi võib näiteks mitmel juhul vaid Briti välispoliitika subtelsest iseseisvusest rääkida, mis oli saavutatud ühendriikidest.

Briti monopolid poleks suutnud konkureerida USA-s Ameerika hiigelmonopolidega. Sõnsid edukalt võistlesid Lääne-Euroopa kontsernidega olid hoopis nurgelised. Vaatamata arenevale integratsioonipotentsiaalile Lääne-Euroopa riikide kiirustatud ühinemises riikidevahelises, ning ilmsiks reist poolud eraldimõttes majanduslikult ja poliitiliselt Inglismaast nüvõrd ülekaalukad, kui USA. Vastupidi, arvestades Inglismaa sõnsi veel säilunud globaalseid positsioone ja suurt kaalu NATO-s oli Suurbritannia Lääne-Euroopa suurriikidest ülekaalukalt ühega tugevam.

Teiselt poolt oli ilmne "erisuhete" ühe suurema ebavõrdsus nüg Londoni võimetus mõjustada Washingtoni. Lääne-Euroopa paljud säätmised ja geograafilise lähedase tegurid.

Seoses ühe ilmnema Briti positsioonide globaalse nõrgenemisega ja "ühinemise" edasise, Inglismaale kahjulikum "edasemilgumisega" seisis Londoni ees ülesanne liituda Euroopa Majandusühendusega enne taolise võimaluse kadumist Lääne-Euroopa integratsiooni sügavama arengu käigus.

Aastakümne lõpuks oli lõpliselt toimunud majanduslik ümberorienteerumine Lääne-Euroopale, eeluõige "ühinemule". Inglismaa pidi kindlustama endale nii vajalikumad, avarad ja tulusad "kunstu" turud.

Inglise valitsuse ees seisis ülesanne viia riigi

välispoliitiline suunitlus vastavusse maa majanduslikun orientatsiooniga.

Varem pulstsiihiline ümberorienteerumisprotsess võttis üha enam iseseisvaid ja juhitava suunaga aastakümne lõpul teostas valitsus vastavad vajalikud muudatused ka Inglismaa senistes poliitilistes kontseptsioonides.

Oldi nõus ohverdama majanduslikult veel küllalt kasulikud sidemed Rahvaste Ühendusega ning varem nii tähtsad "erisuhted" USA-ga kõige perspektiivikama tulevikusuunana heaks liitumine Lääne-Euroopaga. Sel otstarbel hakati looma Inglismaa endisest ülemaailmsest rollist, suurendades samaaegselt oma mõjujõudu Euroopas, sealhulgas NATO-s.

Suurbritannia välispoliitilise ümberorienteerumise ja jõudude kontsentratsioon Lääne-Euroopale oli üheaegselt vahesugune arenguteadentsi tulemus.

1) See tähendas nii poliitika kohandamist "ühistunu" nõuetele nii ka
2) jätkuva Inglise mõjuvõimu ülemaailmse vähenemise seadumpärasuse tulemust.

Inglismaa lõplikun liitumine nannus Lääne-Euroopa integratsioonisüsteemiga olid ka mitmed muud aastakümne lõpul toimunud sündmused.

Endise Inglise peavastane "ühistunu"-Prantsusmaa oli teinud 1968. – 1969. a. läbi suurte majanduslike ja poliitiliste muudatuste läbi. Suurenes SFV majanduslik ja poliitiline mõju ähvardas muuta jõudude vahekorra "kuningus" otsustavalt Pariisi kahjuks. Inglismaa liitumine "ühistunga" oleks aidanud Lääne-Saksa mõjuvõimu tasakaalustada.

Sugugi mitte viimasejärgulist osa Inglismaa pääse-

misel "väikerese-Euroopane" ei mängimud ka kogu kapitalistliku maailma toimimud mõngadav tendents suunamale maaliitusele pärast 1968.a. augustisündmusi Tšehhoslovakkias.

Ülemaailmses võistluses USA-ga, Jaapaniga ja ka sotsialistliku riikidega olid Briti monopolid "ühinemise" väga arvestatavas toetus.

Kui varasematel aastatel leiboristide ja konservatiivide valitsuste poliitika mõnetes küsimustes peaaegu ei erinend, siis 1970.a. võimule saamd tooid revideerivid mõned põhimomente oma tõdieraondlike eelkäjate välispoliitikas. Tendents edasisele rõjalisele koostööle ning aktiivsemale osale maailmas naaseb agressiivsuse järsu kasvuga konservatiivide ajes välispoliitilises kurssis. Kuid prioriteet Suurbritannia välispolitikas kuulub müid kindlalt Lääne-Euroopale, eelkõige "ühinemise", mille liige Inglismaa on.

Rohuem kui aastatuhande kestnud ümberorientatsiooni protsess lõppes Inglismaa täielikus liitumisega Euroopa Majandusühendusega. Selle, Briti monopolidele kõige raskemma sammu kaasus oluvadatsidemed Rahvaste Ühendusega ning oma endise tähtsuse naotanud "erisuhted" Ühendriikidega.

Londoni koodetasse "ühinemise" liikumena ja ühe liidrina tugevdada imperialistlikku Inglismaa rõngevaid positsioone. Kas see Briti monopolidel õnnestub, näitab ajalugu, langetades ka lõpliku otsuse välispoliitilise orientatsiooni muutmise kindlaksmisel.

Резюме

Данная работа - "Внешняя политика Англии в 1960-ые годы" - посвящена важнейшим событиям и их причинам во внешней политике одной из крупнейших империалистических держав мира.

В XIX-ом веке Англия была самой могущественной государством. Она овладела огромными колониями, дававших колоссальные доходы.

В результате второй мировой войны позиция Англии пошатнулась, начался распад её колониальной империи. Политика Англии в большой степени стала зависеть от намного мощного империалистического конкурента - США. Всемирная роль Англии стала быстро падать.

В такой обстановке Великобритания попыталась сохранить три важнейших компонента внешней политики. Это были: "особые отношения" с Соединёнными Штатами, ведущая роль в Западной Европе и лидерство в Британском Содружестве Наций. Опираясь на них, в Лондоне надеялись сохранить своё влияние на мировые события.

Но английская экономика развивалась очень медленно, а конкуренты в США и в Западной Европе всё укрепляли свои позиции в странах Содружества, роль которого для Англии уменьшалась. Британские монополии, бессильные удержать свои заморские владения, всё больше ориентировались на Западную Европу, поддерживая тесные связи и с США.

Главной проблемой во внешней политике Великобритании в шестидесятые годы был вопрос об ориентации. Надо было делать выбор между "трансатлантической" и "европейской" линиями, зная, что Англия больше не в состоянии сохранить свои позиции в Содружестве.

В начале прошлого десятилетия Англия попыталась стать членом Европейского Экономического Сообщества (ЕЭС). Она исходила прежде всего из политических выгодов этого членства. Но параллельно в Лондоне хотели сохранить и "особые отношения" с Соединенными Штатами, прежде всего в военно-политической области, и не были согласны окончательно отказаться от выгодных в экономическом смысле связей с Британским Содружеством.

Первая попытка Англии не удалась из-за нежелания ЕЭС, особенно Франции, впустить Англию, а за ней стиной и американского капитала в "малую-Европу". Правительство Англии надеялось компенсировать эту неудачу интенсивной и эффективной работой в другом, внешнеторговом, сообществе, которое должно было стать конкурентом ЕЭС и создать более удобную ситуацию для Англии при соединении с ЕЭС в будущем. Но Европейская Ассоциация Свободной торговли (ЕАСТ) не стала для ЕЭС сильным конкурентом.

Англия развивала и военно-политическое сотрудничество с США. Однако между ними были и серьезные разногласия по вопросам НАТО и в других областях. Несмотря на то, в большинстве случаев Великобритания поддерживала агрессив-

ную политику США, хотя такой курс наносил вред английским национальным интересам.

В начале второй половины 1960-их годов всё больше стало проясняться, что ВАСТ не может оправдать надежд Лондона. Тогда Англия, в связи с всё большей парализованностью британской экономики без западноевропейских рынков, сделала вторую попытку присоединиться к капиталистической интеграции в Европе.

Но Франция, главным образом по тем же причинам что и в 1963. г., и в 1967. г. наложила вето. Теперь все такой отпор был гораздо неприятнее для монополистов и политиков Англии.

В результате всё растущей заинтересованности Великобритании в обширных рынках "шестёрки", Англия стала пересматривать свои стратегические концепции и сосредоточивать усилия в Европе. Она начала выводить свои военные силы из районов "Запада от Суэца" и уменьшать роль "особых отношений" с США. Политика Лондона стала всё больше "европейской", соответствуя требованиям ЕЭС. В результате изменений политического и экономического положения во Франции и в связи с повышением роли ФРГ в "шестёрке", Англии удалось добиться своей цели. В конце 1969. года Франция дала своё согласие в вступлении Англии в ЕЭС.

В конце 1971. года парламент Великобритании, против воли большинства английского народа, одобрил членство в ЕЭС.

Однако после прихода к власти консерваторов в 1970. г., Англия продолжала и тесное военное

сотрудничество с Соединёнными Штатами в мировом масштабе.

Итак, после десятилетней борьбы осуществилась переориентация Великобритании в пользу Западной Европы.

Kasutatud kirjandus

Marksismi-leninismi alaseste tööd

Engels F., Eessõna teosele "Töölisklassi olukord Inglismaal", K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed II, Tallinn 1960.

Lenin V. I., Euroopa ühendriikide loosungist, Teosed, 21., Tallinn 1953.

Lenin V. I., Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Teosed, 22, Tallinn 1953.

Kommunistlike parteide materjalid

Kommunistlike ja töölispartede rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid, Tallinn 1969.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII Kongress, Stenogramm II, Tallinn 1963.

Голлан Дэс., Коммунисты Великобритании в борьбе за сосиализм, Москва 1968.

Dokumendid ja ametlikud materjalid

Butler D, Freeman J, British Political Facts 1900-1968, London 1969.

Great Britain Foreign Office. Treaty Series No 2. 1965.
Great Britain Foreign Office. Treaty Series No 5. 1965.
Great Britain Foreign Office. Treaty Series No 9. 1965.
Great Britain Foreign Office. Treaty Series No 14. 1965.
Wilson H. Purpose In Power. Selected Speeches, London 1966.
Royal Institute of International Affairs. Annual Report of the Council. 1965-1966., London 1966.

Royal Institute of International Affairs. Annual Report of the Council. 1966-1967. London 1967.
Royal Institute of International Affairs. Annual Report of the Council. 1967-1968. London 1968.
Хрестоматия по новейшей истории, том 3, часть I, Москва 1961.

Kirjandus

Britain and Latin America. Central Office Of Information Reference, London 1968.
Carter W.H., Speaking European. The Anglo-Continental Cleavage, London 1966.
Kinneman W.P., Unscrumbling an Empire. A Critique of British Colonial Policy 1956-1966, London 1966.
Mayhew Ch., Britain's Role Tomorrow, London 1967.
Miller J.D.B., Sir Winston Churchill and the Commonwealth of Nations, Queensland 1967.
Modern Britain with a Contribution on Ireland, Leipzig 1965.
Verney D.V., British Government and Politics, A Life Without a Declaration of Independence, New York 1966.
Жилков И.И., Великобритания: народы внешняя политика, Москва 1967.
Красильников А.Н., Внешняя политика Англии и лейбористская партия, М., 1968.
Красильников А.Н., СССР и Англия. Советско-английские отношения 1917-1967, М., 1967.
Майэйн Д., Внешняя политика Англии после Суэца, М., 1972.
Мэддисон А., Экономическое развитие в странах Запада, М., 1967.

Овинников Р.С., Хозяева английской политики. Финансовая олигархия и внешняя политика Англии после Суэца, 1957-1966 гг. М., 1966.

Перегудов С.П., Антивоенное движение в Англии и лейбористская партия, М., 1969.

Петров Вл., Дипломатия Даунинг-стрита, М., 1964.

Политика Англии в Африке, М., 1967.

Политика Англии в Южной и Юго-восточной Азии, М., 1966.

Соломонов С.М., Дипломатическая борьба США за господство на море, М., 1962.

Шишков Ю.В., "Общий рынок": надежды и действительность, М., 1972.

Яковлев Н.Н. США и Англия во второй мировой войне, М., 1961.

Artiukid

Внешняя политика США на современном этапе. Обмен мнениями, "Международная жизнь", 1968, №2.

Гладунов Н., Либеристская эмиграция в ФРГ, "Международная жизнь", 1969, №2.

Евгеньев Е.Ф., Западноевропейская интеграция: некоторые итоги и перспективы, "Новая и новейшая история", 1973, №1.

Жданова Л., Валютные зоны капиталистических стран, "Международный ежегодник. Политика и экономика", Вып. 1964.

Жигалов И.И., Великобритания и "общий рынок", "Вопросы истории" 1967, №1.

Зак Л., Англия, "Международный ежегодник", Вып. 1970.

Зак Л., Англия, "Международный ежегодник", Вып. 1969.

Кулинский Н.Н., Великобритания, "Международный ежегодник", Вып. 1961.

Кулинский Н.Н., Великобритания, "Международный ежегодник", Вып. 1962.

Лемин И., Противоречивое партнерство, "Международный ежегодник", Вып. 1967.

Максимова М., ЕЭС и ЕАСТ, "Международная жизнь", 1967, №2.

Максимова М., ЕЭС и ЕАСТ: в поисках выхода из кризиса, "Международный ежегодник, Вып. 1967.

Максимова М., Кризис западноевропейской интеграции в 1965 г., "Международный ежегодник", Вып. 1968.

Орестов О., Европейские иллюзии Англии, "Международная жизнь", 1969, №2.

Перегудов С., Англия: трудности лейбористского правительства, "Международный ежегодник", Вып. 1966.

Пеланский В., Политическое положение в Англии, "Международный ежегодник", Вып. 1965.

Петров О., Политическая интеграция в Западной Европе, "Международная жизнь", 1969, №11.

Ронин К., США наметают напряженность, "Международная жизнь", 1969, №2.

Рогинов В.А., Внешняя политика английских консерваторов (1970-1972 гг.), "Новая и новейшая история", 1973, №2.

Салтыкова Н.А., Англия и "общий рынок", - "Международный ежегодник", Вып. 1963.

Слободенко А., НАТО "перестраивается", - "Международная жизнь, 1968, №2.

Сутулин А.М., Европейское экономическое сотрудничество в США, "США," 1972, №12.

Шабров Е., О судьбах британского содружества, "Новое время," 1968, №43.

Тимофеев К., Военно-морской флот в политике империализма, "Международная жизнь," 1969, №11.

Халоша Б., Противоречия в империалистических блоках, "Международная экономика", Вып. 1966.

Халоша Б., Планы создания "многосторонних ядерных сил" в НАТО, "Международная экономика, Вып. 1965.

Халоша Б., НАТО: противоречия, "Международный ежегодник", Вып. 1967.

Хесин Е., Англия: лейбористы у власти, "Международный ежегодник", Вып. 1966.

Хесин Е., Англия: трудности и противоречия, "Международный ежегодник", Вып. 1968.

Хесин Е., Ленинская характеристика британского империализма и его современные позиции, "Мировая экономика и международные отношения," 1969, №1.

Статистика

Ежегодник Большой Советской Энциклопедии, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971.

Страны мира. Краткий политико-экономический справочник, М., 1971.

Экономическое положение капиталистических и развивающихся стран. Обзор за 1971 г. и начало 1972 г. МЭиМО, М., 1972.

Periodika

"The Financial Times", March 3, 1969.
"The Financial Times", March 5, 1969.
"The Financial Times", March 6, 1969.
"The Financial Times", April 10, 1969.
"The Financial Times", April 11, 1969.
"The Financial Times", Dec. 3, 1969.
"The Financial Times", Dec. 5, 1969.
"The Financial Times", Dec. 22, 1969.
"The Financial Times", Oct. 30, 1971.

"Общий рынок" и международные отношения в Западной Европе. Сборник статей по материалам зарубежной прессы, М., 1970.
"За рубежом", 1965, No 47.
"За рубежом", 1967, No 13.
"За рубежом", 1967, No 37.

Sisukord

Sissejuhatus . . . . . lk. 4.

I Peatükk. Inglismaa majandusliku pontsiaalid kapitalistlikus maailmas 1960-ndail aastail . . . . . lk. 8.

II Peatükk. Inglismaa suhted Ameerika Ühendriikidega . . . . . lk. 25.

III Peatükk. Inglismaa suhted Lääne-Euroopa riikidega . . . . . lk. 60.

Kokkuvõte . . . . . lk. 100.

Resümee . . . . . lk. 105.

Kasutatud kirjandus . . . . . lk. 109.

Sisukord . . . . . lk. 115.